

BARN

4

2021

FORSKNING OM BARN OG BARNDOM I NORDEN

 NTNU

BARN

4
2021

FORSKNING OM BARN OG BARNDOM I NORDEN

BARN NR. 4 2021

39. årgang

Utgiver:

Institutt for pedagogikk og livslang læring
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NO-7491 Trondheim, Norge
Tlf: +47 73 59 65 86. E-post: ragnhild.berge@ntnu.no
Åpen tilgang (Open Access): <https://www.ntnu.no/ojs/>

Redaksjon:

Marit Ursin, ansvarlig redaktør, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Norge
Ida Marie Lyså, redaktør, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Norge
Cristina Munck, redaktør, Københavns Professionshøjskole, Danmark
Karin Zetterqvist Nelson, redaktør, Tema Barn, Linköpings universitet, Sverige
Kaisa Vehkalahti, redaktør, University of Jyväskylä, Finland
Ragnhild Berge, redaksjonssekretær, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Norge

Redaksjonsråd:

Thom Axelsson, Malmö universitet
Ellen Ersfjord, Universitetet i Agder
Guðný Björk Eydal, Universitetet på Island
Firouz Gaini, University of the Faroe Islands
Eva Gulløv, Aarhus Universitet
Noora Heiskanen, University of Eastern Finland
Espen Helgesen, Høgskulen på Vestlandet HVL
Anette Hellman, Göteborgs universitet
Jaana Juutinen, University of Oulu
Anette Boy Koch, VIA University College
Anne-Li Lindgren, Stockholms universitet
Antti Malinen, University of Tampere
Karen Fog Olwig, Københavns universitet
Bengt Sandin, Linköpings universitet
Randi Wærdahl, OsloMet

Barn er fra 2018 et vitenskapelig tidsskrift med åpen tilgang (Open Access).

Det betyr at publiserte artikler er tilgjengelig for alle på internett, uten noen form for betalings-, registrerings- eller innloggingsbegrensninger. Alle artikler i tidsskriftet publiseres i overensstemmelse med Creative Commons-lisensen CC BY 4.0: alle kan fritt lese, laste ned, kopiere, skrive ut, søke i eller lenke til den fullstendige og ferdig bearbeidede teksten.

Artikler antatt for publisering i *Barn* er fagfellevurdert. I *Barn* trykkes også prøveforelesninger, essays, bokanmeldelser og sammendrag av doktorgradsavhandlinger.

ISSN 2535-5449 (online)

Grafisk design: NTNU Grafisk senter

Innhold

Introduksjon	7
--------------	---

Artikler

"När mor och far ska ha ledigt" – De kommersiella barnpensionatens annonser under åren 1915–1972 <i>Johanna Sjöberg</i>	11
---	----

Sosial kontroll begrenser minoritetsungdommers identitetsutvikling i majoritetsfosterhjem <i>Tina Hansen</i>	29
--	----

Barns stemme ved samlivsbrudd: En kvantitativ studie av barns meninger om egen livssituasjon etter samlivsbrudd <i>Dina Helene Sunde, Linda Larsen og Maren Sand Helland</i>	45
--	----

Høytlesning av personaliserte bøker for førskolebarn: Foreldres barneperspektiver og opplevelser <i>Ida Bruheim Jensen, Ingunn Studsrød og Natalia Kucirkova</i>	61
--	----

Essay

Mulighetsrom for de yngste barna til deltakelse, lekende dynamikk og samspill i et fellesskap <i>Annette Kristoffersen Winje og Sissel Jeanette Aastvedt Halland</i>	75
--	----

Barn 39 (4)

Editorial

The journal *Barn – Forskning om barn og barndom i Norden* has provided an important forum for research on children and childhood in a Nordic context since 1983. From the very beginning, the focus of the journal has been Nordic childhood. Nordic countries are often seen as a ‘family’ tied together not only by regional proximity, but also by their shared history, culture, and values. Particularly when viewed in a wider international comparison, the Nordic countries do have much in common. One of the most common denominators is the Nordic welfare state model, discussed in our previous special issue (Barn 2–3/2021) and defined historically by relative gender equality, egalitarian income distribution, political stability, and free education (e. g. Pedersen and Kuhnle, 2017).

A shared conception of childhood could also be added to the list. Similar understandings concerning for example children’s rights and participation, as well as similar development of education, child welfare, and other institutions aimed at children and young people characterizes the Nordic countries. Moreover, as several historical studies have shown, Nordic collaboration in policies concerning children has been significant in the construction of what is today perceived as a Nordic childhood; new ideas, theories, experts, as well as ‘best practices’ have travelled across borders. Comparison to neighbouring Nordic countries has also been a driving force for many national reforms (e. g. Andersen *et al.*, 2011; Aasgard *et al.*, 2018).

Nordic collaboration has been vitally important for the multidisciplinary field of childhood studies. In this development *Barn – Forskning om barn og barndom i Norden* has played an important role. When the journal was launched, issues related to children and childhood were marginal throughout the fields of humanities and social sciences. The very idea that children are worthy of study in their own right, regardless of adult perspectives and concerns about children as future citizens, was still very much

in progress. The prevailing scholarly understanding of children was based primarily on biology and developmental psychology, with an emphasis on socialization theories. These theories did not seem to leave room for children’s active social participation, their agency in social life, as was increasingly criticized by pioneers of childhood studies. Moreover, many of the key pioneers in the emerging field came from the Nordic academia, including Jens Qvortrup in Norway and Leena Alanen in Finland (for the early development of childhood studies see e. g. Qvortrup, 1987; Alanen, 1988; Prout and James, 1990; 2009; Sandin, 2020). By offering a forum for research about Nordic issues written in national languages *Barn* has played an important role both in promoting childhood studies within the Nordic region, and in introducing generations of new researchers to the multidisciplinary field.

This issue marks the first editorial published in *Barn* in English. Although language has traditionally been one of the cultural structures that creates a sense of togetherness within the Nordic region, it is important to note that there are also significant language barriers within the region. While Scandinavian languages include Norwegian, Swedish, and Danish speak-

ing audiences, many Finnish and Icelandic authors and readers are excluded from this lingual community. Furthermore, through the last decades the Nordic academia has become increasingly international and multilingual, as the research carried out in Nordic universities and research institutes has become more and more transnational. Likewise, the topics, dilemmas, and challenges relevant in contemporary childhood studies – such as climate change, Covid-19, or migration – are increasingly transnational, stretching beyond national and linguistic borders. This has been reflected in the pages of *Barn* in recent years, as the number of articles published in English has increased.

In the future, *Barn* wishes to continue to encourage and promote Nordic childhood studies across linguistic barriers. We wish to create space for discussions in Scandinavian languages, but we also welcome contributions in English. It is important to note the significance of discussion carried out in national languages. It is essential for the development of the research field in many ways with regard to theoretical and methodological advancement, teaching, but also with regard to topical issues in different Nordic societies.

To enhance our readership throughout the Nordic region and to ensure the Nordic character of *Barn*, our Editorial Board of *Barn* has invited members from all Nordic countries in the fall of 2021. We welcome our new board members and thank the continuing members for your support. The Editorial board includes the following members: Denmark: Anette Boy Koch (VIA University College), Eva Gulløv (Aarhus University), Karen Fog Olwig (University of Copenhagen), and Firouz Gaini (University of the Faroe Islands). Finland: Noora Heiskanen (University of Eastern Finland), Jaana Juutinen (University of Oulu), and Antti Malinen (University of Tampere). Iceland: Guðný Björk Eydal (University of Iceland). Norway: Ellen Ersfjord, (University of Agder), Espen Helgesen (Western Norway University of Applied Sciences), and Randi Wærdahl (OsloMet).

Sweden: Thom Axelsson (Malmö University), Anette Hellman (University of Gothenburg), Anne-Li Lindgren (Stockholm University), and Bengt Sandin (Linköping University).

The articles included in this issue of *Barn* open diverse insights into Nordic childhoods, both contemporary and historical. The issue opens with **Johanna Sjöberg's** intriguing article "*När mor och far ska ha ledigt*". *De kommersiella barnpensionatens annonser under åren 1915–1972* (The ads of Swedish commercial 'barnpensionat', 1915–1972), which elaborates on changes that have taken place in Nordic ideas concerning childhood and children's best interests. Sjöberg focuses on a phenomenon relatively unfamiliar for parents of today. During the early part of the 20th century parents in Sweden were offered full-board accommodation childcare at private commercial enterprises, known as "barnpensionat". Sjöberg analyses how children and parents were addressed and constructed as consumers in and through the advertisements of these enterprises. The analysis shows that well-to-do parents were a central target group and that children could be cared for longer or shorter periods of time while their parents did other things, travel for example. Early on there was a child-oriented rhetoric in the advertisements, supported by emphasis on educational activities, health, and professionalism. Yet, the advertisements positioned children not as consumers but rather as commodities, Sjöberg argues.

Tina Hansen's article *Sosial kontroll begrenser minoritetsungdommers identitetsutvikling i majoritetsfosterhjem* (Social control limits the identity development of minority youth in majority foster homes) raises important questions about who are included, and who are excluded from 'Nordic childhood'. Hansen discusses identity development among Norwegian minority youth living in majority foster homes by focusing on the challenges that minority youth from Muslim backgrounds experience as they develop their identity in non-Muslim majority

foster homes. Hansen's analysis suggests that the youth are exposed to social control from multiple sources, such as foster parents, biological families, Muslim friends, and members of religious community. The control means that the young people's room for developing their identity is limited. However, Hansen also notes young people's responses to the control by identifying three strategies that may alter their room for maneuvering: Information control, where they limit what information they provide to whom, withdrawal from people who subject them to social control, and seeking support from actors who do not exercise social control.

Children's agency and right to be heard is also on the focus of **Dina Helene Sunde, Linda Larsen, and Maren Sand Helland's** article *Barns stemme ved samlivsbrudd: En kvantitativ studie av barns meninger om egen livssituasjon etter samlivsbrudd* (Children's voices when parents break up: A quantitative study of children's opinions about their living situation after parental break-up). This article aims to identify emerging patterns in children's opinions about different aspects of their living situation after parental break-up. Sunde *et al.* show that children generally had clear opinions on many aspects of their living situation after parental break-up. Topics like stability and openness stood out as most important in the analysis of responses by 503 children (aged 7–15 years). The children found it especially important that they could continue to meet their friends, go to the same activities, and continue at the same school even if the parents moved apart. Further, the study shows that children find it important to be able to show their emotions at home, and that these emotions are accepted, regardless of the parents' level of conflict. The analysis indicated that the nature of parental conflict had less to do with whether children had clear opinions about the parental break-up. Instead, age and other characteristics of the children and their families had a greater significance.

Høytlesning av personaliserte bøker for førskolebarn: Foreldres barneperspektiver og opplevelser (Pre-schoolers' reading of personalized books at home: Parents' child perspectives and experiences) by **Ida Bruheim Jensen, Ingunn Studsrød, and Natalia Kucirkova** focuses on a relatively new phenomenon in the Nordic countries, personalized books, which are books uniquely designed for individual children. The article discusses parents' and children's experiences of shared reading of personalized books. Thematic analysis showed that the books engaged and interested parents and that they generated joy during the reading session. The parents pointed at children's identification with the story characters, and the experience of, through the story, being at the centre of a social community. The parents also commented on the educational features of the personalized books.

The issue closes with **Annette Kristoffersen Winje and Sissel Jeanette Aastvedt Halland's** essay *Mulighetsrom for de yngste barna til deltagelse, lekende dynamikk og samspill i et fellesskap* (Opportunities for the youngest children to participate, play dynamics and interaction in a community). The essay contributes to discussions concerning children's participation by drawing on the concept of secondary intersubjective communities. Focus on the relationships in the kindergarten can help to create greater awareness of reciprocity, community and a willingness to help and learn from each other. The authors conclude that when secondary intersubjective communities are present in a pedagogical relationship, the relationship is characterized by reciprocity and equality to a greater extent than in contexts that are characterized by an absence of secondary intersubjective communities.

Kaisa Vehkalahti, editor

References

- Aasgaard, R., Bunge, M. J. and Roos, M. (eds.) (2018) *Nordic Childhoods 1700–1960: From Folk Beliefs to Pippi Longstocking*. London: Routledge. <https://doi.org/10.1080/17585716.2019.1587918>
- Alanen, L. (1988) Rethinking Childhood. *Acta Sociologica*, Vol. 31(1), pp. 53–67. <https://doi.org/10.1177/000169938803100105>
- Andresen, A., Garðarsdóttir, Ó., Janfelt, M., Lindgren, C., Markkola, P. and Söderlind, I. (2011) *Barnen och välfärdspolitiken. Nordiska barn-domar 1900–2000*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- James, A. and Prout, A. (1997) A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems, in James, A. and Prout, A. (eds.) *Constructing and reconstructing childhood: New directions in the sociological study of childhood*. London: Routledge.
- Pedersen, A. W. and S. Kuhnle (2017) The concept of a “Nordic model”, in Knutsen, I. and Oddbjørn P. (eds.) *The Nordic Models in Political Science: Challenged, but Still Viable?* Bergen: Fagbokforlaget, pp. 249–272.
- Qvortrup, J. (1987) Introduction to the Special Issue ‘The Sociology of Childhood’. *International Journal of Sociology*, Vol. 17(3), pp. 3–37. <https://doi.org/10.1080/15579336.1987.11769932>
- Sandin, B. (2020) History of Children and Childhood – Being and Becoming, Dependent and Independent. *American Historical Review*, Vol. 125(4), pp. 1306–1316. <https://doi.org/10.1093/ahr/rhaa369>

Author presentation

Kaisa Vehkalahti

Academy Research Fellow, Senior Lecturer
History and Ethnology, University of Jyväskylä
E-post: kaisa.r.vehkalahti@jyu.fi

"När mor och far ska ha ledigt" – De kommersiella barnpensionatens annonser under åren 1915–1972

Johanna Sjöberg

Sammanfattning

I 1900-talets Sverige kunde föräldrar ordna barntillsyn genom att inackordera barnen på privata kommersiella barnpensionat. Studien undersöker hur marknadsföringen av barnpensionaten såg ut och hur den konstruerade barn och föräldrar som konsumenter. Utifrån analys av 689 annonser publicerade i svensk dagspress mellan åren 1915 och 1972 visar studien att 122 barnpensionat utannonserade barnpensionatsverksamhet och att de främst riktade sig till en välbärgad föräldramålgrupp. Granskningen ger inblick i annonsargumentation om att barn kunde inackorderas under "längre eller kortare tid" medan föräldrarna skulle göra annat, till exempel resa bort. Professionalitet och hälsosamma och stärkande aspekter av barnpensionatsvistelsen var återkommande beskrivningar av den goda service som erbjöds. Tidigt fanns en barnorienterad retorik där aktiviteter som barn själva skulle kunna tycka vara roliga nämnas, men annonstilltalet riktades enbart till vuxna. Annonseringen positionerar barn som en handelsvara som det sker pengatransaktioner kring, vilket låter studien problematisera hur barn involverats i den svenska konsumtionskulturen.

Nøkkelord: privat barntillsyn, konsumtionskultur, reklam, Sverige

The ads of Swedish commercial "barnpensionat", 1915–1972

Abstract

During the 20th century parents in Sweden were offered full-board accommodation childcare at private commercial enterprises, known as *barnpensionat*. This study examines 689 advertisements published by 122 barnpensionat in Swedish daily press between 1915 and 1972. Focus is on how children and parents were addressed and constructed as consumers in and through the advertisements. Analysis show that well-to-do parents were the main central target group and that children could be cared for longer or shorter periods of time while the parents did other things, for example travelled. Professionalism, and healthy strengthening aspects of children's stays at the barnpensionat were recurrently highlighted. Early on there was a child-oriented rhetoric, activities that children themselves might think were fun were mentioned. Yet, the advertisements positioned children, not as consumers but as commodities that money transactions took place around. Hereby the study problematizes how children historically have been made part of consumer culture.

Keywords: private childcare, consumer culture, advertising, Sweden

Inledning

Den här artikeln undersöker hur barn varit del av en specifik nisch av 1900-talets svenska konsumtionskultur. Fokus ligger på den privata tjänstesektorn och granskning görs av marknadsföringen av en särskild form av barntillsyn, så kallade barnpensionat. Bakgrunden är att innan den kommunala dagbarnvården etablerades var det oklart var barn skulle befinna sig utanför skoltid och vem som skulle ta hand om dem. Förutom passning av familj, släkt och hemanställd personal växte det under 1900-talet fram en mängd olika barnpassningsalternativ. Förutom halv- och heldagspassning på småbarnsskolor, barnkrubbor, barnträdgårdar och lekskolor som drevs filantropiskt och kommunalt (Lindgren och Söderlind, 2019), så fanns entreprenörer som tog betalt. Barnpensionat var en sådan kommersiell barntillsynsverksamhet. Det var en flexibel lösning där barn kunde inackorderas i helpension under så lång tid som det passade föräldrarna. Det vanligaste verkar ha varit vecko- eller månadslånga vistelser (Sjöberg och Sköld, 2021). Att barn lämnades under långa tidsperioder gör att barnpensionaten har viss likhet med barnkoloniverksamhet (Münger, 2000), sommarhem (Landahl, 2013), feriebarnsinackordering (Ljungdahl Zackrisson, 2012), privat fosterhemsplacering (Sköld och Söderlind, 2014) och internatskolor (Sandgren, 2015). Men till skillnad från barnkolonier, sommarhem och feriebarnsinackordering var många barnpensionat tillgängliga även andra tider än under skolledigheter. Barnpensionaten drevs ofta av ensamstående kvinnliga entreprenörer som inackorderade ett mindre antal barn i en lantligt belägen villa (Sjöberg och Sköld, 2021). Eftersom de var institutioner med personal skilde de sig från privat fosterhemsplacering i familj. De erbjöd sällan undervisning och liknade därmed inte internatskolor som dessutom enbart tar emot barn i skolåldern. En ytterligare skillnad är att även om dessa verksamheter kunde innebära kostnader för föräldrarna så var de kommersiella barnpensionaten *alltid* förenade med kostnader. De utgjorde en utarbetad affärsidé med

rötterna i vanliga pensionat, vilohem för vuxna och konvalescenthem (Regan, 1924).

Det finns väldigt lite forskning om barnpensionat. En studie gjord i anslutning till den här indikerar dock att barnpensionat även fanns i Danmark, Italien, Schweiz, Tyskland och Frankrike. Hur utbredda de var är oklart, och förutom att barnpensionaten i Danmark kallades för *børnehotel*¹ vet vi inte hur de benämndes, vilket gör det svårt att finna eventuella studier som ger en internationell kontext för fenomenet (Sjöberg och Sköld, 2021).

Från 1910-talet fram till 1970-talets början var minst 160 barnpensionat verksamma i Sverige (Sjöberg och Sköld, 2021). Majoriteten, 122 stycken, annonserade i dagspress, vilket betyder att barnpensionat under denna tidsperiod bidrog till att synliggöra barn medialt i ett konsumtions-sammanhang. Barn gjordes genom annonserna till en del av medierummet och en del av det kommersiella tilltalet i samhället. Historisk marknadsföring för kommersiell barntillsyns-verksamhet har dock inte detaljgranskats förut och vi vet därför inte hur aktörerna på denna servicemarknad agerade för att komma i kontakt med potentiella kunder eller hur de i sin annonsering beskrev innehållet i verksamheten. Därmed vet vi heller inte hur barn och föräldrar tilltalades i annonserna eller hur de positionerades som konsumenter. Studien granskar därför samtliga reklamannonser för barnpensionat som går att få tag på via den digitala databasen *Svenska dagstidningar* – 689 annonser publicerade i svensk dagspress mellan år 1915 och 1972. Syftet är att klargöra hur marknadsföringen av barnpensionat såg ut och hur den konstruerade barn och föräldrar som konsumenter av privat barntillsyn. För att göra det ställs följande frågor:

- *Vad säger annonserna om målgrupp och om vilka barn som var välkomna som inackorderingar på barnpensionat?*
- *Vilka skäl till att anlita barnpensionat framhålls i annonserna?*
- *Hur beskrivs innehållet och verksamheten i en barnpensionatsvistelse?*

Barn i konsumtionskulturen

Reklam som rör barn bidrar till att offentligt synliggöra barn som grupp, och gruppen blir därmed del av det mediala landskapet liksom en del av den kommersiella sfären; konsumtionskulturen (Sjöberg, 2013). Det gäller idag såväl som historiskt. Men barndomens förändring och utvecklingen av en allt starkare konsumtionskultur har skett i samklang med varandra, varpå barns roll inom konsumtionskulturen har ändrats över tid (Cook, 2020). I USA har Viviana Zelizer (1985) påvisat ett skifte i synen på barn och barns värde strax före sekelskiftet 1900. Barn gick då från att uppskattas som arbetskraft och möjlig inkomstkälla för familjen, till att huvudsakligen ses som känslomässigt betydelsefulla, ja ovärderliga för föräldrarna (Sparrman och Sandin, 2012). Eftersom känslomässigt ovärderliga barn har ett värde som inte kan mätas i ekonomiska termer, blir barnet värt allt gott oavsett pris. Med det följer att det teoretiskt inte finns någon gräns för hur mycket föräldrarna kan kosta på barnet, vilket drivit på barns ökade inkludering i konsumtionskulturen under 1900-talet (Sjöberg, 2013). Även i Sverige kom barn att ses som en grupp som, snarare än att dra in pengar till hushållet, ansågs behöva få kosta pengar för familjen. Genom införandet av det allmänna barnbidraget 1948 stöttades idén om det konsumtionsbehövande känslomässigt värdefulla barnet rent praktiskt av staten, vilket i sin tur förstärkte marknaden kring barn och familj (Brembeck *et al.*, 2001; Sandin, 2012).

Barn är framförallt inkluderade i konsumtion å ena sidan genom att vuxna, framförallt föräldrar, konsumerar åt dem och å andra sidan genom att barn själva konsumerar. Vad gäller reklam som synliggör barn har den ofta utformats, och studerats, utifrån en likartad uppdelning där det antingen är konsumerande föräldrar eller barn själva som betraktas som den huvudsakliga målgruppen. Reklam riktad till föräldrar framhäver då konsumtion som på olika sätt ska gynna barnets bästa, medan den reklam som riktas till barn själva gör det med

tilltal som positionerar dem som kompetenta och självständiga konsument (Brembeck *et al.*, 2001). Detta är dock något förenklat. Konsumtionspraktiker som rör barn innebär ofta *co-consumption* där barn och föräldrar tillsammans fattar konsumtionsbeslut (Cook, 2008), och i samtida reklam finns dubbla tilltal riktade samtidigt till föräldrar och barn (Sjöberg, 2013).

På vilka sätt barn framställts i historisk marknadsföring har utifrån skilda frågeställningar och olika sammanhang undersökts tidigare (internationella exempel är Alexander, 1994; Cook, 1999; Cross, 2004; Korsvold, 2012). För Sveriges del visar Helene Brembeck *et al.* (2001) att företagare och marknadsförare intresserat sig för barn och på olika sätt synliggjort dem i reklam ända sedan slutet av 1800-talet. De menar att bilder av barn inledningsvis användes främst i annonser för kläder, hygienprodukter och medicin och att tilltalet då var riktat till mödrarna. Efter hand kom barn allt oftare att framställas som en särskild grupp med specifika behov av och rättigheter till konsumtionsvaror. Parallellt med detta kom barn att tolkas som individuella konsument vars åsikter om konsumtion blev allt viktigare för marknadsaktörer att ta hänsyn till (Cook, 2000).

Annonser som publicerats med anledning av barn har dock inte alltid med fysiska produkter att göra. Även kommersiella serviceverksamheter kan inkludera barn i reklam. Ibland görs det med bild, ibland utan. En studie av helt textbaserade annonser som rör barn är Shurlee Swains (2018) granskning av australiska historiska annonser i vilka barn annonserades ut för adoption eller eftersöktes för att bli adopterade. Hon visar att annonseringen formerade en marknad som gjorde adoption till en konsumtionsverksamhet, där barnets bästa inte stod i centrum. Swains studie innebär därmed en problematisering av barns roll i konsumtionskulturen eftersom den tydliggör att annonser där barn aktualiseras inte alltid lyfter fram barnet så som känslomässigt ovärderligt, samt att konsumtion som rör barn inte

enbart handlar om att köpa saker till barn eller att barn själva konsumerar. Barn kan också utgöra själva varan som det sker ett monetärt utbyte kring.

Att samla och analysera annonser

Materialet som analyseras i den här studien är svenska reklamannonser där barnpensionat marknadsför sin verksamhet. Annonserna har sökts fram via sökordet "barnpensionat" i Kungliga bibliotekets databas *Svenska dagstidningar*, där digitaliserade svenska tidningar från 1600-talet och framåt finns inskannade. Databasen är under konstruktion och inkluderar ännu inte samtliga utgivna titlar och årgångar.² Hela utgivningen av de största tidningarna *Svenska Dagbladet* (SvD), *Dagens Nyheter* (DN), *Expressen* och *Aftonbladet* är dock digitaliserad.

Vid sökning i september 2018 genererade ordet "barnpensionat" 1576 träffar i databasen, fördelade mellan åren 1899 och 2017. Träffarna motsvarar alla gånger ordet publicerats oavsett sammanhang i annonser, artiklar och annat redaktionellt material. Detta stora material har samlats in och fungerar som en viktig kontext för studiens analys. Det är dock enbart annonser där barnpensionat marknadsför sin egen barntillsynsverksamhet som analyseras.³ Dessa 689 annonser var publicerade mellan åren 1915 och 1972.

Databasen *Svenska dagstidningar* är central för studien. Utan den hade annonser behövt sökas fram manuellt ur mikrofilmade tidningar från sidor tätt fyllda med andra annonser (se bild 1), vilket varit så tidskrävande att det närmast varit ogörligt (Karlsson, 2019). Två stu-

Skepparg., möbl., mod. rum, 30 97 55 Engelbrat-gat. r. för 2 fl. 30 97 55.	LAGENHET SÄLJES. Tel. 48 47 87.	med mångårig vana att på egen hand sköta bokföring, reservdelar, tillbehörsköpa och försäljning. Arbetsarbete och kostnadsberäkningar från mindre bilverkstad. Önskar plats å större firma där mera specialiserat arbete kan erhållas. Svar till "S" - 25 år - Energi P. 223", Dagens Nyheter Huvudkontor.	Hrr Företagare i El-branschen.
KUNGSÖLMEIN	HOTELL OCH PENSIONAT	Rör-chef!	Två elektriker i Norrland söka lösningsfritidsanläggning. Vi äro komp. motorlindare (trefas upp till 15-20 hk.), samt vana vid hopställning av el-apparater. Svar till "S" - Motorlindare, Norrland, F 223", Dagens Nyheter Huv.-kontor, f. v. b.
Möblerat	PENSIONAT FURUHEM, Storaängen. Vackra, soliga rum med helinackord. Förstklassig mat. Tel. 16 04 64.	Ung montör m. prakt. fr. kontor, lager s. ritn.-arb. 6. pl. Goda betyg fr. frit.-stud. Alla förl. in. branschen beakt. Svar till "Energi och noggrann", Dag. Nyh. Göteborg 41.	RADIOTEKNIKER
Eleg. möbl. dubbl. m. tel. e. toalett. m. we. hall o. st. alt., f. äld. ens. hr. h. ej rök. "S" - Häl. ut. 58", DN Hk.	UTOM STOCKHOLM	ALLROUND KONTORSMAN	med goda teoretiska kunsk., praktik vid service av sänd., först. o. mottagare samt uppkoppl. av teletekn. instrument, önskar arbete i mindre radioverkstad. Svar till "3 års prakt.", Dagens Nyheter, S:t Eriksplan.
Abrahamsb. rum för hr. 30 97 55.	Tomboda Barnpensionat,	med god ekon. insikt o. representativt uppträd. o. med lättbeh. att uttrycka sig i tal o. skrift. sök. anställn. för utförandet av kvalific. kontorsarb. ell. annan lämpl. sysselsätt. Sv. till "Duglig assistent", 23 33 40 (Televar).	Praktikant - Radio
BARNK. fl. f. boet. ca 2 m. 62 91 69.	SÖDERMALM	LÄTINSTUDENT med ex. från handelskola önsk. plats. Sv. t. "Rekeri ell. liknande", D. N., S:t Eriksplan.	Student önsk. praktik inom service ell. laboratorium. Tel. 57 01 40.
1 rum o. kök. Sv. t. "A. H.", DN Hk.	Möblerat	UNG MAN önskar lösningsfritidsarbete. Skriv- och räknemaskin finnes. Tel. 34 28 15 efter 18.	Maskinist
Lägenh. vid villaköpa. Se Villor köpes	Möbl. rum m. kökvrå f. herre, Ej linne. Sv. t. "S" - 15 min. resa söderut". Dag. Nyh. Huvudk.	Driven affärsman	med vana vid asfaltverk, önskar arbete. Tel. Borlänge 123 14.
Möblerat	MOBL. rum för ord. herre med fast anst. den 15/4. event. tidigare. Svar till "80285", D. N., Stureplan.	söker komma i kontakt med borsfabrikanter över hela landet för försäljning till detaljister. Svar till "God försäljare", Falu-Kur. Exp. Falun.	Student
Ringv., möbl., mod. r. f. hr. 30 97 55.	NORRA FÖRORTERNA	REPRESENTATIV FÖRSÄLJARE m. mångårig vana inom sport- och järnvägsbranschen. 6. platsbytte. Gärna inom annan bransch eller representation för lev.-kraftig fabrik. Sv. till "Goda ref. - 35", DN:s Huvudk.	önskar tillfälligt arbete under 3 mån. Körtkort och ref. finnas. Svar till "Omedelbart 303", DN, Stureplan.
Möblerat	LITEN vinterbon. stuga n. stn. Ev. sommarn. Sv. t. Box 18, Lindholmen.	Försäljare - Resande,	LÄTTARE ARBETE sökes av resande och f. d. kontorist. "Små pretentioner", D. N., S:t Eriksplan.
Räsunda, enkel. f. hr. Tel. 30 97 55.	Vila och rekreation vid: DJURSÄTRA KURORT	30 år, bransch: livsmed. o. konfektyr. önsk. platsarb. Sv. till "Frihet under ansvar" - 375", Dag. Nyh. Huvudk.	KVALLSARBETE önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.
MOBL. RUM norr. förort. 17 14 29.	Vilohemmet Bintebo,	KVALLSARB. önsk. av 2 yngre arbetare. Tel. 46 33 48 efter 18.	2 män sök. lön. HEMARB.
UTOM STOCKHOLM	Rönninge, emottager äldre damer i behov av vård. Sjuksköt finnes. Läk. rek. Tel. (0753) - 50400.	2 män sök. lön. HEMARB.	(gärna fimekniskt). Lokal finnes. Box 66, SPANGA.
CORPS DE LOGI	INACKORDERING ÖNSKAS	KVALLSARB. önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.	Lönande kvällsarb. sökes av 2 Ynglingar i 19-årsåld. 27 88 44, Fast.
Å gård, 3 mil fr. Sthlm om 6 r. o. k., trädg. Tel. 756-422 20.	HOTELL LENDALSHÖJDEN, Rättvik	KVALLSARB. önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.	2 män sök. lön. HEMARB.
Möbl. villa om 2 r. o. k., el. sp., kylsk. o. tel. uth. pr. år. 35 min. tåg. e. bilresa fr. Sthlm. Utm. tillf. f. nvg. s. sök. boet. "April 1950 - DZ", DN Hk.	Modern. Trivsamt. Efterfråg. Begär prosp. Tel. Rättvik 2 05 e. 3 63.	KVALLSARB. önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.	2 män sök. lön. HEMARB.
Dalarna, möbl. Stuga för helgen, ev. Pask. Skidsport. Tel. 20 39 82.	INACKORDERING ÖNSKAS	KVALLSARB. önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.	2 män sök. lön. HEMARB.
STUGOR för Pask. Dalarna m. fl. pl. "Semesterstugor", 455063, kl. 10-18.	INACKORDERING ÖNSKAS	KVALLSARB. önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.	2 män sök. lön. HEMARB.
SOMMARHOLMEN	INACKORDERING ÖNSKAS	KVALLSARB. önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.	2 män sök. lön. HEMARB.
MOJA Å SJÖTOMT. Villafastighet inneen, störstuga m. 6 spis, 3 sovrum, kök, avl., gäststuga, 2 rum. allt fullt möbl., segelbåt, roddbåt. Fiske, Hyra	INACKORDERING ÖNSKAS	KVALLSARB. önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.	2 män sök. lön. HEMARB.
1 rum o. kök. Sv. t. "A. H.", DN Hk.	INACKORDERING ÖNSKAS	KVALLSARB. önskas mellan kl. 19-24. Vad som helst. Sv. t. "Sjöbafall 44 år", DN, Stureplan.	2 män sök. lön. HEMARB.

Bild 1, Utsnitt av annonssida, utseendemässigt typisk för de sidor där de granskade annonserna publicerats. Färgmarkeringarna har tillkommit i databasens sökprocess och markerar det aktuella stycket i gult och sökordet i rosa. (DN 1950-03-22: 24)

dentuppsatser har tidigare skrivits om barnpensionat och de har använt det tillvägagångssättet för att uppskatta antalet historiska barnpensionat. Sökresultaten blev då av nödvändighet högst begränsade och de fann endast 12 (Gunnarsson, 2003) respektive 11 (Dahlberg, 1995) annonserande barnpensionat, vilket är att jämföra med att 160 olika barnpensionat identifierats utifrån sökning i databasen (Sjöberg och Sköld, 2021).

Studiens insamlade annonser kartlades i ett Exceldokument där innehållsliga teman noterades och räknades. Därefter genomfördes en kvalitativ granskning som teoretiskt och metodologiskt inspirerats av kritisk diskursanalys, där ordval betraktas som grunden för hur föreställningar och förståelser av olika fenomen produceras och reproduceras (Fairclough, 1995). På ett metodiskt sätt sorterades och omsorterades materialet för att identifiera återkommande tematiser, avvikelser och komplexitet (Sjöberg, 2013).

Bakom ett annonstilltal finns alltid en idé om konsumenten, vem den är och vad den kan vilja köpa (Yakhlef, 1999; Björkvall, 2003). Det gör att reklam, förutom att innehålla ett säljfrämjande budskap, även uttrycker föreställningar om avsedd målgrupp (Cook, 2011; Sjöberg, 2013). I det här fallet handlar det om föreställningar om föräldrar såväl som barn. Vid publiceringstillfället gav annonserna på samma gång uttryck för dåtidens etablerade uppfattningar om dessa grupper och förhandlade dess betydelser. Hur målgrupp och säljande argumentation är framskrivna i annonserna står i fokus för studiens detaljerade analys. De analytiska avsnitten är disponerade i relation till studiens frågeställningar. I tur och ordning diskuteras vad annonserna säger om målgrupp och vilka barn som var välkomna, vilka skäl som framhålls för att anlita barnpensionat och sist hur barnpensionatsvistelsens innehåll och verksamhet beskrivs. I varje avsnitt belyses materialets generella mönster med hjälp av särskilt representativa eller intressanta exempel. Analysavsnittet inleds med

en orienterande genomgång av annonsmaterialet som helhet.

Barnpensionatens annonser

Från 1800-talets mitt och fram mot sekelskiftet 1900-talet expanderade den svenska tidningsmarknaden och med den följde en ökad annonspublicering. Snart blev tidningarnas annonsintäkter viktigare än prenumerationsinkomsterna (Harvard, 2016). I Sverige räknas åren kring 1880 (Qvarsell, 2005) och 1920 (Björklund, 1967; Gardeström, 2018) som perioden då den moderna reklamen etablerades. Reklambranschen förändrades och annonserna utvecklades därefter snabbt, visuellt och innehållsmässigt (Gardeström, 2018; Hermansson, 2002). Den utvecklingen syns dock inte i det granskade materialet. De 689 annonserna följer ett oerhört likartat visuellt mönster över åren. Alla är utförda som mindre annonsnotiser publicerade under spaltrubriker som "Inackordering" eller "Hotell, pensionat, inackordering" på helsidor tätt fyllda med andra likartade annonser (bild 1). Huvudsakligen är de små, textbaserade och kortfattat informerande. De är vad Brembeck *et.al.* (2001, s. 19–20) kallar "*enkla annonser*". De flesta har en rubrik med ett större annorlunda typsnitt men i övrigt finns sällan utsmyckningar eller annat som sticker ut. Annonserna är så likartade att enbart 12 av 689 annonser kan klassificeras som "*sammansatta annonser*" (Brembeck *et.al.* 2001, s. 19–20), där extra symbolelement, en bild av något slag, infogats för att skapa ökad uppmärksamhet. Detta antyder att marknaden för barnpensionat fann sig tillrätta med enkla och gissningsvis billiga annonser. Sådana får antas ha räckt för att sprida tillräcklig information om verksamheternas existens och rekrytera de kunder som behövdes.

Merparten av annonserna är engångspubliceringar med ett unikt innehåll, men det finns även återkommande publiceringar och annonser som varierar ett likartat innehåll. Annonserna är publicerade av 122 olika barn-

pensionat. Det är dock en något osäker siffra eftersom vissa barnpensionat har samma namn.⁴ Det var inte heller norm att använda ett tydligt och konsekvent företagsnamn eller varumärke och vissa annonsörer verkar ha varit privatpersoner utan företag. Så många som 47 av de 122 barnpensionaten uppger otydliga eller inget företagsnamn. Ibland är det endast telefonnummer som visar huruvida två annonser kommer från samma verksamhet.

Bild 2. Den äldsta identifierade annonsen för ett barnpensionat. (DN 1915-04-11: 15)

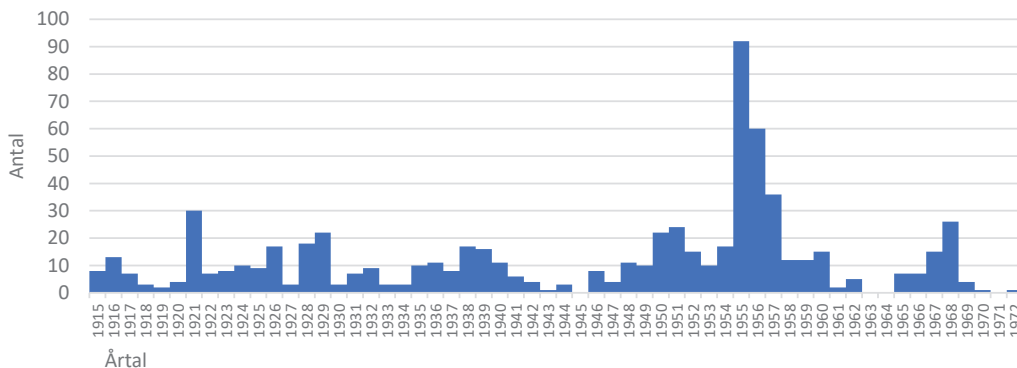

Bild 3. Tabell över fördelningen av publicerade annonser för barnpensionat.

Bild 4. Exempel på annons från den mest frekventa annonsören Hasseluddens barnpensionat. (SvD 1955-10-01: 18)

Den äldsta annonsen i materialet publicerades år 1915 av Syster Majas barnpensionat (bild 2). Med den gör barnpensionatet ett avstamp för en uppstartskampanj med sju annonser i *Svenska Dagbladet* och en i *Dagens Nyheter* inför verksamhetsstarten i juni. Syster Majas barnpensionat är därefter avsändare till sammanlagt 64 annonser publicerade till och med år 1932.

Annonspublikationerna var flest under 1950-talet (bild 3), med en topp år 1955 då särskilt Hasseluddens barnpensionat annonserade flitigt. Mellan åren 1955 och 1959 publicerade de sammantaget 104 närmast identiska annonser och annonspek (se bild 4 och 5). Hasseluddens

Bild 5. Annonspek som hänvisar till huvudannonsen för Hasseluddens barnpensionat publicerad i samma tidning (här bild 4). (SvD 1955-10-01: 20)

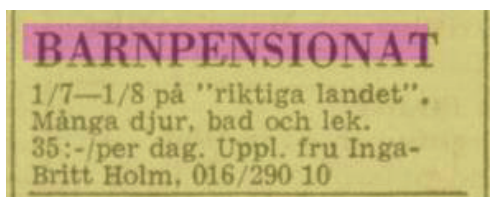

Bild 6. Den sista annonsen för barnpensionat. (DN 1972-06-20: 34)

barnpensionat är därmed den aktör som är mest frekvent i materialet. Andra, 50 av de 122 barnpensionaten, annonserar bara en enda gång. Det gäller exempelvis annonsen som publicerades av fru Inga-Britt Holm år 1972 och som utgör materialets allra sista annons (bild 6).

Den första *sammansatta annonsen* med infogad bild är publicerad 1928. Det är Ragnhildsborgs barnpensionat som visar ett fotografi av byggnaden där man får anta att verksamheten bedrevs (bild 7). Samma år finns en liten illustration av en flicka som hoppar rep i en annons för Svensk- Franska barnpensionen (bild 8).

Bild 7. Den första annonsen med bild – ett fotografi av barnpensionatsbyggnaden. (SvD 1928-01-02: 24)

Bild 8. Den första annonsen som visar ett barn i bild. (SvD 1928-05-12: 23)

Föräldramålgruppen

Syster Majas barnpensionat skriver i den första annonsen att en vistelse "är särdeles lämpligt för barn, vars föräldrar ej äro i tillfälle att medfölja de små" (bild 2). Här uttalas alltså vad som skiljer ett barnpensionat från ett vanligt pensionat där föräldrar och barn kan inkvarteras tillsammans. Därefter nämner varken detta eller något annat barnpensionat att föräldrar inte förväntas följa med barnen. Det verkar man hädanefter förutsätta att potentiellt intresserade konsumenterna redan vet.

Tilltalet i annonserna är riktat mot en vuxen målgrupp. Vilka dessa vuxna är specificeras dock sällan. De få gånger som annonserna explicit tilltalar en särskild grupp görs det framförallt i rubriken. Det fungerar som ett tydligt anrop för att locka rätt läsare att få syn på annonserna på de tättskrivna annonssidorna. Först med ett sådant anrop är Sandbäcks barnpensionat som år 1922 använder ordet "Förmyndare" i sin rubrik (bild 9). Ordvalet, som Sandbäcks barnpensionat är ensamt om att använda, är inkluderande och antyder att även andra än föräldrar kan vara ansvariga för barn och ha intresse av barnpensionatets verksamhet.

Bild 9. Annons med rubriken "Förmyndare". (SvD 1922-01-04: 13)

Bild 10. Annonstext för Fru Kåhres barnpensionat. SvD 1934-09-20: 10

Tilltalet "mödrar" är också ovanligt och används enbart av Fru Kåhres barnpensionat år 1934 (bild 10). Med tanke på att tidigare forskning pekat på att historiskt annonsmaterial som har med barn att göra oftast var riktat till mödrar (Brembeck *et al.*, 2001), är det förvånande att det explicita tilltalet enbart syns i annonseringen av detta enda barnpensionat. En tolkning är att konsumtion som hade med barn att göra på ett så självklart sätt betraktades som kvinnokonsumtion att det inte behövde skrivas ut. Ordet barn kan ha varit en tillräcklig markör. En annan tolkning är att entreprenörerna som drev barnpensionat kan ha ansett att deras verksamhet, till skillnad från annan konsumtion relaterad till barn, även var av intresse för fäder och att man därför inte ville rikta sitt tilltal allt för kraftfullt enbart mot mödrar.⁵ Möjligen ansåg man att beslut om barnpensionatsvistelser skulle fattas av föräldrarna tillsammans.

Ordet "föräldrar" nämns första gången när Ekebo barnpensionat annonserar år 1938 (bild 11). Med det tilltalet kan en förälder oavsett kön anse sig tilltalad och inkluderad i den kundgrupp som barnpensionatet önskar få kontakt med. Någon annons riktad enbart till fäder finns inte, och det är först 1965 som de uttryckligen nämns. Då utropar rubriken till ett

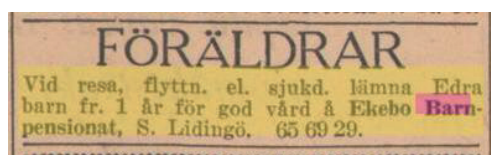

Bild 11. Annonstext med rubriken "Föräldrar". (SvD 1938-11-05: 21)

namnlöst barnpensionat; "Mammor o. pappor. Se hit!" (DN 1965-10-27: 34). "Mammor o. pappor" är ett synonymt sätt att säga föräldrar, men valet att inte gömma de könade föräldradidentiteterna, och då särskilt fäderna, i begreppet föräldrar antyder, liksom användningen av de informella orden mammor och pappor, en förändrad och moderniserad syn på föräldrollen.

Bild 12. Källans barnpensionat skriver ut priset 200:- per månad. (SvD 1946-08-19: 16)

Bild 13. Källans barnpensionat annonserar efter en köksa och erbjuder lönen 150:-. (DN 1946-06-05: 34)

Flera annonser antyder att målgruppen för barnpensionat var bättre bemedlade föräldrar. År 1917 publicerades en annons med rubriken "För utlänningar" och den informerar om att "Ryska, tyska, engelska och franska talas" på barnpensionatet (DN 1917-09-25: 3). Man verkade vilja attrahera en internationell kundgrupp, gissningsvis en kosmopolitisk övre medelklass. I annonsen för Svensk-Franska barnpensionen är det explicit "barn från bildade hem" som eftersöks (bild 8).

Prisuppgifter i annonserna visar att det var dyrt att inackordera barn på barnpensionat. Det framgår framförallt vid jämförelse mellan en annons från Källans barnpensionat (bild 12) och en jobbanons från samma ställe (bild 13), båda

publicerade år 1946. Priset för inackordering var 200 kronor i månaden (idag 4169 kronor⁶) medan jobbbannonsen eftersöker en köksa som erbjuds en lön på 150 kronor (idag 3127 kronor) i månaden.⁷ Det kostade alltså mer att inackordera ett barn på barnpensionatet än vad en arbetare där fick ut i lön. Köksan skulle inte haft råd att ha sitt eget barn inackorderat. Snarare kanske hennes barn istället kunde få åka på koloni, vilket erbjöds gratis för fattiga barn (Münger, 2000). Prisuppgifterna tydliggör att det fanns en klassaspekt hos de kommersiella barnpensionaten, och att arbetare med lön som en köksa inte var avsedd målgrupp.

Majoriteten av barnpensionaten drevs av kommersiella aktörer och sådana var inledningsvis ensamma om att annonsera. Efter hand tillkom dock ett fåtal barnpensionat som drevs i annan regi, för andra föräldragrupper och till subventionerade priser. Först var det HSB (Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsförening) som under 1930-talet startade barnpensionat i anslutning till sina nybyggda bostadsområden i Stockholm (*DN* 1934-11-03: 4; *Aftonbladet* 1935-03-07: 5). De ingick i HSB:s samhällsvision och fungerade huvudsakligen som service till egna medlemmarna (*SvD* 1939-07-01: 10), men år 1947 annonserade de brett (*DN* 1947-10-21: 2). Mot slutet av 1960-talet annonserades barnpensionat av hjälporganisationerna Frälsningsarmén (*SvD* 1966-08-20: 19) och Stockholms blåbandsföreningar (*SvD* 1967-05-16: 27). Dessutom startade Stockholms stads sjukvårdsstyrelse (sedermera Stockholms läns Landsting) barnpensionat för sin semesterpersonal. Avsikten var att lösa sommarmånadernas personalbrist genom rekrytering av hemmafruar som tidigare arbetat som sjuksköterskor. Som jobbförmån erbjöds de att inackordera sina barn på barnpensionat.⁸ Detta för en kostnad som skilde sig väsentligt mot de kommersiella barnpensionatens priser. År 1965 tog kommersiella Ströms barnpensionat ett dygnspris på 22 kronor (idag 217 kronor) (*SvD* 1965-07-07: 18) och Skälby barnpensionat 30 kronor (idag

296 kronor) (*DN* 1965-05-10: 35), medan barnpensionat som jobbförmån endast kostade 5 kronor (idag 51 kronor) per dag (*Expressen* 1965-04-28: 8). Allt detta visar att de kommersiella barnpensionaten framförallt riktade sig till en välbärgad samhällsklass.

Önskvärda inackorderingar

Ordet barnpensionat är frekvent använt i annonsernas rubriker och eftersom det innehåller begreppet "barn" signaleras snabbt vilken grupp verksamheten var avsedd för. De önskvärda inackorderingarna omnämns som "barn" och i enstaka fall som "skyddslingar" (bild 9), "småflickor" (*SvD* 1930-06-05: 28) och "små nattgäster" (*DN* 1965-10-27: 34). Skälby barnpensionat laborerar med epiteten och använder "förskolebarn" (*SvD* 1966-01-07: 22), "yngre skolungdom" (*SvD* 1966-06-05: 28) och de med dagens mått mätt väldigt informella orden "telningar" (*SvD* 1969-05-16: 28) och "ungar" (bild 16).

Ytterligare epiteter som används är "sommARBARN" (*SvD* 1928-05-03: 22) och "feriebarn" (*SvD* 1928-05-04: 24); ord som ger konnotationer till andra barnpassningsverksamheter som existerade under samma tidsperiod. Det var mycket vanligt att barn på somrarna inackorderades i sommarhem och feriehem på landet, och det skedde just under benämningarna sommarbarn och feriebarn (Ljungdahl Zackrisson, 2012). Dessa välkända begrepp kan alltså ha gett potentiella konsumenter information om att även barnpensionat erbjöd liknande långtidstillsyn. Existensen av särskilda benämningar på barn som skickades bort för att bo som inackorderingar antyder en slags normalitet i att barn separerades från hemmet för att vistas på annan ort utan sina föräldrar. Barnpensionatens användning av orden "sommARBARN" och "feriebarn" kan därmed också betraktas som något som förstärkte och normaliserade den praktiken.

Ibland skrivs åldrar ut i annonstexterna vilket visar att det var vanligast att välkomna barn i åldrarna 2, 3 till 7 år men i materialet som

helhet finns ett åldersspann mellan 0 och 15 år representerat. Att barn så unga som spädbarn kunde inackorderas på barnpensionat kan till viss del förklaras av det faktum att anknytningsteorin hade sent genomslag i Sverige. Inte förrän under 1990-talet var Bowlbys teori om tidiga separationers negativa inverkan på små barn fullt ut anamnad (Zetterqvist Nelson, 2009).

Många barnpensionat skrev explicit att barnen de tog emot skulle vara friska. Särskilt i början av tidsperioden nämns att sjuka, och då särskilt tuberkulossjuka, inte var välkomna (bild 2). Genom att specificera detta verkar barnpensionaten garantera att de barn som inackorderades inte skulle smittas med sjukdomar. Fram till slutet av 1930-talet skriver flera aktörer ut att de tar emot "klen" barn. Det är ett något otydligt begrepp som kan tolkas ligga någonstans mitt emellan frisk och sjuk, eller kanske att man varken är frisk eller sjuk. Begreppet klen knyter i detta sammanhang an till feriebarnsinackordering och sommarmarkolonier där fattiga, undernärda barn skulle äta upp sig (Ljungdahl Zackrisson, 2012; Münger, 2000). Eftersom barnpensionaten å sin sida vände sig till välbärgade familjer där barnen torde varit mätta är det intressant att de tar emot "klen" barn. Det signalerar att det även bland de välsituerade fanns fysiskt svaga barn som inte mädde helt bra. Med användningen av ordet klen visar barnpensionaten att en sviktande hälsa hos barn till viss del kan ha setts som normalt, om än inte önskvärt. Även välbärgade barn kunde behöva komma hemifrån för att få nya krafter. Bergsjö Barnpensionat skriver att de "mottager barn i alla åldrar som äro i behov av en stärkande landsvistelse" (SvD 1939-01-13: 21) och i en annons för fru Kåhres barnpensionat skrivs att barnpensionatet lämpar sig för "Klena Skolbarn, som ej tåla stads-luften" (Aftonbladet 1935-08-21: 6). Här härleds alltså inte klenhet till brist på mat utan till dålig stadsluft. Det visar vidare att stadsbarn var en särskilt intressant grupp för de kommersiella barnpensionaten.

Genom hela tidsperioden var stadsbarn efterfrågade som inackorderingar, vilket synliggörs av att barnpensionaten, oavsett placering i landet, oftast ses annonsera i de Stockholmscentrerade tidningarna *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Ett par annonsörer skriver dessutom att de sköter förflyttningen från just Stockholm till barnpensionatet. Ett Jämtländskt barnpensionat meddelar att de personligen hämtar och lämnar barnen i Stockholm (SvD 1960-02-05: 19) och Bruntegården i Rättvik skriver att personal varje lördag hämtar barn på Stockholmsvaruhuset NK (DN 1956-07-05: 22).

Skäl till att anlita barnpensionat

För att beskriva sina inackorderingstider använde barnpensionaten ofta det vaga begreppet "längre eller kortare tid" (ex. bild 4) vilket påvisar deras flexibilitet. Det kortaste tidsspann som nämns är en timme vilket erbjuds av Lekstugan Barnabo (bild 15), och det längsta är hela år vilket erbjuds av Fru Kåhres barnpensionat (bild 10). Ibland lyfter annonserna fram möjliga orsaker till varför föräldrar ska vilja anlita den här typen av barnpassningsverksamhet och ger på så vis förslag på skäl till varför de inte själva ska ta hand om barnen. Sådana skäl är behov av avlastning på grund av sjukdom (bild 11) och graviditet. Ahlby barnpensionat använde år 1929 rubriken "Under väntetiden", vilket får tolkas som att barn kunde lämnas där medan mamman var gravid och väntade syskon (bild 14). Fru Kåhres barnpensionat angav verksamheten som lämplig "under flyttningsbestyr, resor eller andra tillfällen, då Ni ej själva kunna giva barnen den vård Ni önska (...)" (bild 10).

Särskilda annonsinsatser gjordes inför skolloven, främst sommarlovet, och vissa barnpensionat hade enbart sommarverksamhet. De mötte upp en ökad efterfrågan på barntillsyn som uppkom när barn, men inte föräldrar, hade ledigt. Tidningsartiklar och insändare påtalar återkommande att föräldrar hade problem med var barnen skulle befinna sig under

Bild 14. Annonns med rubriken "Under väntetiden". (SvD 1929-03-06: 21)

Bild 15. Annonns för lektugan Barnabo. (DN 1933-01-11: 9)

Bild 16. Annonns för Skälby barnpensionat. (DN 1969-05-25: 18)

sommarlovet, och det var specifikt påtagligt för yrkesarbetande och ensamstående mödrar (ex. DN 1939-04-28: 17-18, *Expressen* 1951-05-11: 15, *Aftonbladet* 1952-04-18: 10, *Expressen* 1967-06-04: 60). Barnpensionatsföreståndare har också uppgett att barn inackorderades på grund av föräldrarnas, särskilt moderns, arbete (Sjöberg och Sköld, 2021). I annonserna för de kommersiella barnpensionaten framhävs dock aldrig arbete som argument för att anlita deras tjänster. Däremot återkommer att föräldrarna ska resa bort. Lektugan Barnabo skriver att deras verksamhet passar när "Ni ska bort" (bild 15) och det är inte ovanligt med formuleringar som "Semesterfirande föräldrar lämna edra barn med förtroende till Granlidens barnpen-

sionat" (SvD 1948-05-12: 19). Framskrivningen av det neutrala ordet "resa" får annan klang när det byts mot ordet semester eller ledighet. Då framstår en resa, som annars skulle kunna tolkas som oundviklig, som en självvald, kanske njutningsfull, bortavaro utan barn. Det sker tydligast i en annons där Skälby barnpensionat beskriver sig som lämpligt för "föräldrar som planerar en 'barnfri' semester" (DN 1968-04-14: 19). Senare uppmanar de föräldrar att ta "en barnfri vecka innan skolan börjar" (SvD 1968-08-04: 20) och de marknadsför verksamheten som lämplig när "När mor och far ska ha ledigt" (bild 16) – med andra ord när föräldrar vill ha "ledigt" från sina barn.

Argumentationen om barnfri ledighet kan delvis förstås mot bakgrund av förändringar på arbetsmarknaden. Hembiträdeslagen från 1944 reglerade arbetstiden för hushållerskor, hembiträden och barnjungfrur så att deras barnpassande tjänster inte längre blev lika flexibla och tillgängliga. Dessutom uppstod hembiträdesbrist eftersom allt färre unga kvinnor tog huslig tjänst (Calleman, 2007). Det innebar större arbetsbörda för husmödrarna, som heller inte omfattades av den allmänna rätt till semester som infördes 1938 (Lewén, 2017; Carlsson, 2013). Barnpensionat framhölls då i tidningsartiklar vara en möjlighet för utarbetade husmödrar att vila upp sig (ex. *Expressen* 1949-10-31: 2). Även de sjuksköterskor som i tjänsten kunde anlita barnpensionat som jobbförmån erbjöds att ha barnen fortsatt inackorderade "ytterligare ett par veckor" efter arbetsperiodens slut, för att kunna "ha en liten semester" (SvD 1965-06-03: 18). Föräldrar annonserade också själva efter barnpensionat inför semesterresor (ex. *Aftonbladet* 1948-04-19: 7). Allt detta synliggör att det existerade en spridd syn på barn som ett arbete för sina mödrar samt att semestrar under denna period inte självklart inkluderade alla familjemedlemmar.

Artiklar och insändarbrev till tidningar under 1940-talet vittnar om att en barnpensionatsvistelse kunde uppfattas som en metod för att få bukt med barn som var svåra att hantera

eller som krånglade med maten.⁹ Att låta barn komma hemifrån för miljöombyte och för att styras av en ny fast hand under en tid kunde således betraktas som en anledning till att anlita barnpensionat. Någon ambition att uppföstra eller korrigera barn med problem framhålls dock inte någon gång av barnpensionaten själva i annonserna. Däremot framförs inackordering som positivt i sig. Sandbäcks barnpensionat skriver "Sätter ni värde på en god behandling av edra skyddslingar så inackordera dem på längre och kortare tid" (bild 9). Här ges inga andra argument för inackordering än inackordering i sig. Det är som för att åtnjuta god behandling som skyddslingarna bör komma till barnpensionatet. Innebörden av det blir en antydning om att de kanske rent av kan få det bättre där än hemma. En variant på det temat syns i en annons från Granhaga barnpensionat som år 1940, under andra världskriget, marknadsförde sig som en "lämplig evakueringsplats för barn" (SvD 1940-04-08: 15). Det är genom att låta förstå att barnen inte är säkra i hemmet som föräldrarna föreslås anlita barnpensionatets tjänster.

Barnpensionatsvistelsen

I många annonser finns beskrivningar av innehållet i en barnpensionatsvistelse, information som lyfter fram den goda kvalitet som erbjuds på plats. Det var exempelvis vanligt att betona barnpensionatens professionalitet. Ord som "betryggande", "sakkunnig" och "god vård" garanterar hur bra de inackorderade barnen ska få det. Vad som innefattas i betydelsen god vård förändrades dock över åren, vilket tydliggörs genom förändring av de professioner som nämns; olika titlar som fungerade som försäkran om barnpensionatens pålitliga kunskaper om vad barn behöver. Först var barnpensionaten en sjuksköterskedominerad verksamhet vilket syns i flera företagsnamn (ex. Syster Majas barnpensionat) och av att sjukskötersketitlar finns utskrivna i annonserna (ex. bild 2 och 4). Vissa informerar om att läkare går i god för barnpensionatens kvalitet

och att regelbundna läkarkontroller genomförs under vistelsen (ex. bild 4). Medicinsk kompetens användes således som garant för att visa hur bra de inackorderade barnen ska få det. Titlarna "fru" och "husmor", som också är vanliga i reklamaterialet, signalerar i stället en vardaglig kompetens och hemlik passning av personal liknande ställföreträdande mödrar. Över åren tillkommer titlar kopplade till barnspecialiserade yrkesutbildningar. Det är inledningsvis barnsköterska, därefter lärarinna, förskollärare, lekledare, fritidsledare och socialpedagog. Titlarna speglar den professionalisering av barnområdet som pågick under perioden och som synliggör en förskjutning i synen på barns behov, från passning och medicinsk kontroll till ökat fokus på stöttning av kognitiv utveckling och lek (Sandin, 2003).

Något annat som framhölls som kvalitetsaspekt var mat. År 1918, ett år efter att hungerkravaller ägt rum i flera svenska städer, betonas den examinerade sjuksköterska som driver barnpensionat på en herrgård i Kvicksund att "riklig kost" utlovas (SvD 1918-12-04: 16). Därefter syns formuleringar som "ett godt bord" (*Göteborgs Dagblad* 1921-12-20: 2), "närande föda" (SvD 1924-11-05: 19), "barndiet" (bild 15) och "god och vällagad husmanskost" (SvD 1941-03-27: 17). Sista gången mat nämns är 1953, då Solberga barnpensionat upplyser om att de serverar stärkande kost (SvD 1953-05-02: 15). Viljan att stärka den kanske klena barnkroppen visas således även här.

Barnpensionatens placering lyftes också fram för att signalera kvalitet. Annonserna framhåller lägesbeskrivningar, som att Brogetorps barnpensionat bara ligger två timmars järnvägsresa från Stockholm (SvD 1928-05-12: 23), och miljöbeskrivningar som att Skälby barnpensionat drivs på en "uppländsk herrgård med hemmiljö" (bild 16). Vanligast är dock platsbeskrivningar som rör naturen. Syster Majas barnpensionat ligger i "det natursköna Rönninge" (DN 1915-04-11: 15), Fru M. Nordlöfs barnpensionat är "vackert beläget" (bild 17) och Inga-Britt Holms barnpensionat

Bild 17. Annonser för vackert beläget barnpensionat. (SvD 1944-05-14: 22)

finns "på 'riktiga landet'" (bild 6). Så många som 42 av de 122 annonsörerna nämner vid minst ett tillfälle naturen, ofta som en positiv kvalitet som mer eller mindre uttalat ska göra barnen gott. Fru Kåhres barnpensionat refererar till sin placering nära en hälsobringande skogs- och saltjöl (bild 10) och Ekebo barnpensionat säger sig ha "hälsosam skogsluft [som] stärker aptiten, ger god sömn" (SvD 1938-10-31: 24). Det är tydligt att naturen sågs som välgörande för barn och att det naturnära antogs locka potentiellt intresserade föräldrar.

Bara ett fåtal annonser nämner skolämnen eller studier, men många lyfter fram fritid och friluftaktiviteter så som bad, utflykter, ridning, lek och sport. Det är aktiviteter som kan tolkas som *barnorienterade* kvalitetsaspekter av en barnpensionatsvistelse, sådana som barn själva kan ha intresse av. I en annons för Alice Karlströms barnpensionat beskrivs en stor tomt med barrskog, "tillgång till bad, rodd och sällskapsspel" (SvD 1935-04-23: 23). Solberga barnpensionat betonar sitt läge i skogstrakt med "lämplig sportterräng" (SvD 1941-02-09: 17). Här ges möjlighet att via annonserna läsa in en ledig tillvaro med aktiva barn som leker, sportar och roar sig.

Den annons med tydligast barnorientering kommer från barnpensionatet på Hamby Stuteri:

"Här finnes möjligheter för barnen att bekanta sig med alla de slags djur som de tycker om. Bland annat finnes hundar, hästar och andra djur. Möjligheter finnes att få ridundervisning. Vi tror vi kan erbjuda Edra barn som tycker om djur ett sommarparadis på Hamby Stuteri" (DN 1967-05-26: 39).

Vad barn "tycker om" används här som säljargument och man erbjuder inte mindre än ett "paradis". Vistelsen ska således framstå som något som ska utgöra en behållning för barn själva. Viktigt att notera är dock att tilltalet inte är vänt till barn utan till föräldrar. Ingen av annonserna för barnpensionaten talar *med* barn, utan de talar *till* föräldrar *om* barn. Det är vuxnas föreställningar om vad barn uppskattar som synliggörs, och det är en idyllisk, kravlös ledighet som konstrueras.

Beskrivningarna av hur bra det är på barnpensionatet gör att det ibland verkar närmast elakt att förvägra barn en vistelse. Tydligast exempel på det är Bergsjö barnpensionat som år 1936 listar en lång rad positiva aspekter med en vistelse över julhelgen. Där finns "erkänt god och vällagad mat, goda bäddar, alla moderna bekvämligheter" och "skid- och kälkbacksåkning" (bild 18). Annonsen betonar de härliga upplevelserna som om barnet borde vistas där för sitt eget nöjes skull, inte för att föräldrarna har andra planer än att fira julen tillsammans med sitt barn. Detta visar barnorienteringens gränser i annonserna. Det uttrycks aldrig någon osäkerhet kring huruvida barn alls vill inackorderas på

Bild 18. Annonser för barnpensionatsvistelse över jul. (DN 1936-12-17: 32)

barnpensionat – om de kanske, oavsett vilka trevliga aktiviteter som erbjuds, hellre skulle vilja spendera tid med föräldrarna. Inte heller antyds att det skulle kunna upplevas som obehagligt att inackorderas. Att påtala det, eller att nämna hur barn som eventuellt längtar hem ska komma att hanteras på barnpensionatet, kunde ha varit sätt att till fullo visa respekt för barns egna åsikter och utsatthet. Men det förefaller inte ha uppfattats som ett fungerande säljargument.

Avslutande diskussion

Så, vad kan då den här genomgången av hur barnpensionat marknadsfördes under verksamhetstiden 1915 till 1972 berätta om 1900-talets svenska konsumtionskultur och om hurbarn och föräldrar konstruerats som konsumenter? Ja, till att börja med visar granskningen att barnpensionaten riktade annonstilltalet enbart till föräldrar samt att argumenten för att anlita barnpensionatens tjänster framför allt handlar om föräldrarnas behov och önskemål. Därmed framträder inte någon bild av föräldrar och barn som en gemensam konsumtionsenhet. Här finns inga uppmaningar till förhandlande *co-consumption* (Cook, 2008) mellan barn och föräldrar, utan makten över konsumtionsbeslutet lades helt på föräldrarna. Barnpensionatens annonser påvisar därmed en borte gräns för användningen av dubbelt annonstilltal. Med barnpensionatsbranschen som utgångspunkt synliggörs således en gräns för när och hur barns konsumtionsvilja kom att beaktas av svenska marknadsaktörer.

Marknadsföringen riktades främst mot en välbärgad föräldramålgrupp från samhällets övre klasser och eftersom barnpensionaten var kommersiella verksamheter förefaller det rationellt att ta sikte på just dem som kunde betala. En särskild efterfrågan kunde dessutom finnas i den här gruppen givet tidens försämrade möjligheter till hemarbetande barnpassning och att de inte, som de mindre bemedlade, kunde skicka barnen till feriehem och sommarkolonier. Annonserna påvisar att det kunde verka

rimligt att föräldrar inackorderade barnen, inte bara av tvingande skäl utan även under nöjesresor eller för att under en period slippa barnen och det arbete de genererade. Det visar tydligt att det var föräldrar som stod i centrum för barnpensionatens tjänster. Barnpensionaten representerar därmed en typ av konsumtion som rör barn men som inte i första hand skulle göras för barnets bästa.

Huruvida barn alls ville inackorderas på barnpensionat berördes inte i annonserna, men att de skulle ha det bra beskrevs som viktigt. De kvalitetsaspekter av barnpensionatsvistelsen som skrevs fram för att påtala hur bra barnen skulle komma att få det var framförallt vuxenargument om personalens professionalitet, läkarkontroller, mat och hälsosam natur. Det visar att föräldrar antogs vilja köpa tillsyn som skulle vara bra för barnet. Att det dessutom var dyrt kan ha förstärkt ett intryck av barnpensionat som en särskilt god form av barntillsyn.

Barnpensionatens affärsidé byggde på att det sågs som oproblematiskt för barn att vara separerade från sina föräldrar, vilket kan förstås mot bakgrund av att anknytningsteorin inte slagit igenom. Familjesammanhållning och fysisk närhet till barnet kunde således bytas ut mot professionell hantering, hälsofrämjande innehåll och aktiviteter som antogs vara roliga för barnet. Annonsargumentationen visar att det till och med framhölls vara positivt att separera barn från hemmet och föräldrarna. Konsumtion av barnpensionatens tjänster kan således ha uppfattats som varande det bästa för barnet. I sin tur ger det bekräftelse på att konsumtion som rör barn laddats med olika värde i olika tider.

Att det tidigt användes en barnorienterad retorik som lyfte fram aktiviteter som barn själva skulle kunna tycka var roliga, som bad, sport, utflykter och djur är intressant eftersom det visar att barn tillskrevs egna åsikter som kunde behöva tas hänsyn till. Trots att den barnorienterade retoriken alltså inte riktades direkt till barn själva, ger den inblick i

hur barn under tidsperioden gradvis kom att involveras i konsumtion och positioneras som subjekt med egna önskemål. Det är alltså ett spår av den framväxande bilden av barnet som konsument. Att den tjänst som barnpensionaten saluförde handlade om att få barnen hemifrån och ur vägen positionerar dock barnet huvudsakligen som ett objekt som det sker pengatransaktioner kring. Det var barntillsynen som tjänst, arbetet med att ta hand om barnet, som föräldrarna betalade för, men det gjorde samtidigt barnet till en handelsvara. Att så är fallet får barnpensionatens annonser att påminna om de australiska adoptionsrelaterade annonser som Swain (2018) studerat. Trots att det finns stora skillnader mellan barnpensionat och adoption så är det gemensamt att barnen skulle förflyttas från hemmet och mot pengar tas omhand av andra.

Istället för att positionera barnet som antingen konsument eller som någon som föräldrarna, för barnets bästa, skulle konsumera för så utgör barnpensionaten alltså ett konsumtionsområde som tydliggör att barns involvering i 1900-talets svenska konsumtionskultur inte enkelt kan förstås utifrån en schematisk uppdelning där konsumtion antingen har gjorts av föräldrar till förmån för barn, alternativt haft med barns egen självständiga konsumtion att göra. Sammanfattningsvis bidrar dessa kunskaper till nya insikter om de komplexa skeenden som under 1900-talet har involverat barn i den svenska konsumtionskulturen.

Noter

- 1 Museum Nordsjaelland, Pernilles Børnehotel i Rungsted (<https://museumns.dk/lokalarkiver/hoersholm-historier/skolehistorie-boern/pernilles-boernehotel>, hämtad: 2021-05-10).
- 2 Databasen innehåller ca. 500 tidningstitlar och 25 miljoner sidor (<https://www.kb.se/hitta-och-bestall/hitta-i-samlingarna/svenska-dagstidningar.html>, hämtad: 2019-11-05).
- 3 Det finns tretton annonstyper som nämner barnpensionat. Den första granskas här:
 - Annonser för barnpensionatens barnpassningsverksamhet
 - Föräldrar som annonserar efter barnpensionat
 - Barnpensionat som annonserar efter personal
 - Personal som annonserar efter arbetsgivare
 - Affärskompanjoner sökes
 - Annonser för utbildning i barnvård
 - Hus till barnpensionat hyres/köpes
 - Annonsering av hus som uthyres/säljes
 - Barnpensionat överläts
 - Bostadsannonser där barnpensionat nämns som "tillbehör"
 - Annonser för lägenhetsbyte där närhet till barnpensionat nämns som "tillbehör"
 - Reseannonser där barnpensionat nämns som "tillbehör"
 - Jobbannonser för sjukvårdspersonal där barnpensionat fungerar som jobbförmån
- 4 Exempel på namndublett är barnpensionatet Solberga som först låg i Varnumskulle, därefter med bibehållet namn i Västra Bodarne. Riskerar sammanblandning med Solberga på Norra Vaddö.
- 5 I radioprogrammet Jag minns mina barnpensionat av Ylva Mårtens (1993) beskrivs pappan som pådrivande för inackorderingen på barnpensionat. Han ville ha mamman för sig själv och kunna semestra utan barn.
- 6 Dagsvärdet på prisuppgifterna är framtagna med SCB:s Prisomräknare (<https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraknaren>, hämtad: 2020-05-11).
- 7 Köksans lön på 150 kronor/månad var, då även kost och logi ingick, en normal lön för denna slags kökspersonal. Detta utifrån Lönestatistik årsbok för Sverige. 1946. (1948): 139.
- 8 Att döma av en jobbannons publicerad av Danderyds sjukhus (DN Stockholmsupplagan 1975-03-25: 18) fanns barnpensionat som jobbförmån till 1975, två år efter publikationen av den sista annonsen för ett kommersiellt barnpensionat.
- 9 Barnpensionat nämndes som metod för uppförande-/uppföstringsproblem (Trelleborgstidningen 1942-03-03: 4, DN 1943-01-31: 16, Expressen 1946-01-12: 12) men kritiserades sedan som olämplig metod (SvD 1945-08-12: 10, DN 1948-05-31: 10, DN 1949-07-18: 8).

Referenser

- Alexander, D. V. (1994) The Image of Children in Magazine Advertisements from 1905 to 1990, *Communication Research*, Vol. 21(6), s. 742–765. <https://doi.org/10.1177/009365094021006005>
- Björklund, T. (1967) *Reklamen i svensk marknad 1920–1965: en ekonomisk-historisk återblick på marknadsförings- och reklamutvecklingen efter första världskriget. Bd 1*. Stockholm: Norstedt & Söner.
- Björkvall, A. (2003) *Svensk reklam och dess mödelläsare*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Brembeck, H. et.al. (2001) *Det konsumerande barnet: representationer av barn och konsumtion i svensk dags- och veckopress under 1900-talet med utgångspunkt i reklamannonser*. Göteborg: Etnologiska fören i Västsverige.
- Callemann, C. (2007) *Ett riktigt arbete? – om regleringen av hushållstjänster*. Säter: Pang.
- Carlsson, K. (2013) *Den tillfälliga husmodern: hemvårdarinnekåren i Sverige 1940–1960*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Cook, D. T. (2000) The Other 'Child Study': Ficturing Children as Consumers in Market Research, 1910s–1990s, *The Sociological Quarterly*, Vol. 41(3), s. 487–507. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2000.tb00089.x>
- Cook, D. T. (2008) The Missing Child in Consumption Theory, *Journal of Consumer Culture*, Vol. 8(2), s. 219–243. <https://doi.org/10.1177/1469540508090087>
- Cook, D. T. (2011) Through mother's eyes: Ideology, the 'child' and multiple mothers in US American mothering magazines. *Advertising and Society Review*, Vol. 12(2). <https://doi.org/10.1353/asr.2011.0016>
- Cook, D. T. (2020) *The moral project of childhood: motherhood, material life, and early children's consumer culture*. New York: New York University Press.
- Cross, G. (2004) Wondrous Innocence: Print advertising and the origins of permissive child rearing in the US, *Journal of Consumer Culture*, Vol. 4(2), s. 183–201. <https://doi.org/10.1177/1469540504043681>
- Dahlberg, C. (1995) *Barnpensionat en studie av en företeelse i det svenska folkhemmet under 1940- och 50-talen*. Stockholm: Institutet för folklivsforskning, Stockholms universitet.
- Fairclough, N. (1995) *Media discourse*. London: Arnold.
- Gardeström, E. (2018) *Reklam och propaganda under svenskt 1930-tal*. Huddinge: Södertörns högskola.
- Gunnarsson, C. (2003) Barnpensionat – en bortglömd barnomsorg: en studie av barnpensionaten i Dalarna mellan 1940 och 1970, *Akka*, höst, s. 71–104.
- Harvard, J. (2016) Kampen mot textreklam runt sekelskiftet 1900: Statligt ingripande eller självreglering? i Nydahl, E. och Harvard J. (red.) *Den nya staten: Ideologi och samhällsförändring kring sekelskiftet 1900*. Lund: Nordic Academic Press.
- Hermansson, K. (2002) *I persuadörernas verkstad: marknadsföring i Sverige 1920–1965: en studie av ord och handling hos marknadens aktörer*. Diss. Stockholms Universitet.
- Karlsson, T. (2019) Databasen Svenska dagstidningar– mycket text, mindre kontext, *Historisk tidskrift*, Vol. 139(2), s. 408–417. Tillgänglig från: http://www.historisktidskrift.se/fulltext/2019-2/pdf/HT_2019_2_408-416_karlsson.pdf (hämtad: 2021-05-05).
- Korsvold, T. (2012) Revisiting Constructions of Children and Youth in Marketing Advertisements: A Historical and Empirical Study of the Norwegian Company Helly Hansen, *Young*, Vol. 20(1), s. 1–17. <https://doi.org/10.1177/110330881102000101>
- Landahl, J. (2013) *Stad på låtsas: samhällssimulering och disciplinering vid Norra Latins sommarhem 1938–1965*. Göteborg: Daidalos.
- Lewén, A. (2017) *Resfeber: berättelser från semesterns barndom 1938–1959*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

- Lindgren, A. och Söderlind, I. (2019) *Förskolans historia: förskolepolitik, barn och barndom*. Malmö: Gleerups.
- Ljungdahl Zackrisson, B. (2012) *Feriebarnets århundrade: Stockholmsbarn i ett landskap av ideal, rekreation och ekonomi 1900–2000*. Stockholm: Stockholmia.
- Lönestatistisk årsbok för Sverige – 1946 (1948) Stockholm: Kungl. Socialstyrelsen.
- Mårtens, Y. (1993) *Jag minns mina barnpensionat*. Sveriges Radio P1, sänt: 1993–05–02. Tillgänglig från: <https://sverigesradio.se/artikel/2334902> (hämtad: 2021–07–01).
- Münger, A. (2000) *Stadens barn på landet: Stockholms sommarlovskolonier och den moderna välfärden*. Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Qvarsell, R. (2005) Att sälja hälsa, i Qvarsell, R. och Torell, U. (red.) *Reklam och hälsa: levnadsideal, skönhet och hälsa i den svenska reklamens historia*. Stockholm: Carlsson.
- Regan (1924) Där alla barn bli snälla och fiskeveroljta smakar gott. *Dagens Nyheter Söndagsbilaga*, 1924–09–07, s. 1–3.
- Sandgren, P. (2015) *Internatskolorna: att fostra en elit*. Stockholm: Atlantis.
- Sandin, B. (2003) Barndomens omvandling: från särart till likart, i Sandin, B. och Halldén, G. (red.) *Barnets bästa: en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Eslöv: B. Östlings bokförlag. Symposion.
- Sandin, B. (2012) More children of better quality: Pricing the child in the welfare state, i Sparrman, A.; Sandin B. och Sjöberg, J. (red.) *Situating Child Consumption: Rethinking values and notions of children, childhood and consumption*. Lund: Nordic Academic Press.
- Sjöberg, J. (2013) *I marknadens öga: Barn och visuell konsumtion*. Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Sjöberg, J. och Sköld J. (2021) Childcare for Sale: Mapping Private Institutions in Sweden 1900–1975, *Journal of the History of Childhood and Youth*, Vol. 14(1), s. 113–132.
- Sköld, J. och Söderlind, I. (2014) *Fosterbarn i tid och rum: lokal och regional variation i svensk fosterbarnsvård ca 1850–2000*. Stockholm: Carlsson.
- Sparrman, A. och Sandin, B. (2012) Situated child consumption: an introduction, i Sparrman, A.; Sandin B. och Sjöberg, J. (red.) *Situating Child Consumption; Rethinking values and notions of children, childhood and consumption*, Lund: Nordic Academic Press.
- Swain, S. (2018) What Price a Child? Commodification and Australian Adoption Practice 1850–1950, *History of the Family*, Vol. 23(1), s. 1–19. <https://doi.org/10.1080/1081602X.2016.1186558>
- Yakhlef, A. (1999) Mapping the consumer-subject in advertising. *Consumption Markets & Culture*, Vol. 3(2), s. 129–143. <https://doi.org/10.1080/10253866.1999.9670333>
- Zelizer, V. (1985) *Pricing the Priceless Child: the changing Social Value of Children*. New York: Basic Books, Inc.
- Zetterqvist Nelson, K. (2009) När Bowlby kom till Sverige. Från motstånd till erkännande: anknytningsteori i Sverige 1950–2000. i Markström, A.–M.; Simonsson, M.; Söderlind I. och Änggård E. (red.) *Barn, barndom och föräldraskap*. Stockholm: Carlsson.

Forfatterpresentasjon

Johanna Sjöberg, fil. dr. är lektor, docent vid Tema Barn, Linköpings universitet, Sverige. Hennes forskning rör barn och konsumtion. Reklam och olika former av konsumtionsvaror är av särskilt intresse. Nu arbetar hon främst med forskningsprojektet "Flykt från skammen eller semester från familjen? - Marknaden för privata spädbarnshem och barnpensionat 1915–1975".
E-post: johanna.sjoberg@liu.se

Barn 39 (4)

Sosial kontroll begrenser minoritets-ungdommers identitetsutvikling i majoritetsfosterhjem

Tina Hansen

Sammendrag

I denne artikkelen diskuteres identitetsutvikling hos minoritetsungdom som bor i majoritetsfosterhjem, et lite utforsket tema i nordisk fosterhjemsforskning. Mer spesifikt undersøkes: Hvilke utfordringer erfarer minoritetsungdom med muslimsk bakgrunn når de utvikler sin identitet i ikke-muslimske majoritetsfosterhjem? Hvordan håndterer de utfordringene? Artikkelen bygger på kvalitative intervju med ni ungdommer med muslimsk minoritetsbakgrunn som bor i ikke-muslimske majoritetsfosterhjem. Materialet er analysert ved hjelp av en fenomenologisk hermeneutisk meningsfortetning. Analysen viser at ungdommene i fosterhjemskonteksten utsettes for sosial kontroll av fosterforeldre, biologisk familie, muslimske venner og medlemmer av muslimsk gruppe. Kontrollen fører til at ungdommenes handlingsrom begrenses når de skal utvikle sin identitet. Ungdommene responderer på kontrollen ved å utarbeide tre strategier for å endre eget handlingsrom: De utøver *informasjonskontroll*, hvor de begrenser hvilken informasjon de gir til hvem, *tilbaketrekning* fra aktører som utsetter dem for sosial kontroll, og *søker støtte* hos aktører som ikke utøver sosial kontroll. Slik får ungdommene et tykkere aktørskap når de utvikler sin identitet.

Nøkkelord: Identitet, fosterhjem, sosial kontroll, minoritetsbarn i majoritetsfosterhjem

Social control limits the identity development of minority youth in majority foster homes

Abstract

In this article, I discuss identity development among Norwegian minority youth living in majority foster homes, a little researched topic in Nordic foster home research. The main questions to be addressed are: Which challenges do minority youth with Muslim background experience as they develop their identity in non-Muslim majority foster homes? How do they handle these challenges? The article is based on qualitative interviews with nine young people with a Muslim minority background who live in non-Muslim majority foster homes. The material is analysed using a phenomenological hermeneutic method. My analysis suggests that the youth are exposed to social control by foster parents, biological families, Muslim friends, and members of religious groups. The control means that the young people's room for manoeuvre when developing their identity is limited. The young people respond to the control by developing three strategies that may alter their room for manoeuvring: *Information control*, where they limit what information they provide to whom, *withdrawal* from people who subject them to social control, and *seeking support* from actors who do not exercise social control. In this way, the youth get a thicker agency when they develop their identity.

Keywords: Identity, foster home, social control, minority children in majority foster home

Innledning

I Norge er det vanskelig å rekruttere minoritetsfosterhjem. Derfor plasseres minoritetsbarn ofte i majoritetsfosterhjem (PROBA, 2017). Barnevernloven (§4-15) påpeker imidlertid at det er ønskelig med kontinuitet i forhold til barns etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn ved fosterhjemsplassing (Ofstad og Skar, 2015). Forskere er også enige om at minoritetsbarn bør oppleve en viss kontinuitet i eget liv med hensyn til kultur og språk (Holm-Hansen *et al.*, 2007). Det er likevel ikke forskningsmessig belegg for å si at det er en fordel å bosette minoritetsbarn i minoritetsfosterhjem (Egelund og Hestbæk, 2003; Selwyn og Wijedesa, 2011; PROBA, 2017). Et sentralt tema i forskning på minoritetsfamiliers møte med barnevernet har vært hvordan brukerne vektlegger kontinuitetshensynet (Egelund *et al.*, 2009; Backe-Hansen, Egelund og Havik, 2010). Det er imidlertid behov for kunnskap om minoritetsbarns erfaringer med, og syn på egen fosterhjemsplassing i Norge (Holm-Hansen *et al.*, 2007; Backe-Hansen *et al.*, 2010). I denne artikkelen diskuterer jeg følgende: Hvilke utfordringer erfarer minoritetsungdom med muslimske bakgrunn når de utvikler sin identitet i ikke-muslimske majoritetsfosterhjem. Hvordan håndterer de utfordringene?

Små kvalitative studier tyder på at de fleste ungdommer ikke knytter store utfordringer til det å bo i fosterfamilier med en annen kulturell, etnisk og religiøs bakgrunn (Larsen, 2009; PROBA, 2017; Hansen og Flaskerud, 2020). Ungdommer er lite opptatt av religion og fosterforeldrenes kulturelle bakgrunn, men vektlegger at relasjonen preges av åpenhet og støtte, og autonomifremmende sosialisering (Hansen og Flaskerud, 2020). I PROBA (2017) påpekes det videre at det er viktig for ungdommer og beholde «en fot i begge leire». Det å leve i et majoritetsfosterhjem samtidig som man har kontakt med aktører fra minoritetskonteksten, aktualiserer spørsmål knyttet til identitetsutvikling, det vil si, opplevelsen av hvem individet opplever å være (Berger og

Luckmann, 2000). I denne artikkelen løfter jeg frem ungdommenes stemmer for å utvide vår forståelse av hvilke utfordringer minoritetsungdommer kan erfare i majoritetsfosterhjem når det gjelder sosial kontroll.

Tidligere forskning

I Norden har forskningsfokuset vært på etniske minoritetsfamiliers møte med barnevernet, deres sosiale bakgrunn, plasseringsårsak, plasseringenes hyppighet, varighet, plasseringsted og sosiale bakgrunn (Egelund og Hestbæk, 2003; Egelund *et al.*, 2009; Hammen og Jensen, 2010; Backe-Hansen *et al.*, 2010).

Engelske forskere påpeker at spørsmål om egen identitet er komplekst for barn under offentlig omsorg (Kelly og Sinclair, 2005; Barn, 2010). Samtidig er fosterbarns identitetsutvikling lite utforsket (McMurray *et al.*, 2011; Berzin *et al.*, 2014) og det mangler et fokus på minoritetsbarn (Selwyn og Wijedesa 2011). Fokus på identitetsutvikling har også i Norden vært begrenset, men både nordisk og engelsk forskning viser det er viktig for minoritetsbarn å ha rollemodeller med samme etniske bakgrunn å speile seg i (Hannemann og Hansen, 2005; Barn *et al.*, 2005). Det gjør de unge mer selv sikre i forhold til sin etniske identitet. Forskingen er imidlertid ikke entydig, da mange minoritetsfosterbarn defineres som «andre» og mangler et støttende miljø og slik stiller spørsmål ved hvor de hører til (Barn, 2010).

Når det gjelder minoritetsbarns identitet, viser små kvalitative studier at det varierer hvorvidt, og i hvilken grad, religion, etnisitet og morsmål regnes som viktig for den enkelte (Hannemann og Hansen, 2005; Larsen, 2009; Hammen og Jensen, 2010; PROBA, 2017; Hansen og Flaskerud, 2020). Plasserte minoritetsbarn har ofte de samme sosiale og behandlingsmessige problemene som andre plasserte barn (Hannemann og Hansen, 2005), blant annet følelsesmessige problemer som depresjon, angst og atferdsproblemer, dårligere skoleprestasjoner, økt sårbarhet i forhold til mye sykdom og en dårligere fysisk helse

(Bunkholdt, 2012). Minoritetsbarn har i tillegg ofte utfordringer av kommunikativ, språklig og integrasjonsmessig art (Hannemann og Hansen, 2005). Spesielt jenter opplever streng kontroll og/eller vold fra biologisk hjem, noe som fører til utfordringer som utagering i en tidlig fase etter plasseringen (Bredal og Melby, 2018). Jentene har også uvilje mot å bli bestemt over, utfordringer med å ta egne beslutninger, samt utfordringer knyttet til begrensede nettverk utenfor familien (Bredal og Melby, 2018). I hvilken grad etnisk, religiøs og kulturell bakgrunn aktualiseres i spesifikke kontekster må undersøkes empirisk.

Kontakt med biologisk familie i fosterhjems-konteksten kan påvirke identitetsutviklingen. Bredal og Melbys (2018) studie viser at både besøkhypighet og kontakt med biologisk familie varierer, men de fleste informantene hadde samvær med biologisk familie (PROBA, 2017). Hansen og Flakeruds (2020) studie viser, på den andre siden, at få ungdommer hadde samvær. I hovedsak var det ungdommer som var troende som beholdt kontakten med biologisk familie. Mange unge kjemper mot utstøtelse fra både biologisk familie og miljø (Hannemann, 2003; Hannemann og Hansen, 2005). Jenter er særlig utsatt for generasjonskonflikter forårsaket av at jentene søker individualisering, mens foreldre ønsker at kulturelle normer skal opprettholdes.

Metode

Dataene er fremkommet gjennom individuelle intervju med ni minoritetsungdommer med muslimsk bakgrunn bosatt i Norge, herav fem gutter og fire jenter i alderen 13–21 år. Intervjuene ble gjennomført høsten 2012, våren og høsten 2013. Det ble benyttet båndopptaker og skrevet feltnotater etter det enkelte intervju. Prosjektet er godkjent av NSD.

I rekrutteringsprosessen av informanter ble fosterhjemtjenester, barnevernskontorer, Forandringfabrikken, Frelsesarmeens Barne- og Familievern og Landsforeningen for barnevernsbarn kontaktet. Saksbehandlere sendte

prosjektets informasjonsbrev videre til minoritetsfosterbarnene i deres system. Av de forespurte gav ni ungdommer skriftlig samtykke. Informantene har ulik botid i Norge og oppholdet i fosterhjemmet har forskjellig varighet. Deres biologiske foreldre kommer fra syv forskjellige land og ungdommene har ulik nasjonal, etnisk, språklig og kulturell bakgrunn. Informantenes religiøse bakgrunn er imidlertid felles da samtlige har bodd med sine muslimske familier. En informant har ikke minner fra biologisk hjem, fordi hun var tre år da hun flyttet. Informantene har videre felles erfaring med å bo i ikke-muslimske majoritetsfosterhjem, og de har opplevd hvordan det er å leve som minoritetsungdom.

I et forskningsetisk perspektiv betraktes en gruppe mennesker som sårbare når medlemmene har særskilte utfordringer med å gi fritt informert samtykke til deltakelse i forskning (Solbakk, 2009). Det at informantene er ungdommer, tilhører minoriteter og er flyktninger bidrar til at de kan betraktes som en «utsatt gruppe» (NESH, 2016), eller en «sårbar gruppe» (Liamputtong, 2007; Solbakk, 2009; Lambert og Glacken, 2011), og det ble lagt vekt på å etablere en intervjusituasjon med rom for å samtale om prosjektet for å sikre at samtykket var informert og fritt.

Det ble benyttet semistrukturerte intervju (Kvale og Brinkmann, 2009) fordi det var informantenes erfaringer, kunnskap og meninger som var i fokus. Ved å søke ungdommenes erfaringer og refleksjoner kan den dypere mening ved et aspekt ved menneskelig erfaring forstås (van Manen, 1997b).

Samtalene ble strukturert rundt en intervjuguide med seks tema; deg og ditt liv, fosterfamilien, religion, biologisk familie, kjønn og fritid. Ungdommenes fortellinger skulle være styrende i samtalen og semistrukturerte intervju gir rom for at forsker og informant kan gå i dybden for å følge opp tanker og refleksjoner som informanter tar inn i samtalen (Kvale og Brinkmann, 2009; Denzin og Lincoln, 2018). Informanter kan se sammenhenger

som en forsker ikke er bevisst eller ikke har forstått. Intervjuer hadde ofte meningsorienterte kommentarer eller oppfølgingsspørsmål for å bekrefte eller avkrefte egen forståelse og fortolkning av informantenes utsagn (Kvale og Brinkmann, 2009). Sårbarheten i intervjusituasjonen ble søkt ivaretatt ved å benytte overordnede spørsmål slik at informantene selv kunne avgjøre om, hvordan og hva de ville dele.

I bearbeidelsen av data ble det benyttet en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming med meningsfortetning og utvikling av meningsenheter (Kvale og Brinkmann, 2009). Først ble det transkriberte materialet lest gjennom for å få et overblikk (van Manen, 1997a). I andre lesning ble det identifisert meningsenheter i intervjuene. Meningsenhetene ble så sammenlignet på tvers av intervjuene for å identifisere eventuelle tema i tekstene. Analysen resulterte i at femten meningsenheter (for eksempel: De kontrasterer relasjonene i fosterhjem med de i biologisk hjem, å være med venner samt delta på fritidsaktiviteter er det sentrale for ungdommene, kontakten med familien har vært konfliktfylt fordi de ikke underordnet seg religiøse og kulturelle regler, minimal kontakt med biologisk familie nå og de savner søsken) ble konsentrert til fem tema (vennskap og fritid, ytre press, roller og relasjoner i fosterhjemmet, kontakt med biologiske foreldre og selvforståelse). Temaene ble flere ganger sett i sammenheng med intervjuetekstene for å sikre empirinærhet. Den «kvalitative runddans» mellom teori, empiri og metode som kjenne-tegner kvalitativ forskning (Wadel, 1991: 129) var sentral i analysen av materialet ved at jeg gikk frem og tilbake mellom teori og empiri fra begynnelsen av prosjektet til sluttfasen.

Det overordna temaet ble aktualisert i en «dialog» mellom forfatters faglige og private bakgrunn (fostersøster) samt i forsknings-hull som var synliggjort i kunnskapsstatus. Forforståelsen var videre preget av tanken om at ungdommer i sårbare situasjoner ble behandlet lite kultursensitivt ved plassering i majoritetsfosterhjem. Overraskelsen var stor

da samtalene med ungdommene synliggjorde at flere av dem ønsket avstand til biologisk familie, tidligere nettverk, deler av foreldres kultur og religion, noe som førte til refleksjon over egen forforståelse. For å unngå at forskningen skal gi grunnlag for urimelig generalisering (NESH, 2016) poengteres det at studien viser til oppveksterfaringer fra et lite utvalg ungdommer hvor noen av dem har erfart vold og sosial kontroll utført av omsorgspersoner i både kristne, muslimske og ikke religiøse hjem.

Teori

Jeg benytter begreper og teorier knyttet til identitet og identitetsutvikling, forhandling, handlingsrom, sosial kontroll og vold. Identitet og identitetsutvikling betraktes her som en refleksiv, erfaringsbasert, relasjonell, normativ og prosessuell utvikling. I Meads (1934) perspektiv utvikles selvet gjennom menneskets kontinuerlige dialog med seg selv, det vil si, mellom selvets to deler, «jeg» og «meg». Identitetsutvikling knyttes videre til begrepet om den generaliserte andre, representert av det organiserte samfunnet et individ tilhører og som individet defineres og vurderes ut fra. Det er i form av den generaliserte andre at samfunnet kan utøve kontroll over enkeltindividets oppførsel (Mead, 1934). Identitet utvikles også av andre menneskers reaksjoner på en aktørs atferd. Cooleys (1964) begrep «looking-glass self», henviser til hvordan andre menneskers reaksjoner fungerer som et speil som en aktør benytter for å betrakte seg selv i forhold til kontekstens forventninger, spesielt i en tidlig sosialiseringssfasen. Slik utvikles selvet som respons på tidligere erfaringer, andres reaksjoner og kontekst.

Når en utvikler identitet vil det også finnes ulike handlingsrom. Et handlingsrom er dynamisk og problematiserer forholdet mellom begrensninger og muligheter for beslutninger og handlinger (Schönfelder, Andersen og Kane, 2018: 15). Goffmans (1992) perspektiv på forhandling gir mulighet til å belyse definisjonsmakten, det vil si, hvem som har makten til

å definere situasjonen i forhold til handlingsrommet for identitetsutviklingen. Goffmans (1992; 1967) forståelse av begrepet identitet som både sosialt tildelt (aktører i omgivelsene tillegger den unge en identitet) og som faktisk identitet (hvordan den unge oppfatter sin sosiale identitet) er viktige nyanseringer. Spesielt når ungdommene forhandler om hvem de skal få lov til å være i ulike relasjoner. Det handler om makt. Makt innebærer at ett menneske får ett annet menneske til å gjøre noe det ellers ikke ville gjort og er slik en egenskap ved relasjonen (Engelstad, 2009).

Et handlingsrom vil også preges av sosial kontroll, som kan være både kollektiv og uformell, der hensikten er å få mennesker til å rette seg etter en normativ forventet atferd (Stark, 2007). Begrepet sosial kontroll har fått en negativ klang, men alle aktører både utøver og utsettes for sosial kontroll (Smette og Rosten, 2019: 22), en type kontroll som kan kalles kollektiv kontroll (Stark, 2007). Den uformelle sosiale kontrollen er mest vanlig og utspiller seg i form av direkte mellommenneskelig press. Stark (2007) påpeker at jo mer et menneske er avhengig av en gruppe for positive belønninger og jo mer atferden til et menneske er synlig for gruppen, jo mer vil de adlyde normene.

Bredal (2020) påpeker at studier av sosial kontroll og vold i minoritetsfamilier ofte forstås på bakgrunn av kultur hvor begreper som ære og kollektivism har stått sentralt. Å utelukke forstå sosial kontroll og voldserfaringer i et kulturelt perspektiv er uheldig av flere årsaker fordi det kan føre til kulturalisering og annengjøring av minoritetsfamiliene (Bredal, 2020), at variasjoner innad i en kulturell gruppe blir oversett (Øverlien, 2016), og likheten mellom voldserfaringer i majoritetsfamilier og minoritetsfamilier usynliggjøres (Bredal, Eggebø og Eriksen, 2020). For å imøtekomme noen av overnevnte fallgruver undersøker flere sosial kontroll forstått som «restriktive foreldrepraksiser» hvor likheter mellom majoritet og minoritet synliggjøres samt at det åpnes for at kontrollen kan ha andre begrunnelser enn

normkonformitet (se Smette *et al.*, 2021). Også i denne studien åpnes det for at kontrollen kan utøves av andre årsaker enn et konformitetspress. Begrepet sosial kontroll anvendes imidlertid da kontrollen i materialet er mer omfattende enn restriktive foreldredreksjoner. Der kontrollen omhandler foresattes praksis vil den forstås som «restriktive oppdragelsespraksiser» både i majoritets og minoritetshjem. Kontrollen sees også som et uttrykk for et tynt aktørskap. Det tykke aktørskapet kjennetegnes på den andre siden av kontekster hvor aktører har mange muligheter til å ta selvstendige avgjørelser og handle (Klocker, 2007).

Utøvelsen av sosial kontroll kan også knyttes til vold. Ifølge Isdal (2000: 36) er vold:

enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.

Fysisk vold handler om bruk av fysisk makt, mens psykisk vold er dominerende og styrende på grunn av en bakenforliggende trussel eller makt. Psykisk vold har flere undergrupper, for eksempel kontroll samt direkte og indirekte trusler. Felles for disse undergruppene er at dette er handlinger som skaper avstand i nære relasjoner. I relasjoner hvor vold har forekommet kan latent vold bli dominerende. Latent vold er vold som fungerer i kraft av muligheten for å utøve vold og er en form for frihetsberøvelse (Isdal, 2000).

Analyse

Aisha, Sara, Samira, Amina, Ali, Omar, Abdul, Hassan og Husein ble intervjuet. I analysen av intervjuene fremkom det at ungdommene utsettes for press fra fire aktører: Fosterforeldre, biologisk familie, muslimske venner og medlemmer av muslimsk gruppe. Presset oppleves som en begrensning for ungdommene når de utvikler sin identitet i fosterhjemmene. For å overkomme begrensningene benytter ungdommene tre strategier: 1) Strategien

informasjonskontroll brukes til å kontrollere hvilken informasjon de gir til hvem 2) Strategien *tilbaketrekning* handler om å unngå kontakt med dem som utøver presset. 3) Strategien *uavhengig støtte* handler om at de søker støtte hos aktører som ikke utsetter ungdommene for press.

1. Informasjonskontroll

Empirien viser at ungdommene kontrasterer erfaringer med identitetsutviklingens handlingsrom i hjem med restriktive oppdragelsespraksiser, mot hjem med ikke-restriktive oppdragelsespraksiser, heretter ofte referert til som restriktive og ikke-restriktive hjem/familier. De restriktive hjemmene er fem biologiske hjem, ett kristent fosterhjem og ett ikke-religiøst fosterhjem. Ingen av ungdommene bor i de restriktive fosterhjemmene på intervjudtidspunktet. På intervjudtidspunktet bor alle ungdommene i ikke-restriktive fosterhjem.

I det kristne fosterhjemmet ble det forventet at Omar skulle tro på gud, gå i kirken, be før maten og gå på en kristen skole. «Jeg ble sendt til en sånn kristen skole og [...] hver morgen de leste sånn bibelvers [...] det likte jeg ikke». Han påpeker: «man blir tvunget til å gjøre ting». Aisha, Sara, Samira, Ali og Omar opplevde lignende regler i muslimske biologisk hjem i forhold til forventning om religiøs tro og praksis. De erfarte i tillegg begrensning i valg av venner i forhold til både kjønn, religiøsitet og etnisitet. Begrensning gjaldt også mulighet til omgang med venner, ha kjæreste og delta på fritidsaktiviteter. Jentene hadde også krav i forhold klesdrakt og fikk store ansvarsoppgaver hjemme. I det ikke-religiøse fosterhjemmet erfarte Abdul at fosterforeldrene: «kalte meg musling». Dessuten måtte han spise svin for «visst jeg ikke spiste det så fikk jeg ikke mat». Han erfarte begrensninger på sosial medier og tid med venner: «Jeg fikk ikke lov til noe nesten».

Mange ungdommer knytter reglene til religion. Ali sier «Hjemme (biologisk) var alle reglene basert på religion [...] hjemme hos

oss (fosterhjem) er det bare sånne normale regler». Aisha mener også at det primært er religiøse regler, men påpeker at reglene rundt omsorgsoppgavene i biologisk hjem er kulturelt forankret.

Brudd på regler i de restriktive hjemmene førte til sanksjoner. I det kristne fosterhjemmet ble det kranling og fosterforeldrene ble sure. I det ikke-religiøse fosterhjemmet erfarte Abdul å få kjeft, noe som kunne etterfølges av slag fra fosterfaren: «Så lefser han til meg». I biologiske hjem forteller ungdommene at regelbrudd førte til at de fikk kjeft og/eller ble slått av sine biologiske foreldre.

I empirien fremkommer det at ungdommene håndterer reglene i restriktive hjem ved å utøve informasjonskontroll. I det kristne fosterhjemmet forteller Omar at han fikk det vanskelig og «Visst jeg har noen sånne vonde ting [...] Jeg holder ting inni meg». I biologisk hjem forteller flere ungdommer at de håndterte utfordringene ved at de løy for å unngå straff, eller de unnlot å fortelle hva de gjorde. Ali sier: «jeg fortalte det ikke hjemme. Jeg var mer en person som var [...] flink til å lyge».

Empirien viser at ungdommene viderefører utøvelsen av informasjonskontroll etter at de har flyttet fra restriktive hjem til nåværende ikke-restriktive fosterhjem. Omar og Abdul velger å ikke ha kontakt med tidligere fosterforeldre. Ungdommene fra restriktive biologiske hjem forteller at de er redde for foreldrenes reaksjoner om de innrømmer at de for eksempel ikke utøver islamsk bønnepraksis. Da lyger de og sier at de ber, eller unnlater å fortelle om egen usikkerhet i forhold til islamsk tro. Samira, som bodde hos moren da hun skulle i fosterhjem, ble redd for farens reaksjon: «Jeg ble livredd [...] i islam så står det sånn [...] kan ikke bo med menn man kan gifte seg med.». Hun forteller om farens reaksjon da han fikk høre det: «Hva slags jente er du [...] skal jeg ikke ha noe ære igjen». Aisha nevner også æresbegrepet. I ikke-restriktive fosterhjem erfarer ungdommene å selv kunne velge sitt religiøse ståsted, venner, klesdrakt og fritids-

interesser. Ali uttrykker: «Når jeg blir spurt om noe, kan jeg svare helt ærlig».

Det at ungdommene utøver informasjonskontroll gjelder også i møte med aktører fra den religiøse gruppen. Omar forteller at han ikke tør fortelle til andre fra Afghanistan at han spiser svin og sier: «da kan jeg bli sånn mobba».

Informantenes utsagn kan forstås som at informasjonskontroll er en strategi de benytter når de bor i restriktive hjem hvor de utsettes for press og vold og som de viderefører når de flytter. Strategien skjuler handlinger som strider mot forventninger om ønsket atferd som fosterforeldre, biologiske foreldre og religiøs gruppe retter mot dem. Strategien kan forstås som et svar på at de ikke kan vise hvem de er og bidrar slik trolig til at en ny kontekst – nåværende fosterhjem – kan gi noen ungdommer et større handlingsrom for identitetsutvikling. Materialet tyder på at jo flere regler ungdommene møter jo sterkere er deres utøvelse av informasjonskontrollen.

2. Tilbaketrekning

Empirien viser at ungdommene forsøker å unngå kontakt med de restriktive familiene, muslimske venner og den religiøse gruppen når de flytter til ikke-restriktive fosterhjem. Kontakten med restriktiv biologisk familie er minimal, og ingen har samvær. De to ungdommene som har samvær kommer fra ikke-restriktive, lite religiøst praktiserende familier. Disse to, samt en enslig mindreårig informant, er de som forteller at de praktiserer islam. De øvrige informantene, de som har erfart å bo i restriktive biologisk hjem, er enten ikke-troende eller usikre på eget religiøst ståsted. Ungdommene ønsker ikke å ha kontakt med biologiske foreldre, fordi samtaler ofte kretser om deres oppførsel og forhold til religion. Foreldrene til Aisha spør hva hun skjuler på Facebook, om hun har «horebilder der». Aisha forteller «De ringer meg av og til, men det er for å klage på at jeg har gått med shorts [...], eller om jeg har drukket eller har hatt sex».

Ifølge Samira spør faren for eksempel: «Er du begynt å be nå? Faster du?». Hun forteller at også onkelen hennes spør henne: «Kan ikke du bare begynne å be [...] bli en ordentlig jente». Tilsvarende ble Omar tvunget til å be og tro på Jesus i det kristne fosterhjemmet, og Abdul måtte spise svin i det ikke-religiøse fosterhjemmet.

Empirien viser at ungdommene også forsøker å unngå kontakt med de fleste av sine muslimske venner. Aisha forteller om en muslimsk venninne som stadig påpeker hva Aisha bør og ikke bør gjøre: «du må gifte deg. Du kan ikke ha sex med noen gutter før du gifter deg [...] da kommer du til helvete». Omar forteller om gruppepress fra muslimske enslige mindreårige, og sier: «Hvorfor du ikke går til moske, hvorfor du ikke ber?» [...] dem bare tvinger deg til å være i gruppe, jeg har ikke lyst å være en del av den gruppen».

Ukjente muslimske personer gir også uttrykk for sine meninger. Aisha forteller at hun blir tilsnakkert av ukjente somaliere: «På bussen så var det sånn: 'Din hore. Prøver du å være norsk', og de spyttet på meg». Hun blir også kontaktet i fosterhjemmet «Jeg har fått sånn hatbrev på Facebook, hatbrev på mail [...] og fra folk som bor i Somalia 'vi skal drepe deg'». Aisha sier videre: «Visst du flytter hjemmefra [...] du får en hard kamp. Altså da er det alle somaliere som hater deg».

Informantenes utsagn kan forstås som om at ungdommene utsettes for et konformitetspress fra foresatte i restriktive hjem, medlemmer av den muslimske gruppen og noen muslimske venner. Presset kan forstås å omhandle religiøs tro og praksis, hvor jentene særlig utsettes for et press som omhandler konservative kjønns- og seksualitetsnormer. Det at ungdommene forsøker å unngå kontakt kan forstås som en strategi som de benytter når de blir utsatt for latent og psykisk vold.

3. Søker støtte

Empirien viser at for å håndtere utfordringer informantene møter når de har flyttet i fosterhjem og fått en annen kontekst for å utvikle sin identitet, søker de støtte hos aktører som ikke utsetter dem for press. Omar som har et lite nettverk, søkte støtte hos sin fastlege etter at verken barnevernet eller fosterforeldrene hørte på han. Fastlegen kontaktet barnevernet og «deretter hørte de på meg da, og da flyttet jeg». I det nye, ikke-restriktive fosterhjemmet søker han støtte hos fosterfamilien. Abdul derimot søker støtte både i sitt flerkulturelle vennernettverk og sin biologiske ikke-restriktive familie.

Sara søker støtte fra venner. Hun er for eksempel redd for å møte på sin biologisk tante når hun skal til byen og tar med seg en veninne. Hun forklarer:

Når jeg i byen er jeg alltid redd for å treffe henne, for hva skal jeg gjøre om jeg treffer henne? At jeg må bli med henne [...]. Er jeg alene da så må jeg nesten [...] Jeg tør ikke si nei til henne.

Det fremkommer i dataene at også Aisha søker støtte hos en muslimsk, ikke religiøs venninne i tillegg til ikke-muslimske venner. Hun mistet sine muslimske venner da hun flyttet i fosterhjem, fordi de ikke fikk lov av sine foreldre til å være sammen med henne.

Noen av informantene forteller at de også søker støtte hos fostersøsken. Ali søker også støtte fra en praktiserende muslimsk venn, og de ikke snakker noe særlig om religion sammen. Amina forteller at hun opplevde sin biologiske mors gjentatte oppringer som vanskelige, og at hun fikk hjelp av fostermoren til å skaffe seg skjult nummer. Hun bor også på hemmelig adresse.

Informantenes utsagn kan forstås som at ungdommene benytter en strategi der de i stor grad erstatter tidligere sosiale nettverk og kontakt med restriktive familier med et nytt nettverk bestående av aktører som aksepterer og støtter dem i deres bestrebelser i å utvide handlingsrommet for identitetsutviklingen.

Diskusjon

Her diskuterer jeg hvilke utfordringer minoritetsungdom med muslimsk bakgrunn opplever når de utvikler sin identitet i ikke-muslimske majoritetsfosterhjem og hvordan utfordringene håndteres. Analysen tyder på at minoritetsungdommene utsettes for press fra fire aktører: Fosterforeldre, biologisk familie, muslimske venner og aktører fra den muslimske gruppen. Presset begrenser ungdommenes handlingsrom når de utvikler sin identitet i fosterhjems konteksten og ungdommene utvikler tre strategier for å håndtere utfordringene.

Strategiene – et svar på vold og forsøk på å etablere et tykkere aktørskap?

Funnene viser at restriktive hjem, aktører fra religiøs gruppe og mange muslimske venner utøver et konformitetspress mot ungdommene. Presset kan forstås som psykisk vold utøvd ved hjelp av kontroll. En slik kontroll handler om å kreve kontroll over livet eller deler av livet til andre ved hjelp av makt eller trusler (Isdal, 2000: 53). I møte med psykisk vold kan ungdommenes strategier betraktes som det Isdal (2000) betegner som å skape «smutthull» i kontrollen. Strategiene impliserer aktive handlinger som trolig kan føre til at handlingsrommet for identitetsutviklingen utvides. Unntaket er Abdul som kommer fra et ikke-restriktivt biologisk hjem, og Omar som kommer fra et ikke-restriktivt mottak. Begge erfarer at handlingsrommet for identitetsutviklingen innsnevres når de flytter inn i sitt første fosterhjem. Strategiene synliggjør at ungdommene ikke kun er passive mottakere av vold, men utviser aktørskap, noe som også er synlig i annen forskning (McGee, 2000; Katz, 2015; Øverlien, 2016).

Ungdommene erfarer ikke bare psykisk vold, men også trusler om utfrysing, noe som skaper redsel og kan forstås som latent vold. Latent vold kan føre til at handlingsrommet for identitetsutviklingen blir utrygt og uoversiktlig. En slik utrygghet kan føre til at de unge i større grad trekkes mot, og foretrekker å spille

seg i, aktører fra miljø hvor de opplever begrenset sosial kontroll for slik å dempe den emosjonelle uroen som trolig skapes i dem (Hochschild, 1979). De vil samtidig trekke seg unna miljø hvor det er sterk sosial kontroll. Psykisk vold skaper nettopp avstand i nære relasjoner (Isdal, 2000).

Ved å bevege seg mot og trekke seg fra ulike aktører kan strategiene som de unge forhandler seg frem til forstås som forsøk på å etablere et «tykkere» aktørskap. Det vil si muligheten for å ta avgjørelser eller handle utfra mange valgmuligheter (Klocker, 2007). De unge tar mer makt i relasjon til aktører som utøver sosial kontroll. Nettopp det at de unge er flyttet fra restriktive hjem gjør dem mindre avhengige av den restriktive familiens positive belønning, og de trenger slik ikke adlyde normene i samme grad (Stark, 2007).

Det relasjonelle aspektet i muligheter for aktørskap tydeliggjøres av at tilskrevet muslimsk og kristen identitet og utøvelsen av vold kan forstås som at andre forsøker å «tynne» ungdommenes aktørskap. Det er trolig slik at forhandlingene foregår i et begrenset handlingsrom for identitetsutviklingen hvor ungdommene står i et krysspress. Krysspresset fremkommer på grunn av spenning mellom ulike handlingsrom for identitetsutviklingen, knyttet til ulike aktørposisjoner med og uten negativ kontroll. Strategiene kan være ungdommenes forsøk på å løse krysspressituasjonen ved å skape balanse i handlingsrommet for identitetsutviklingen. At ungdommenes handlingsrom er preget av forhandlinger, både med seg selv (Mead, 1934), og mellom et tynt og tykt aktørskap er interessant sett i sammenheng med nyere identitetsteorier. Der hvor nyere identitetsteorier påpeker detradisjonalisering og individuelle valg (Bauman, 2001), påpeker Prieur (2002) at individer ikke er frie til å velge sin identitet. Kanskje er det slik at modernitetens doktriner om individualitet blir tøylet gjennom sosial kontroll. I mitt materiale fremkommer det at den sosiale kontrollen er synlig i fysiske rom, men den inntreffer også i

digitale rom. Slik er digitale rom «kontrollens lange arm» som når de unge til tross for fysisk avstand.

Den sosiale kontrollens uttrykk i overnevnte diskusjon fører til at de unge får aktørposisjoner med et tynt aktørskap både i majoritets- og minoritetsfamilier. Ny forskning viser tilsvarende at voldsutsatt ungdom, utenfor fosterhjems konteksten, erfarer lite autonomi uavhengig av kulturell bakgrunn (Augusti og Hafstad, 2020). Vold synes slik å spille inn på den voldsutsattes aktørskap, som igjen kan sies å ha en negativ betydning for de unges forhandlingsmuligheter i handlingsrommet for identitetsutvikling.

Strategiene – et svar på kulturelle utfordringer og maktutøvelse?

Empirien tyder på at biologisk familie, muslimske venner og aktører fra religiøs gruppe er nærværende også i fosterhjems konteksten, hvor de søker å utøve sosial kontroll gjennom sosiale media, telefonkontakt og i møter i det offentlige rom. Nærværet kan forstås som kulturelt spesifikke utfordringer kjennetegnet av streng kontroll og/eller voldsutøvelse hos minoritetsforeldre til unge jenter innenfor en patriarkalsk familiestruktur (Bredal, 2009: 48), i dette materialet også overfor gutter og i fosterhjems konteksten. Kontrollen kan være et element i foreldrenes kontrollregime og bidrar til å innsnevre ungdommenes frihet (Johnson, 1995). Nærværet bidrar trolig til at ungdommene opprettholder strategien de utviklet i biologisk hjem med informasjonskontroll også i fosterhjems konteksten, men også at de utvikler to nye strategier som tilbaketrekning og søke støtte. Strategiene er trolig et motsvar på kontrollen og kan forstås som at ungdommene søker å skape et handlingsrom der de balansere mellom krav om konformitet og egne behov, slik at de kan utforske egen identitet. Forhandlinger om å få dekt mer av egne behov i ungdomstiden er ikke uvanlig uavhengig av kulturell bakgrunn. Samtidig viser flere nordiske kvantitative studier som undersøker

sosial kontroll at noen minoritetsforeldre begrenser sine ungdommer i større grad enn majoritetsforeldre (Smette *et al.*, 2021; Friberg og Bjørnset, 2019). En slik begrensning kan handle om normkonformitet, men den kan også handle om frykt for det som er utenfor, kjærlighet med ønske om å beskytte (Langvann, 2020), sosioøkonomisk status, lengde på foreldres botid, grad av integrering og religiøse normer (Smette *et al.*, 2021). Smette med medforfattere (2021) etterspør ungdoms eget syn på kontrollen.

I denne studien viser empirien at ungdommene kobler den sosiale kontrollen fra minoritetsaktører til kultur og religion. I et kulturelt perspektiv kan kontrollen kobles til æresbegrepet som er et kulturelt fenomen i patriarkalske familiestrukturer. Reglene ungdommene erfarer kan forstås som æreskodeks, altså regler som sier noe om hva som gir og ikke gir ære (Wikan, 2005). Det at æren er kollektiv kan bidra til å forklare at både aktører fra religiøs gruppe og muslimske venner utøver kontroll i tillegg til foreldre. I nåværende fosterhjem kan strategiene forstås som en beskyttende manøver (Goffmann, 1967), fordi handlinger som strider mot de kulturelle normene skjules og kan bidra til å opprettholde families ære. Samtidig viser empirien at muligheten til å skjule handlingsvalg er begrenset i det offentlige rom, hvor ungdommene tilskrives en sosial identitet med tilhørende forventning til atferden (Goffmann, 1992). Ungdommene mister kontrollen over fasadeområdet og lever trolig i beredskap for å forsvare sin identitetsutvikling og opplevelse av faktisk identitet. Strategien tilbaketrekning kan trolig føre til at det skapes uro i handlingsrommet for identitetsutviklingen. Graden av uro vil igjen avhenge av hvilken form for nærvær som utspiller seg.

Koblingen mellom sosial kontroll og ære er ikke like synlig i de restriktive majoritetshjem sammenlignet med restriktive minoritetshjem. Langevann (2020) påpeker at den sosiale kontrollen i kristne hjem trolig sjeldent er æresrelatert. Det som imidlertid er felles i restriktive

hjem er kontrollens kobling til det kulturelle fenomenet religion (Berger, 1993).

Empirien viser at ungdommenes konformitetspress i restriktive hjem i stor grad omhandler religiøs tro og praksis hvor de blir fortalt hva de skal tro på og hvilken religiøs praksis som bør etterfølges. I biologisk restriktive hjem utsettes i tillegg særlig jentene, men gutter også, for en kontroll som omhandler konservative kjønns- og seksualitetsnormer. En ny studie viser tilsvarende at en liten gruppe minoritetsjenter erfarer «betydelige og vedvarende begrensninger i tenårene» sammenlignet med både minoritetsgutter, majoritetsgutter og -jenter (Smette *et al.*, 2021: 20). I restriktive fosterhjem hvor to gutter bor, viser ikke dataen en slik kobling. Flere studier viser imidlertid til at sosial kontroll i religiøse miljø finner sted på tvers av religion og etnisitet (Košuta, 2018; Smette *et al.*, 2021). Det tyder på at konservative kjønns- og seksualitetsnormer trolig er kjennetegnende i både konservative kristne og muslimske kontekster.

Det religiøse konformitetspresset handler om at de unge tilskrives en identitet de ikke anser som sin faktiske identitet (Goffman, 1992), og at makten utøves ved hjelp av sanksjoner. Forhandlingene kan forstås å foregå i et handlingsrom preget av spenning mellom ulike kulturelle univers (Berger og Luckmann, 2000), hvor både eget minoritetsfelleskap, ungdomsfelleskap og fosterfamilien trolig går i forhandling med ungdommene og i ulik grad krever definisjonsmakt knyttet til identitetsutvikling. Samtidig lever de unge i Norge og skal bli akseptert som en del av majoritetsfelleskapet, hvor forhandling om egen status er mer vanlig praksis (Salole, 2018). I slike handlingsrom preget av motsetninger mellom ulike normsett forhandler, lever og utvikler norske minoritetsungdommer sin identitet i majoritetsfosterhjems-konteksten. Dette vil trolig føre til en indre dialog (Mead, 1934) om hvordan en skal manøvrere og handle i forhold til de ulike kulturelle universene. Slik synliggjøres kompleksiteten i deres situasjon.

I denne komplekse situasjonen viser empirien at ungdommene søker støtte hos mennesker som ikke utsetter dem for sosial kontroll. Strategien kan forstås som alliansebygging med mennesker der felleskapet trolig er et resultat av verdifelleskap som kan bidra til å styrke ungdommenes identitetsutvikling, fordi deres levemåte er legitime i disse relasjonene. Strategien er trolig et søk etter anerkjennelse, noe som handler både om aksept og bekrefteelse og som kan sidestilles med å bli sett og hørt og slik «ha en stemme» (Harter, 1997). Ungdommenes valg og levemåte må samtidig sees i lys av at ungdommene er i en minoritetsposisjon, hvor majoriteten kan sies å ha den symbolske kapitalen (Eriksen og Sajjad, 2015) og derigjennom definisjonsmakten for hva som anses som riktig for å bli betraktet som en borger i samfunnet.

Avsluttende betraktninger

Forskning viser at det ikke er knyttet store utfordringer til at minoritetsbarn ofte plasseres i majoritetshjem (Larsen, 2009; PROBA, 2017; Hansen og Flakerud, 2020). Denne studien er et bidrag til fosterhjemsforskningen. Den synliggjør at minoritetsungdom erfarer utfordringer i fosterhjems konteksten hvor de utsettes for sosial kontroll fra fire ulike aktører. Studien er slik også en respons på «den offentlige bekymringen» (Smette *et al.*, 2021) for negativ sosial kontroll (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017), og Integrerings- og mangfoldsdirektoratets (IMDI) (2020) forespørsel etter mer forskning på feltet.

Den sosiale kontrollen ungdommene erfarer kan, som vist, forstås å handle om utfordringer i tilknytning til både vold og kultur. I forhold til voldsperspektivet påpeker Langevann (2020: 2) at det er nyttig å «bedre integrere forståelsen av vold i nære relasjoner til negativ sosial kontroll». I denne studien synliggjøres det at unge som har erfart sosial kontroll og vold i restriktive hjem ikke unnslipper dette i nåværende fosterhjems kontekst hvor kontrollen er nærværende både som psykisk og latent

vold – samtidig som religiøs gruppe utøver kontroll i den offentlige sfæren. Kontrollen er utfordrende for minoritetsungdommene og begrenser ungdommenes handlingsrom for identitetsutviklingen. Utfordringene håndteres ved hjelp av tre ulike strategier som kan sies å endre ungdommenes handlingsrom for identitetsutviklingen ved at de får et tykkere aktørskap og mer makt enn de hadde i de restriktive hjem, til tross for at psykisk og latent vold samt konformitetsreglene i kulturen tynner aktørskapet. Funnene tyder slik på at identitetsutviklingen kan være mer tradisjonsbunden enn antatt.

Det bør forskes mer på det spenningsfeltet minoritetsungdommene erfarer, og undersøkes hvorvidt voldsutsatte majoritetsbarn også står i et slikt spenningsfelt når de fysisk forflytter seg til fosterhjems konteksten, og hva som eventuelt kjennetegner dette feltet.

Takk

Takk til to anonyme fagfeller, redaktørene, professor Bente Lind Kassah og Dr. Ingvild Flakerud (PhD) for gode innspill til artikkelen.

Referanseliste

- Augusti, E-M. og Hafstad, G.S. (2020) Sammenhenger mellom opplevd kontroll fra foreldre og vold mot barn og ungdom, i Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen A.M.A. (red.) *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 145–166.
- Backe-Hansen, E., Egelund, T. og Havik, T. (2010) *Barn og unge i fosterhjem – En kunnskapsstatus*. (NOVA rapport). Oslo: København og Bergen. Tilgjengelig fra: http://www.nova.no/asset/4330/3/4330_3.pdf
- Barn, R., Andrew, L. og Mantovani, N. (2005) *Life after care: The experience of young people from different ethnic groups*. York: Josep Rowntree Foundation.

- Barn, R. (2010) Care leavers and social capital: Understanding and negotiating racial and ethnic identity, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 33(5), s. 832–850. <https://doi.org/10.1080/01419870903318896>
- Bauman, Z. (2001) *Flytende modernitet*. Oslo: Vidarforlaget.
- Berger, P. (1993) *Religion, samfund og virkelighed: elementer til en sociologisk religionsteori*. Oslo: Vidarforlaget.
- Berger, P.L. og Luckmann, T. (2000) *Den samfunnskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Berzin, S.C., Singer, E. og Hokanson, K. (2014) Emerging versus emancipating: the transition to adulthood for youth in foster care, *Journal of Adolescent Research* Vol. 29(5), s. 616–638. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0743558414528977>
- Bredal, A. (2009) Barnevernet og minoritetsjentes opprør. Mellom det generelle og det spesielle, i Eide, K. et al. (red.) *Over profesjonelle barrierer: Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademiske, s. 38–58.
- Bredal, A. og Melby, E.R. (2018) Sårbarhet og styrke. *Barnevernets møte med minoritetsjenter utsatt for vold og sterk kontroll*. (Nova rapport 9/18). Oslo: OsloMet. Tilgjengelig frå: <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/5125/Nettutgave-Sarbarhet-og-styrke-NOVA-Rapport-9-2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Bredal, A. (2020) Minoritetsnorske og majoritetsnorske kvinners erfaring med partnervold, i Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen A.M.A. (red.) *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademiske, s. 47–66.
- Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen A.M.A. (2020) Mangfoldsperspektiv i forskning på vold i nære relasjoner, i Bredal, A., Eggebø, H. og Eriksen A.M.A. (red.) *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademiske, s. 9–30.
- Bunkholdt, V. (2012) *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Cooley, C.H. (1964) *Human Nature and the Social Order*. New York: Schocken Books.
- Denzin, N.K. og Lincoln Y.S. (2018) *The SAGE handbook of qualitative research*. 5 utg. Los Angeles: Sage.
- Egelund, T. og Hestbæk, A.-D. (2003) *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet 03:04. <http://pure.sfi.dk/ws/files/322091/0304Anbringelse.pdf>
- Egelund, T., et al. (2009) *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt*. SFI. København: Det nationale forskningscenter for velfærd. <http://www.forskningsdatabasen.dk/en/catalog/2353728079>
- Engelstad, F. (2009) *Hva er makt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, T.H. og Sajjad, T.A. (2015) *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. 6 utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Friberg, J.H. og Bjørnset, M. (2019) *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. (Fafo rapport, 2019:01). Oslo: Fafo. Tilgjengelig frå: <https://www.fafo.no/images/pub/2019/20698.pdf>
- Goffman, E. (1992) *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Goffman, E. (1967) *Interaction ritual. Essays in face-to-face behavior*. Chicago: Aldine Pub.
- Hammen, I. og Jensen, T.G. (2010) *Anbringelsen af børn med etnisk minoritetsbaggrund. En forskningsoversigt*. Odense: Servicestyrelsen og Det nasjonale Forskningscenter for velfærd.
- Hannemann, N. (2003) *Fokus på anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. Hillerød: Udviklings- og Formidlingscenter for Socialt Arbejde med Unge.
- Hannemann, N. og Hansen, S.P. (2005) *Fra udfordring til udvikling. Fokus på kvalitets- og metodeudvikling i døgninstitutioners arbejde med børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. Aabenraa: UFC Børn og Unge.

- Hansen, T. og Flaskerud, I. (2020) Familiens betydning for ungdoms religiøse identitetsutvikling. Ungdom med muslimsk bakgrunn i fosterhjem. Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning Vol. 1, s. 42-56.
- Harter, S. (1997) The personal self in social context: Barriers to authenticity, i Asmora, R.D. og Jussim, L. (red.) *Self and Identity. Fundamental Issues*. New York: Oxford University Press, s. 81-105.
- Hochschild, A.R. (1979) Emotion Work, Feeling Rules and Social Structure, *American Journal of Sociology*, Vol. 85 (3), s. 551-575.
- Holm-Hansen, J., Haaland, T. og Myrvold, T. (2007) *Flerkulturelt Barnevern. En kunnskapsoversikt*. (NIBR-rapport 10/2007). Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. Tilgjengelig fra: <https://www.bufo.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=071280227>
- IMDI (2020) *Indikatorer for integrering. Tilstand og utviklingstrekk ved inngangen til 2020*. (IMDI Notat 6/2020). Tilgjengelig fra: https://www.imdi.no/contentassets/05e2fd2076cf4b-17938d2913a403a852/integrering_i_norge_2020.pdf
- Isdal, P. (2000) *Meningen med volden*. Oslo: Kom-muneforlaget.
- Johnson, M. P. (1995) Patriarchal Terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women, *Journal of marriage and family*, Vol. 57 (2), s. 283-294. <https://doi.org/10.2307/353683>
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017, 19.5.21) *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020)*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/329563cc43bf49ed88e-b65cf239fc457/papportering-pa-handlingsplanen-mot-negativ-sosial-kontroll-tvangsekteskap-og-kjonnsllestelse.pdf>
- Katz, E. (2015) Beyond the physical incident model: How children living with domestic violence are harmed by and resist regimes of coercive control, *Child abuse Review*, Vol. 25(1), s. 46-59. Tilgjengelig fra: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/car.2422>
- Kelly, B. og Sinclair, R. (2005) Understanding and negotiating identity: Children from cross-community families in public care in Northern Ireland, *Child & family social work*, Vol. 10 (4), s. 331-341. Tilgjengelig fra: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1365-2206.2005.00368.x>
- Klocker, N. (2007) An example of 'thin' agency: Child domestic workers in Tanzania, i Panelli, R., Punch, S. og Robson, E. (red.) *Global perspectives on rural childhood and youth. Young Rural Lives*. New York: Routledge, s. 83-94.
- Košuta, M. (2018) «Av og til kunne jeg ønske jeg hadde en hijab å skylde på eller noe som gjør meg synlig»: En institusjonell etnografisk studie av sosial kontroll. Masteravhandling. Universitetet i Agder.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Lambert, V. og Glacken, M. (2011) Engaging with children in research: Theoretical and practical implications of negotiating informed consent/assent, *Nurse Ethic*, Vol. 18(6), s. 781-801. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0969733011401122>
- Langvann, H. (2020) *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021-2024). Innspillsmøte 18. juni 2020, Kunnskapsdepartementet*. Tilgjengelig fra: http://www.hjelpekilden.no/uploads/1/3/1/6/13166795/innspillsm%C3%B8te_ny_handlingsplan.pdf
- Larsen, M. (2009) *Børn med etnisk minoritetsbaggrund i familiepleje. Perspektiver på anbringelse i Københavns kommune*. København: Center for familiepleje, Socialforvaltningen. Tilgjengelig fra: https://familieplejen.kk.dk/sites/default/files/2021-04/boern-med-etnisk-minoritets-baggrund-i-familiepleje_1.pdf

- Liamputtong, P. (2007) *Researching the vulnerable*. London: SAGE Publications.
- McGee, C. (2000) *Childhood experiences of domestic violence*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- McMurray, I. et al. (2011) Shards of the old looking glass: restoring the significance of identity in promoting positive outcomes for looked-after children, *Child & Family Social Work*, Vol. 16 (2), s. 210–218. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1365-2206.2010.00733.x>
- Mead, G.H. (1934) *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- NESH, De nasjonale forskningsetiske komiteer (2016) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskapen, humaniora, juss og teologi*. Tilgjengelig fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> (Hentet: 25. oktober 2018)
- Ofstad, K. og Skar, R. (2015) *Barneloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal Juridiske.
- Prieur, A. (2002) Frihet til å forme seg selv. En diskusjon av konstruktivistiske perspektiver på identitet, etnisitet og kjønn, *Køn & Kultur. Kontur*, Vol. 6, s. 4–12. Tilgjengelig fra: https://kontur.au.dk/fileadmin/www.kontur.au.dk/OLD_ISSUES/pdf/kontur_06/annich_prieur.pdf
- Proba Samfunnsanalyse (2017) *Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem*. (Rapport 2017-003). Oslo: PROBA samfunnsanalyse. <https://proba.no/rapport/barn-med-minoritetsbakgrunn-i-fosterhjem/>
- Saloe, L. (2018) *Identitet og tilhørighet: Om ressurser og dilemmaer i en krysskulturell oppvekst*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Schönfelder, W., Andersen, S.T. og Kane, A.A. (2018) Muligheter og begrensninger for profesjonsutøverens handlingsrom i de kommunale barnevernstjenestene, i Schönfelder, W., Andersen, S.T. og Kane, A.A. (red.) *Handlingsrom i barnevernet. Muligheter og begrensninger for profesjonsutøveren*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 275–280.
- Selwyn, J. og Wijedasa, D. (2009) The placement of looked after minority ethnic children, i Schofield, G. og Simmonds, J. (red.) *The Child Placement Handbook. Research, policy and practice*. London: BAAF Adoption and Fostering, s. 363–381.
- Smette, I. og Rosten M.G. (2019) *Et iakttatt foreldreskap. Om å være foreldre og minoritet i Norge*. (NOVA-rapport 3/19). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Smette, I., Hyggen, C. og Bredal, A. (2021) Foreldrerestriksjoner blant minoritetsungdom: omfang og mønstre i og utenfor skolen, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 62 (1), s. 5–26. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-01>
- Solbakk, J. H. (2009) *Sårbare grupper*. Tilgjengelig fra: <http://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Sarbare-grupper/> (Hentet: 21. februar 2014).
- Stark, R. (2007) *Sociology*. USA: Thomson Higher Education.
- van Manen, M. (1997a) From meaning to method, *Qualitative Health Research*, Vol. 7 (3), s. 345–369. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/104973239700700303>
- van Manen, M. (1997b) *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. London: Althouse.
- Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SEEK.
- Wikan, U. (2005) *For ærens skyld – Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Øverlien, C. (2016) 'Do you want to do some arm wrestling?': children's strategies when experiencing domestic violence and the meaning of age, *Child & family social work*, Vol. 22(2), s. 680–688. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/cfs.12283>

Forfatterpresentasjon

Tina Hansen er universitetslektor i religionsvitenskap og stipendiat ved institutt for Barnevern og sosialt arbeid, UiT. Tema for avhandlingen er hvilke erfaringer ungdommer med muslimsk minoritetsbakgrunn har når de utvikler sin identitet i ikke-muslimske majoritetsfosterhjem. Hansens forskningsinteresse er også dreiet mot inkludering og integrering av migranter, og migrasjonshelse.

E-post: Tina.hansen@uit.no

Barn 39 (4)

Barns stemme ved samlivsbrudd: En kvantitativ studie av barns meninger om egen livssituasjon etter samlivsbrudd

Dina Helene Sunde, Linda Larsen og Maren Sand Helland

Sammendrag

Barn anerkjennes i økende grad som kompetente og meningsbærende aktører med rett til å bli hørt. Studiets formål var å identifisere mønstre for barns meninger om konkrete aspekter ved egen livssituasjon etter foreldres samlivsbrudd, samt å belyse i hvilken grad kjennetegn ved barnet, familien og foreldrekonflikt predikerer hvorvidt barna har dannet seg klare meninger om disse aspektene. Problemstillingene undersøkes med prinsipal komponentanalyse og regresjonsanalyser benyttet på selv-rapport-data fra 503 barn (7–15 år) som deltar i FamilieForSK-studien. Resultatene viser at barn generelt har klare meninger om mange aspekter ved egen livssituasjon etter foreldres samlivsbrudd. Temaer som kontinuitet og åpenhet fremstår som mest betydningsfulle. Barnas opplevelse av foreldrekonflikt hang i liten grad sammen med om barna hadde klare meninger om egen livssituasjon etter foreldres samlivsbrudd. Alder og andre egenskaper ved barnet og familien syntes å ha større betydning.

Nøkkelord: barns meninger, samlivsbrudd, medbestemmelse, deltakelse, foreldrekonflikt, regresjonsanalyse, prinsipal komponentanalyse

Children's voices when parents break up: A quantitative study of children's opinions about their living situation after parental break-up

Abstract

Children are increasingly acknowledged as competent actors with their own opinions and rights to be heard. This study aims to identify emerging patterns in children's opinions about different aspects of their living situation after parental break-up. Further, it aims to shed light on the extent to which characteristics of the child, family and parental conflict, respectively, predicts whether children express clear opinions about these different aspects. A total of 503 children (7–15 years) participated, and principal component analysis and regression analysis was used to address the research questions. Results show that children generally have clear opinions on many aspects of their living situation after parental break-up. Topics like stability and openness appears to be the most important. Children's experience of parental conflict had little to do with whether children had clear opinions about their living situation after parental break-up. Age and other characteristics of the child and the family seemed to have greater significance.

Key words: children's opinions, parental break-up, codetermination, participation, parental conflict, regression analysis, principal component analysis

Innledning

I 2020 opplevde om lag 20 000 barn i Norge at foreldrene skilte lag (SSB 2020a; SSB 2020b). Samlivsbrudd medfører avgjørelser med store konsekvenser for barn, og omtales derfor av FNs barnekomité (2009) som én av omstendighetene hvor det er særlig viktig at barn skal bli hørt. Blant annet for å sikre denne retten, må foreldre i Norge med felles barn under 16 år møte til mekling dersom de flytter fra hverandre. Formålet er å komme fram til gode omsorgsordninger som tar hensyn til og ivaretar barna (Barneloven, 1981). Mekler skal ha fokus på barnets beste og gjøre foreldrene oppmerksomme på barnets rett til å bli hørt (Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven, 2006). I forslaget til ny barnelov, som var ute på høring våren 2021, ble det fremmet flere forslag som hadde til formål å ytterligere sikre at barns rett til å bli hørt ivaretas under og etter foreldres samlivsbrudd, av foreldre, mekler og domstol (NOU 2020: 14).

I dag har vi således en relativt god forståelse av betydningen av å lytte til barn og la dem medvirke i saker som angår dem. Det er imidlertid behov for mer kunnskap om hvordan barns aktørskap i forbindelse med foreldrenes samlivsbrudd best kan ivaretas, og hvilke forutsetninger ulike barn i ulike familier har for å uttrykke meningene sine. Barns stemme viser i denne sammenhengen til at barn er meningsbærende individer som besitter et bredt spekter av ulike uttrykk som meninger, intensjoner og viljer. Denne artikkelen vektlegger barns meninger i betydningen deres oppfatning om og syn på ulike forhold, og hvilke faktorer som henger sammen med om de har dannet seg meninger. Vi bruker besvarelser som et stort utvalg barn har gitt på strukturerte spørsmål om familien og hverdagen sin til å undersøke:

1. *Hvilke mønstre fremtrer når barns meninger om konkrete aspekter ved egen livssituasjon etter foreldres samlivsbrudd undersøkes?*
2. *I hvilken grad predikerer kjennetegn ved barnet, familien og foreldrekonflikt hvorvidt barna har klare meninger om disse aspektene?*

Endrede perspektiver på barndom

Synet på og forståelsen av barn og barndom har forandret seg betydelig de senere tiårene. Endringen representerer et nytt paradigme i synet på barn (Sommer, 2014). Tradisjonelt har forskningsfeltet vært opptatt av barns utvikling, sosialisering og oppdragelse, og betraktet barn som «becomings» ved å vektlegge barns sårbarhet og behov for beskyttelse og omsorg (James, Jenks og Prout, 1998; James og Prout, 1990; Swauger, Castro og Harger, 2017).

På 1990-tallet vokste det imidlertid fram en ny barndomssosiologisk tilnærming som motvekt til tidligere utviklingspsykologiske forståelsesrammer (James, Jenks og Prout, 1998). Fra å ha blitt ansett som sårbare og passive objekter, anerkjente man nå barn som «beings» – som meningsbærende, kompetente og sosiale aktører som ikke bare påvirkes av, men også selv påvirker og former omgivelsene sine (James, Jenks og Prout, 1998; Skivenes og Strandbu, 2006; Alanen, 2014; Swauger, Castro og Harger, 2017). Likevel vektlegger samfunnet i begrenset grad barns vurderinger og meninger fordi barn mangler den vurderingsevnen og erfaringen som voksne besitter (Backe-Hansen og Frønes, 2012). I tråd med en slik dualitet hevder Uprichard (2008) at både barn som «beings» og barn som «becomings» har problematiske sider. Synet på barn som «becomings» er fremtidsorientert, men vektlegger barn som uferdige fremfor kompetente individer. Oppfatningen av barn som «beings» overser derimot fremtidsaspektet. Siden både fortid, nåtid og fremtid er en del av barnet som meningsbærende og kompetent aktør bør man ifølge Uprichard (2008) se barn som både «beings and becomings». Barn besitter med andre ord kompetanse til å engasjere seg i egen utviklingsprosess. Forandringen i forståelsen av barn har fremmet en anerkjennelse av barnet som en aktiv medskaper i eget liv, og er avgjørende for dagens rådende føringer om at barn kan og bør høres i saker som angår dem.

Barnet som selvstendig rettssubjekt

I tråd med det nye synet på barndom anerkjenner dagens samfunn barn som aktive og sosiale aktører (Skivenes og Strandbu, 2006; Ask og Kjeldsen, 2015). Med FNs konvensjon om barns rettigheter har barnets stilling som selvstendig rettssubjekt blitt klargjort (Sandberg, 2016). Det har medført at barn ikke bare har rettigheter knyttet til utvikling, informasjon og beskyttelse, men også til deltakelse. Barns rett til deltakelse og medbestemmelse er juridisk forankret i konvensjonens artikkel 12 om barns rett til å bli hørt (Barnekonvensjonen, 1989). Det anses som helt sentralt i anerkjennelsen av barn som selvstendige individer at barn skal ha rett til å uttale seg i saker som berører dem (Sandberg, 2016). Ifølge Sandberg (2016) inkluderer medbestemmelsesretten det at barnet får uttale seg, men også at det som ytres skal lyttes til og tas hensyn til. Spørsmål som gjelder barn skal med andre ord avgjøres med påvirkning fra barna selv, og ikke over hodet på dem.

Barns status som kompetente aktører og forandringen i synet på barn har gjort seg gjeldende både i norsk og internasjonal lovgivning og rettspraksis ved å sette barns medbestemmelse på dagsordenen. I Norge har dette blant annet fått betydning for hvordan en forholder seg til barn i forbindelse med samlivsbrudd, særlig gjennom ordningen med obligatorisk mekling for foreldre som flytter fra hverandre. Selv om mekler skal ha fokus på barnets beste og gjøre foreldrene oppmerksomme på barnets rett til å bli hørt (Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven, 2006) anses ikke dette som tilstrekkelig for å sikre barns medvirkning, og det er et uttalt mål at andelen barn som inviteres med i meklingen skal økes. I 2019 var denne andelen på 25 % (Bufdir, 2021). Barns rett til medvirkning og deres mulighet for deltakelse i prosessen rundt foreldres samlivsbrudd er ytterligere løftet fram i forslaget til ny barnelov som var ute på høring våren 2021 (NOU 2020: 14). Barns deltakelse kan være en bidragende faktor til raskere og

bedre konfliktløsning (NOU 2019: 20), men Barnelovsutvalget vektlegger også barnets rett til å bli hørt uavhengig av betydningen dette har for å opplyse saken (NOU 2020: 14).

Det juridiske ansvaret for å ivareta barns uttalerett ligger hos foreldrene. Det har imidlertid blitt diskutert hvorvidt foreldrene er de beste til å høre barna i forbindelse med samlivsbrudd når de selv har egne interesser å ivareta (Strandbu og Thørnblad, 2015). Det kan være vanskelig for foreldrene å skille mellom egne ønsker og behov på den ene siden, og barnets på den andre (Bufdir, 2019; Sandberg, 2016). Barn har gjerne andre prioriteringer og behov enn voksne (Marschall og Grumløse, 2019). Ifølge Thørnblad, Strandbu og Salamonsen (2019) rapporterer meklere om at foreldrene får en annen innsikt i barnets tanker og reaksjoner på skilsmissen når barna involveres i meklingen. Gjennom arbeid med barn som opplever samlivsbrudd har man sett at det er flere temaer som går igjen som betydningsfulle for barn når foreldrene skiller seg. En del barn har tanker og meninger om praktiske eller materielle forhold som hva som skjer med hjemmet, tingene deres, hvor de skal flytte, eller om de må bytte skole (Jonassen, 2018). Mange barn synes også at det er godt å snakke om de vanskelige følelsene som kan oppstå i forbindelse med et samlivsbrudd og tiden etterpå (Strandbu, Thørnblad og Handegård, 2016). En kvalitativ studie gjort av Strandbu og Thørnblad (2015) undersøkte hva barn syntes var viktig å formidle til foreldrene sine da de var med i mekling. Et mangfold av temaer viste store kontraster i hva som ble vektlagt, og barnas opplevelser av familieendringen var ifølge forfatterne ofte i utakt med foreldrenes oppfatninger. Dette understreker betydningen av å øke kunnskapsgrunnlaget om hvilke temaer barn oftest danner seg meninger om, og hvilke betingelser som må ligge til rette for at barn skal kunne danne seg klare meninger om avgjørelser som angår dem.

Mange barn ønsker selv å være aktive aktører i beslutningsprosesser som angår dem.

Ifølge en studie gjort av Smith, Taylor og Tapp (2003) ønsket barn med foreldre som skulle flytte fra hverandre at foreldrene lyttet til barnets ønsker og behov. Barn som har fått delta i meklings rapporter i hovedsak om positive erfaringer og anbefaler også andre barn å delta (Strandbu, Thørnblad og Handegård, 2016). En bør likevel ikke utelukke at enkelte barn kan oppleve ubehag ved å uttale seg. Selv om barn har rett til å bli hørt, er de ikke pliktig til å uttale seg. Det følger av barnekonvensjonens artikkel 12 at barn skal få uttale seg fritt, og i det ligger det at barn selv kan velge om de ønsker å uttale seg (Sandberg, 2016). I noen situasjoner, som for eksempel ved store konflikter mellom foreldrene, kan mange barn oppleve det som utfordrende å dele meningene sine. Ifølge Sandberg (2016) kan barn foretrekke å la være å uttrykke meningene sine om for eksempel bosted etter skilsmisse dersom barnet opplever en lojalitetskonflikt overfor foreldrene. Barnet kan også grue seg for hva som vil skje dersom dets meninger etterkommes, og man blir stående med en opplevelse av ansvar for utfallet (Haugli, 2004; Ulvik, 2009). Flere studier viser imidlertid at barn gjerne ønsker å uttrykke meningene sine og bli hørt i saker som angår dem (Birnbaum og Saini, 2013), men at de ikke ønsker å stå ansvarlige for beslutningene som tas (Cashmore og Parkinson, 2008). Her er det samfunnets oppgave å avbalansere barns rett til å bli hørt mot deres rett til beskyttelse fra overlast eller mot å føle et press til å danne seg en klar mening om aspekter de ikke har ønske eller forutsetninger for å ha dannet seg meninger om. I en slik avveining er det viktig med kunnskap om hvordan barn typisk forholder seg til ulike aspekter ved sin livssituasjon; hvilke aspekter barn i ulike situasjoner vanligvis har meninger om, hvilke aspekter det er mindre vanlig å ha dannet seg en mening om, og under hvilke betingelser barn danner seg egne meninger.

Ifølge både norsk og internasjonalt lovverk skal barns meninger tillegges økende vekt i tråd med deres alder og modenhet (Barneloven,

1981). Det ligger imidlertid ingen føringer i lovverket om hvilke konkrete aspekter ved barnets hverdag barn i ulike aldersgrupper skal uttale seg om, og vi vet lite om hvorvidt barn vektlegger ulike aspekter sterkere eller svakere med økt alder. Denne studien gir oss muligheten til å undersøke nettopp dette.

Barns aktørskap ved foreldrekonflikt

Foreldrekonflikt er utbredt i forbindelse med samlivsbrudd, og familievernnet mottar stadig flere såkalte høykonfliktsaker (Bufdir, 2019). Det er veldokumentert at foreldrekonflikt kan anses som en risikofaktor for mistilpasning hos barn (Harold og Sellers, 2018). Dette er særlig gjeldende dersom foreldrene har vedvarende og store konflikter som barna trekkes inn i (Rød, Ekeland og Thuen, 2008). Foreldre med store konflikter seg imellom kan også bli mindre lydhøre for barns meninger, særlig dersom disse går på tvers av deres interesser. Ifølge Sandberg (2016) kan det være vanskelig for foreldre å ta imot barns følelser når de må håndtere egne følelser og behov i en krevende situasjon som samlivsbrudd kan være. I tråd med dette fant Sturge-Apple, Davies og Cummings (2006) sammenhenger mellom konfliktatferd som fiendtlighet og tilbaketrekning i samspillet mellom foreldrene, og redusert emosjonell tilgjengelighet for barna. Slike mekanismer kan bidra til at barn som opplever mye foreldrekonflikter i mindre grad gjør seg opp meninger om ulike aspekter ved deres livssituasjon, kanskje fordi de på ulike måter har erfart at meningene deres ikke kan uttrykkes eller vil bli tillagt vekt.

Ulike posisjoner barn inntar i møte med foreldrekonflikter kan hindre dem i å kunne uttrykke sine meninger fritt. I tråd med perspektivet om barn som aktører i eget liv, har flere studier de siste årene lagt et viktig grunnlag for å forstå hvordan barn aktivt posisjonerer seg i møte med vedvarende foreldrekonflikter etter et samlivsbrudd. Stokkebekk og kollegaer (2019) beskriver tre ulike posisjoner barn kan innta i møte med foreldrekonflikter, der de enten

aktivt involverer seg for å bidra til å skape balanse i familien («keeping balance»), tar aktivt avstand fra konflikten eller en av foreldrene («keeping distance»), eller fokuserer på livet utenfor familien eller konflikten («keeping on with life»). Disse posisjonene kan tenkes å på ulike måter henge sammen med hvorvidt barn formidler meningene sine. Rejmer og Bergman (2019) fant i sin studie om barns stemme og medvirkning i omsorgstviser at noen barn uttrykker meninger om eksempelvis bosted og grad av kontakt med den enkelte forelder. Videre fant de at andre barn som lever under høykonflikt derimot formidler at det kan være utfordrende å uttrykke meningene sine til foreldrene eller at de ikke vet hva de vil. I tråd med Vis og Thomas (2009) viser det at barn kan ha behov for å bli hørt ved flere anledninger i en prosess og ikke bare ved et enkelt tilfelle. Vi vet imidlertid lite om i hvilken grad barns opplevelse av foreldrekonflikt henger sammen med hvorvidt de har utviklet og uttrykker klare meninger i forbindelse med foreldres samlivsbrudd.

Metode

Studien er basert på data fra FamilieForSK-studien ved Folkehelseinstituttet. FamilieForSK-studien har som mål å bidra til økt kunnskap om hvordan foreldrekonflikt og andre forhold i og rundt familien henger sammen med barns trivsel og utvikling. Prosjektet er godkjent av Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (prosjektnummer 2017/143). Se Folkehelseinstituttets nettsider (Folkehelseinstituttet, 2021) for mer informasjon om FamilieForSK-studien.

Deltakere

Utvalget i denne studien består av 503 barn i alderen 7–15 år med en gjennomsnittsalder på 10,36 år (SD = 2,36). Av disse er 53,7 % jenter og 72,0 % har søsken. De fleste barna kommer fra familier der foreldrene bor fra hverandre (89,9 %), mens et fåtall oppgir at foreldrene fortsatt bor sammen, men skal flytte fra hver-

andre (10,1 %). Foreldrene fikk invitasjon og samtykket til deltakelse i studien i forbindelse med at de møtte til mekling ved ett av 37 familievernkontorer. Begge foreldrene måtte samtykke dersom barnet skulle delta. Barna kunne også velge selv om de ville delta eller ikke, og fikk alderstilpasset informasjon om studien. Besvarelsene til barna over 12 år ble innhentet som et elektronisk spørreskjema sendt til e-post eller mobil. Barna i alderen 7–11 år ble intervjuet av trenede intervjuere, og besvarte det strukturerte spørreskjemaet muntlig.

Måleinstrumenter og statistiske analyser

Barns meninger om egen livssituasjon

Aspekter ved barns livssituasjon etter samlivsbrudd (ABLS) er en egenkonstruert skala med 18 spørsmål som skal fange opp hvorvidt barn har dannet seg meninger om ulike aspekter ved egen livssituasjon etter samlivsbrudd. Et eksempel på spørsmål er «At jeg kan få fortsette på den samme skolen». Barna kan svare enten «sånn vil jeg ha det», «sånn vil jeg ikke ha det», «ikke så viktig for meg» eller «vet ikke/ikke aktuelt». Spørsmålene ble utviklet basert på samarbeid med familierapeut Gjertrud Jonassen og med inspirasjon fra den kvalitative forskningen som prosjektet Høring av barn i mekling genererte (se f.eks. Strandbu og Thørnblad, 2015). Svarkategoriene «sånn vil jeg ha det» og «sånn vil jeg ikke ha det» vurderte vi som et uttrykk for at barnet hadde dannet seg en klar mening om det aktuelle aspektet (kodet 1), mens «ikke så viktig for meg» og «vet ikke/ikke aktuelt» ble vurdert som en ikke klar mening (kodet 0). Vi har valgt å benevne besvarelsene som klare og ikke klare meninger da vi også anerkjenner besvarelsen «vet ikke» som en form for mening selv om den ikke er like distinkt.

Foreldrekonflikt

Barnas opplevelse av foreldrekonflikt målte vi med delskalaene Konfliktintensitet og

Triangulering fra den norske kortversjonen av Children's Perception of Interparental Conflict Scale (CPIC; Holt *et al.*, 2019). Eksempler på spørsmål er «Foreldrene mine blir virkelig sinte når de krangler» (intensitet) og «Jeg føler meg fanget i midten når foreldrene mine krangler» (triangulering) som besvares på en skala fra 0 (stemmer ikke) til 3 (stemmer helt). I tillegg benyttet vi en egenkonstruert skala for å måle barnas opplevelse av Konfliktfrekvens med spørsmål som for eksempel «Har du i løpet av det siste året opplevd at foreldrene dine kranglet eller hadde høylytte diskusjoner», besvart på en skala fra 0 (aldri) til 3 (hele tiden). I analysene benyttet vi gjennomsnittsskårer for hver av skalaene. Indre reliabilitet målt med Cronbachs alfa-koeffisient var henholdsvis $\alpha = ,76$, $\alpha = ,72$ og $\alpha = ,84$ for de tre skalaene.

Bakgrunnsvariabler

Vi anvendte bakgrunnsvariablene barnets alder, kjønn (1 = gutt, 0 = jente), om barnet har søsken (1 = har søsken, 0 = har ikke søsken), og bostatus (1 = foreldrene bor fra hverandre, 0 = foreldrene bor sammen, men skal flytte fra hverandre).

Analysér

Samtlige analyser ble gjennomført med SPSS versjon 26. Frekvensanalyser og prinsipal komponentanalyse (PCA) ble benyttet for å identifisere mønstre for barnas meninger om de ulike aspektene ved deres livssituasjon (problemstilling 1). Det overordnede målet med en PCA er å kategorisere et større sett variabler til et mindre sett prinsipalkomponenter (eller underliggende latente faktorer), og egner seg derfor godt til å identifisere mønstre i data-sett. Videre ble regresjonsanalyser benyttet for å undersøke i hvilken grad kjennetegn ved barnet, familien og foreldrekonflikt predikerte hvorvidt barna hadde klare meninger om de ulike aspektene (problemstilling 2).

Styrker og svakheter

Det er et sprik mellom samfunnets vektlegging

av barn som kompetente og meningsbærende aktører og den forskningsbaserte kunnskapen om mønstre og forutsetninger for barns aktørskap. FamilieForSK-prosjektet gjør det mulig å utforske dette feltet mer grundig i en norsk kontekst. Videre skiller denne studien seg ut som et kvantitativt bidrag i et ellers kvalitativt preget felt.

Studien har noen metodiske svakheter som bør belyses. For det første kan de ulike metodene som ble brukt for datainnsamling ha påvirket svarmønstrene. Det kan tenkes at barna som ble intervjuet lettere ble preget av sosial ønskeverdigheitsbias siden de besvarte spørsmålene direkte til en intervjuer, og at de dermed har svart annerledes enn de eldre barna som svarte via spørreskjemaer. Dette kan ha hatt innvirkning på alderseffektene i studien. For det andre ble skalaen ABLs spesifikt konstruert i forbindelse med datainnsamlingen til FamilieForSK-studien, og den har derfor ikke blitt validert i en tilsvarende kontekst tidligere. PCAen på denne skalaen var eksplorativ med formål å identifisere mønstre i et tidligere lite studert felt. Hensikten var å forstå strukturen på datamaterialet, og ikke nødvendigvis finne frem til reliable subskalaer. Det er således et verdifullt bidrag til feltet at denne studien presenterer teoretisk meningsfulle temaer som angår og er viktige for barn i forbindelse med et samlivsbrudd.

Resultater

Frekvensanalyser og PCA (prinsipal komponentanalyse) ble brukt til å besvare første forskningsspørsmål og til å identifisere hvilke mønstre som fremtrer når barns meninger om konkrete aspekter ved egen livssituasjon etter foreldres samlivsbrudd undersøkes. Tabell 1 og 2 viser resultatene av disse analysene. Tabell 1 viser frekvensfordelingen av barnas besvarelser på ABLs (Aspekter ved barns livssituasjon etter samlivsbrudd), og er rangert fra høyeste til laveste totale prosentandel under kategorien «Klar mening». Kolonne to med overskriften *n* viser til hvor mange barn som

har besvart hvert enkelt spørsmål, mens kolonnene til høyre viser fordelingen av disse besvarelsene på de fire svarkategoriene. Resultatene viser først og fremst at majoriteten av barna uttrykker klare meninger om en rekke spørsmål som omhandler egen livssituasjon etter foreldrenes samlivsbrudd. På mange av spørsmålene består en betydelig andel av de klare meningene av besvarelsen «Sånn vil jeg ha det» og barna uttrykker med andre ord tydelig hvordan de vil at ulike forhold skal være.

Tabell 2 viser resultatene fra den prinsipale

komponentanalysen som ble brukt for å finne en mulig kategorisering av de ulike aspektene undersøkt med ABLs. Ett spørsmål («At jeg er med på å bestemme hvor jeg skal bo») ble ikke inkludert i denne analysen da vi anså spørsmålet som en egen komponent som omhandlet aktørskap mer direkte, og den ble derfor navngitt *Medbestemmelse*. I tillegg ble to andre spørsmål («At jeg bor på samme sted som søsknene mine» og «At mamma og pappa blir enige om hvordan jeg skal ha det») ekskludert etter innledende analyser da disse ikke inngikk i en meningsfull komponent. Analysen

Tabell 1 Frekvensanalyse av barnas besvarelser på Aspekter ved barns livssituasjon etter samlivsbrudd (ABLS) rangert fra høyeste til laveste totale prosentandel under kategorien «Klar mening»

Spørsmål	n	Klar mening		Ikke klar mening	
		Sånn vil jeg ha det	Sånn vil jeg ikke ha det	Ikke så viktig for meg	Vet ikke/ikke aktuelt
At jeg kan treffe vennene mine både når jeg bor hos mamma og hos pappa	501	457 (91,2%)	3 (0,6%)	26 (5,2%)	15 (3,0%)
At jeg kan få fortsette på den samme skolen	501	434 (86,6%)	10 (2,0%)	39 (7,8%)	18 (3,6%)
At jeg kan gå på de aktivitetene jeg liker uansett hvem jeg er hos	502	438 (87,3%)	3 (0,6%)	31 (6,2%)	30 (6,0%)
At jeg kan bestemme like mye over lekene og tingene mine som før	502	411 (81,9%)	6 (1,2%)	49 (9,8%)	36 (7,2%)
At det er greit at jeg viser at jeg er sint for noe av det mamma og pappa har bestemt	496	378 (76,2%)	13 (2,6%)	56 (11,3%)	49 (9,9%)
At det er greit at jeg viser at jeg er lei meg for noe av det mamma og pappa har bestemt	501	376 (75,0%)	16 (3,2%)	63 (12,6%)	46 (9,2%)
At mamma og pappa kan være sammen på forskjellige aktiviteter jeg er med på (f.eks. fotballkamper, skoleavslutninger eller oppvisninger)	502	372 (74,1%)	16 (3,2%)	88 (17,5%)	26 (5,2%)
At jeg kan snakke om mamma når jeg er hos pappa, eller omvendt	501	363 (72,5%)	16 (3,2%)	85 (17,0%)	37 (7,4%)
At mamma og pappa kan være sammen når vi feirer jul og bursdager	499	336 (67,3%)	40 (8,0%)	85 (17,0%)	38 (7,6%)
At jeg bor like mye hos mamma og pappa	502	307 (61,2%)	69 (13,7%)	84 (16,7%)	42 (8,4%)
At jeg bor mest hos mamma	501	130 (25,9%)	228 (45,5%)	81 (16,2%)	62 (12,4%)
At jeg er med på å bestemme hvor jeg skal bo	503	330 (65,6%)	20 (4,0%)	118 (23,5%)	35 (7,0%)
At mamma og pappa bor nærme hverandre	502	322 (64,1%)	22 (4,4%)	127 (25,3%)	31 (6,2%)
At jeg bor mest hos pappa	501	42 (8,4%)	275 (54,9%)	103 (20,6%)	81 (16,2%)
At jeg kan ha de samme lekene og tingene hos mamma og pappa	503	224 (44,5%)	31 (6,2%)	213 (42,3%)	25 (7,0%)
At de samme reglene gjelder hos både mamma og pappa	503	196 (39,0%)	53 (10,5%)	211 (41,9%)	43 (8,5%)

Tabell 2 Roterte komponentladninger fra prinsipal komponentanalyse av Aspekter ved barns livssituasjon etter samlivsbrudd (ABLS)

Spørsmål	Bosteds- ordning	Åpenhet	Kontinuitet	Foreldre- samarbeid	Rammer
At jeg bor mest hos pappa	,91				
At jeg bor mest hos mamma	,84				
At jeg bor like mye hos mamma og pappa	,53				
At det er greit at jeg viser at jeg er lei meg for noe av det mamma og pappa har bestemt		,82			
At det er greit at jeg viser at jeg er sint for noe av det mamma og pappa har bestemt		,81			
At jeg kan snakke om mamma når jeg er hos pappa, eller omvendt		,51			,43
At jeg kan gå på de aktivitetene jeg liker uansett hvem jeg er hos			,75		
At jeg kan treffe vennene mine både når jeg er hos mamma og hos pappa			,66		
At jeg kan få fortsette på den samme skolen			,61		
At mamma og pappa kan være sammen når vi feirer jul og bursdager				,73	
At mamma og pappa bor nærme hverandre				,66	
At mamma og pappa kan være sammen på forskjellige aktiviteter jeg går på (f.eks. fotballkamper, skoleavslutninger eller oppvisninger)				,60	
At jeg kan ha de samme lekene og tingene mine hos mamma og pappa					,78
At jeg kan bestemme like mye over lekene og tingene mine som før					,56
At de samme reglene gjelder hos både mamma og pappa					,47
Eigenverdier	1,86	1,79	1,57	1,53	1,48
% av varians	12,39	11,91	10,47	10,18	9,83

Notat. Spørsmålet «At jeg kan snakke om mamma når jeg er hos pappa, og omvendt» krysslader på prinsipalkomponentene Åpenhet og Rammer, men er tillagt førstnevnte komponent med størst ladning.

med de øvrige 15 spørsmålene resulterte i fem prinsipalkomponenter eller kategorier navngitt som *Bostedsordning*, *Åpenhet*, *Kontinuitet*, *Rammer*, og *Foreldresamarbeid*. Aspektene som man av tabell 1 kan se at barna i størst grad uttrykte klare meninger om falt innunder kategoriene Kontinuitet og Åpenhet. De aspektene som barna uttrykte mindre klare meninger om i tabell 1 falt innunder kategorien Rammer. For å besvare andre forskningsspørsmål og

undersøke i hvilken grad karakteristikker ved barnet, familien og foreldrekonflikt predikerer hvorvidt barna uttrykker klare meninger om konkrete aspekter ved egen livssituasjon etter foreldrenes samlivsbrudd brukte vi regresjonsanalyser. Aspektene som ble undersøkt baserte seg på resultatene fra første forskningsspørsmål og PCAen, det vil si, vi utførte separate trinnvise regresjonsanalyser for hver av de seks aspektene: *Medbestemmelse*, *Bostedsordning*,

Tabell 3 Standardiserte regresjonskoeffisienter (β) som undersøker sammenhengen mellom prediktorvariabler og barnas meninger om aspekter ved egen livssituasjon etter samlivsbrudd

	Barnas meninger om aspekter ved egen livssituasjon etter samlivsbrudd					
Prediktorvariabler	Medbestemmelse	Bostedsordning	Kontinuitet	Åpenhet	Rammer	Foreldre-samarbeid
Trinn 1						
Frekvens	,160*	-,062	-,156*	-,015	,147*	-,083
Intensitet	-,141*	,053	,121	-,045	-,086	,110
Triangulering	,029	-,006	-,108	-,022	,080	,013
R ²	,019	,003	,031	,005	,024	,008
F	2,505	,345	4,112	,615	3,252	1,064
p	,059	,793	,007	,605	,022	,364
Trinn 2						
Frekvens	,056	-,010	-,198**	-,066	,140*	-,040
Intensitet	-,068	,006	,146*	-,002	-,074	,069
Triangulering	,003	-,012	-,118*	-,033	,081	,022
Alder	,233**	-,166**	,093	,142**	,026	-,123*
Kjønna	-,077	-,065	-,086	-,013	,090	-,058
Søskenb	-,112*	-,070	-,014	-,022	-,027	,049
Bostatusc	,035	,002	,041	-,007	-,042	,053
R ²	,098	,033	,050	,025	,035	,030
ΔR^2	,079	,030	,019	,020	,010	,022
ΔF	8,463	3,014	1,902	1,976	1,031	2,170
p	,000	,018	,109	,097	,391	,072

Notat. a Gutt = 1, jente = 0. b Har søsken = 1, har ikke søsken = 0. c Skal flytte fra hverandre = 1, bor ikke sammen = 0.

β = standardiserte koeffisienter (stigningstall) som indikerer den gjennomsnittlige økningen i utfallsmålet (f.eks. Medbestemmelse) per standardavvik enheter økning i prediktorvariabelen (f.eks. Frekvens); R² = multipl korrelasjonskoeffisient som indikerer hvor mye av variasjonen i utfallsmålet er forklart av modellens prediktorvariabler; ΔR^2 = endring i R² fra Trinn 1 til Trinn 2; ΔF = endring i F fra Trinn 1 til Trinn 2. * = $p < ,05$. ** = $p < ,01$.

Kontinuitet, Åpenhet, Rammer og Foreldre-samarbeid. Tabell 3 viser de samlede resultatene fra de trinnvise regresjonsanalysene.

I trinn 1 inkluderte vi kun de ulike konflikt-aspektene som prediktorer. Her viste regresjonsanalysene en signifikant positiv sammenheng der høyere Konfliktfrekvens hang sammen med at barna var mer tilbøyelige til å ha klare meninger innenfor kategoriene Medbestemmelse og Rammer, og en signifikant negativ sammenheng der lavere Konfliktfrekvens hang sammen med at barna var mer tilbøyelige til å ha klare meninger om Kontinuitet. Konfliktintensitet hadde en signifi-

kant negativ sammenheng med hvorvidt barna hadde klare meninger om Medbestemmelse. Barn har altså i mindre grad klare meninger om temaer innenfor kategorien Medbestemmelse når intensiteten på foreldrekonflikten er høy. I trinn 1 var imidlertid kun to av modellene totalt sett signifikante (Kontinuitet og Rammer), og en bør derfor tillegge enkeltsammenhengene vi fant i tilknytning til Medbestemmelse mindre vekt. Det var ingen signifikante sammenhenger mellom Triangulering og hvorvidt barn har klare meninger om noen av temaene. I trinn 2 var også kun to av modellene totalt sett signifikante (Medbestemmelse og

Bostedsordning), og det er derfor først og fremst disse som bør tillegges vekt. De øvrige modellene bør en i mindre grad feste lit til ettersom disse totalt sett ikke var signifikante. Når bakgrunnsvariablene ble tatt med forsvant de signifikante sammenhengene mellom konfliktaspektene og barns meninger om Medbestemmelse. Sammenhengene mellom Konfliktfrekvens og barns meninger om Kontinuitet og Rammer forble signifikante, og den svake sammenhengen mellom Triangulering og barns meninger om Kontinuitet var signifikant i denne modellen. Modellen viser også en signifikant positiv sammenheng mellom Konfliktintensitet og barns meninger om Kontinuitet. Det vil si at barn i større grad har klare meninger om Rammer og i mindre grad klare meninger om Kontinuitet når foreldrekonflikt forekommer hyppig. Ved høy grad av triangulering har barn i mindre grad klare meninger om Kontinuitet, mens barn i større grad har klare meninger om Kontinuitet når intensiteten på foreldrekonflikten er høy. I trinn 2 fremkom også en signifikant positiv sammenheng mellom Alder og barns meninger om Medbestemmelse og Åpenhet, samt signifikante negative sammenhenger mellom Alder og barns meninger om Bostedsordning og Foreldresamarbeid. Eldre barn har altså i større grad klare meninger om Medbestemmelse og Åpenhet, mens yngre barn har i større grad klare meninger om Bostedsordning og Foreldresamarbeid. Barn som hadde søsken hadde i mindre grad klare meninger om Medbestemmelse enn barn uten søsken. Vi understreker at samtlige effektstørrelser var svake. Studien fant ingen sammenhenger mellom barns Kjønn eller Bostatus og hvorvidt de har klare meninger om noen av temaene.

Diskusjon

Formålet med denne studien var å fremme kunnskap om barns aktørskap ved å undersøke mønstre for hva barn selv fremhever som viktig i forbindelse med foreldres samlivsbrudd

og hvilke faktorer som henger sammen med at barn har klare meninger om egen livssituasjon. Majoriteten av barna hadde klare meninger om en rekke spørsmål vedrørende egen livssituasjon etter foreldrenes samlivsbrudd. Funnene tyder også på at foreldrekonflikter i liten grad har betydning for hvorvidt barn har dannet seg klare meninger.

Størst andel av barna hadde klare meninger innenfor temaet kontinuitet. Barna opplevde det som spesielt viktig at de kunne fortsette å treffe vennene sine, gå på de samme aktivitetene, og fortsette på den samme skolen selv om foreldrene flyttet fra hverandre. Funnene understøtter funn fra den kvalitative studien Høring av barn i mekling (Strandbu og Thørnblad, 2015) hvor mange av barna også uttrykte klare ønsker om kontinuitet. Sammenfallet peker på et behov for at viktige områder ved barnets miljø holdes stabilt og vedvarende når hverdagslivet i hjemmet endres.

En relativt stor andel av barna svarte bekrefteende på at det var viktig for dem å kunne vise følelser hjemme og at disse aksepteres. I motsetning til hva vi kunne forventet ut fra tidligere litteratur på feltet (f.eks. Sturge-Apple, Davies og Cummings, 2006; Sandberg, 2016) fant vi ingen signifikante sammenhenger mellom de ulike konfliktaspektene og barns meninger om åpenhet, noe som tyder på at dette er et sterkt ønske hos barna uavhengig av foreldrenes konfliktnivå. Resultatene antyder imidlertid at eldre barn i større grad har klare meninger om åpenhet i familien. Jo eldre barna er, desto viktigere ser det ut til å være at de kan vise at de er sinte eller lei seg for noe foreldrene bestemmer, og at de kan snakke om den ene forelderen til den andre. Dette kan også handle om økt bevissthet og erfaringsgrunnlag hos eldre barn, som gjør dem mer bevisste på betydningen av slik åpenhet.

Medbestemmelse ble ansett som et spesielt viktig tema siden det berører barns medbestemmelsesrett mer direkte gjennom valg av bosted. Selv om flest barn ønsket å være med

på å bestemme hvor de skal bo (65,6 %), og at ønsket om medbestemmelse økte med alderen, var det likevel en betydelig andel som mente at det ikke er så viktig for dem (23,5 %). I tråd med Cashmore og Parkinson (2008) sine funn kan det tenkes at barna vegrer seg for å bli ansvarliggjort for beslutningen. På en annen side er det kun et fåtall av barna (4 %) som klart uttrykker at de ikke ønsker å være med og bestemme hvor de skal bo. Dette kan tyde på at fravær av sterke meninger her også kan være et uttrykk for at barna har tillit til at foreldrene vil treffe en beslutning om bostedsordning som tar hensyn til barnas ønsker og behov. Et viktig budskap blir dermed at det nettopp er så mange som en tredjedel av barna i vårt utvalg som ikke uttrykte noe klart ønske om å delta direkte i avgjørelsen om bostedsordning, uten at de viste noen klar motstand mot muligheten for en slik medbestemmelse.

Også i relasjon til temaet medbestemmelse er det viktig å merke seg at vi ikke fant noen entydige sammenhenger med foreldrenes konfliktnivå, og at sammenhengene ikke lenger var signifikante når vi tok høyde for barnas alder og andre bakgrunnsvariabler. Dette utvider kunnskapen fra tidligere norske studier hvor man har studert barn som står i store konflikter og sett at disse barna kan synes det er vanskelig å uttrykke klare meninger om bosted grunnet lojalitet til foreldrene (Rød, Ekeland og Thuen, 2008) eller at de kan ha inntatt en aktiv posisjon der de prøver å unngå konfliktfylte tema eller definerer disse som mindre viktige for seg (Stokkebekk *et al.*, 2019). Denne studien utvider kunnskapen fra disse studiene ved å vise at barn kan være like tilbøyelige til å danne seg meninger og ønske medbestemmelse uavhengig av foreldres konfliktnivå, og at de dilemmaene man har beskrevet at barn i høykonflikt kan stå i også kan gjøre seg gjeldende for barn der foreldrene har mindre konfliktfylte samlivsbrudd.

Aspektene som barna uttrykker minst klare meninger om falt innenfor temaet rammer, som det å kunne bestemme like mye over

lekene og tingene sine hos begge foreldre og at de samme reglene gjelder hos begge foreldrene. Når hverdagen skal struktureres etter en skilsmisse forsøker man gjerne å gjenskape hverdagens rammer og rutiner (Marschall og Grumløse, 2019). Dersom barnet står i en lojalitetskonflikt mellom foreldrene kan det oppleves utfordrende å si noe om hvilke rutiner den ene eller den andre forelderen skal ha hjemme hos seg. Det kan på en annen side være slik at barn forstår at foreldrene er ulike. Dersom de fint klarer å forholde seg til ulik praksis i hjemmene har de kanskje heller ikke så klare meninger om temaet. Regresjonsanalysene indikerte imidlertid at barn som opplever hyppigere konflikter har noe sterkere meninger om rammer. Dette antyder at tydelige rammer som er gjenkjennelige i begge hjem blir viktigere for barn dersom de lever med hyppige foreldrekonflikter, mens barn som i mindre grad opplever konflikter mellom foreldrene kanskje har større grad av tillit til at ulike rammer og regler ikke bunner i grunnleggende uenighet mellom foreldrene om barnas behov.

Det er overraskende at foreldrekonflikter ikke spilte en større rolle for hvorvidt barna hadde klare meninger om de ulike aspektene ved egen livssituasjon, og at det ikke tegner seg noen klare mønstre for disse sammenhengene. Det er veldokumentert i fagfeltet at foreldrekonflikt kan virke uheldig på barn (Harold og Sellers, 2018). Dermed var det rimelig å anta at hyppighet av og intensitet på foreldrekonflikt, samt opplevelse av triangulering ville påvirke hvorvidt barna har klare meninger. Resultatene viste imidlertid små sammenhenger og disse gikk like ofte i retning av at konflikter medførte klare meninger som at de medførte mindre klare meninger hos barna. Hovedfunnet er dermed at konfliktaspektene i liten grad er relatert til barnas uttrykk for meningene sine. Dette understreker betydningen av aktørskap som en viktig drivkraft hos barn og betydningen av at barn må gis muligheten til å uttrykke sine synspunkter uavhengig av foreldrenes konflikter.

Barnas alder skilte seg ut som en viktig forklaringsvariabel for hvorvidt barna hadde klare meninger om flere av temaene. Jo eldre barna var, desto mer sannsynlig var det at de hadde klare meninger om medbestemmelse og åpenhet. Helt konkret antyder dette at eldre barn er mer opptatt av muligheten for innflytelse over hverdagen sin. Barna hadde i mindre grad klare meninger om bostedsordning og foreldresamarbeid jo eldre de var. Dette er interessant ettersom de uttrykte det motsatte vedrørende medbestemmelse. De motstridende funnene kan skyldes medbestemmesaspektet: ungdom ønsker kanskje en mer åpen avtale med foreldrene om bosted som gjør dem fleksible til å veksle mer som de vil. Med en slik type avtale besitter ungdommen en vesentlig større grad av medbestemmelse. Parkinson, Cashmore og Single (2005) fant at ungdommer faktisk er mer fornøyde med bostedsordningen sin etter foreldrenes skilsmisse når de kan møte samværsforelderen sin når de selv vil. Ungdomstiden er for øvrig en periode hvor mange i større grad løsriver seg fra foreldrene, og for de eldste barna vil det dermed kanskje ikke være så viktig hvem av foreldrene de bor mest eller minst hos.

Resultatene viste ingen sammenhenger mellom bostatus og hva barna hadde klare meninger om. Det at barn av foreldre som er i ferd med å flytte fra hverandre i like stor grad har meninger som barn som har bodd i to hjem en stund antyder at barns meninger er pålitelige og at de raskt danner seg oppfatninger om hva som vil være viktig for dem når de står foran en stor endring i livet. Det underbygger betydningen av at de bør høres både under og etter foreldres samlivsbrudd.

Implikasjoner og fremtidig forskning

Kunnskap fra denne studien forteller oss at barn i stor grad har meninger om ulike forhold som angår dem i forbindelse med foreldrenes samlivsbrudd, relativt uavhengig av foreldres konfliktnivåer. Det er derfor viktig å legge til rette for at disse meningene kan komme til uttrykk og tas hensyn til. Behovet for å bli hørt

gjelder for de fleste barn, men hva de er mest opptatt av ser ut til å variere med alder. Med økt kjennskap til temaer som er betydningsfulle for barn i ulike aldre og situasjoner når foreldrene skiller lag vet vi mer om hva vi kan spisse samtaler med barna mot for å hjelpe dem med å uttrykke seg. Åpne spørsmål er viktig for å ikke legge sterke føringer på hva barnet skal uttrykke meninger om, men konkretisering av samtaletemaer kan fungere som et godt supplement til åpne spørsmål som fanger opp det barn mer intuitivt har på hjertet. Det vil også være viktig for praksisfeltet å ha med seg at det for mange av temaene som ble berørt også er relativt utbredt at barna ikke har sterke meninger, og at dette i liten grad henger sammen med konfliktnivået mellom foreldrene. Manglende klare meninger hos barn trenger derfor ikke å være uttrykk for redsel for å uttrykke sine meninger.

Fremtidig forskning bør generelt ta sikte på å fremme barns eget perspektiv i større grad. Feltet har blitt kritisert for å i stor grad presentere voksnes definisjoner og fortolkninger av barns ønsker og behov fremfor barns eget perspektiv (Haugen, 2008). Det vil være et viktig bidrag ved anerkjennelsen av barns individualitet og agens. Videre er det behov for mer kunnskap om de yngste barnas opplevelser. Mesteparten av forskningen som omhandler barns medbestemmelse og hva som er viktig for barn i forbindelse med samlivsbrudd er kvalitativ. Det er derfor behov for mer kvantitativ forskning som også bør undersøke andre aspekter ved foreldrekonflikt og barns aktørskap. Denne studien har fokusert på hvorvidt barna har dannet seg klare meninger. Viktige neste skritt blir å undersøke om, hvordan og til hvem ulike barn i ulike familier uttrykker meningene sine, og hvilken betydning det får for de faktiske beslutningene som tas i deres hverdag og familieliv. Med tanke på at barns ønsker og behov endrer seg i takt med omstendighetene rundt vil det også være av interesse med studier med et longitudinelt perspektiv som kan studere utvikling og endring over tid.

Konklusjon

Barna ser ut til å innta en posisjon som aktive aktører ved at de i stor grad har klare meninger. Særlig alder ser ut til å ha betydning for om barna har klare meninger eller ikke. Konflikter henger i liten grad sammen med barnas meninger, og i den grad de gjør det kan de både henge sammen med klare og mindre klare meninger hos barna. Den veletablerte betydningen av konflikt på ulike utfall hos barn virker dermed i liten grad å kunne forklare hvorvidt barn som opplever foreldrekonflikt i forbindelse med samlivsbrudd har klare meninger om egen livssituasjon. Egenskaper ved barnet og familien synes derimot å ha større betydning enn antatt.

Finansiering

FamilieForSK-studien er finansiert av Barne-, ungdoms og familiedirektoratet og Norges Forskningsråd.

Referanser

- Alanen, L. (2014) Theorizing childhood. *Childhood*, Vol. 21(1), s. 3–6. <https://doi.org/10.1177/0907568213513361>
- Ask, H. og Kjeldsen, A. (2015) *Samtaler med barn* (Rapport 2015:4). Oslo: Folkehelseinstituttet. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/publ/2015/samtaler-med-barn2/> (Hentet: 25. oktober 2019).
- Backe-Hansen, E. og Frønes, I. (2012) *Metoder og Perspektiver i Barne- og Ungdomsforskning*. Oslo: Gyldendal.
- Barnekonvensjonen (1989) FNs konvensjon om barnets rettigheter. Tilgjengelig fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_8#KAPITTEL_8 (Hentet: 30. mai 2021).
- Barneloven (1981) Lov om barn og foreldre (LOV-2021-05-07-34). Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7> (Hentet: 30. mai 2021).
- Birnbaum, R. og Saini, M. (2012) A scoping review of qualitative studies about children experiencing parental separation. *Childhood*. 20(2), s. 260–282. <https://doi.org/10.1177/0907568212454148>
- Buudir (2019) *Barn og samlivsbrudd*. Tilgjengelig fra: https://buudir.no/Statistikk_og_analyse/oppvekst/Familie_omsorg_og_relasjoner/Barn_og_samlivsbrudd/ (Hentet: 17. april 2020).
- Buudir (2021) *Årsrapport 2020*. Oslo: Buudir. Tilgjengelig fra: https://www.buudir.no/globalassets/global/nbbf/buudir/arsrapport_2020_buudir.pdf (Hentet 31. mai 2021).
- Cashmore, J. og Parkinson, P. (2008) Children's and parents' perceptions on children's participation in decision making after parental separation and divorce. *Family Court Review*, Vol. 46(1), s. 91–104. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2007.00185.x>
- FNs barnekomité (2009) General Comment Nr. 12: The right of the child to be heard. Tilgjengelig fra: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> (Hentet: 30. mai 2021).
- Folkehelseinstituttet (2021) Om FamilieForSK-studien. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/studier/familieforsk/hva-er-familieforsk/> (Hentet 24. november 2021).
- Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven (2006) Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven (For-2020-12-18-3030). Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-12-18-1478> (Hentet: 17. april 2020).
- Harold, G. T. og Sellers, R. (2018) Annual research review: Interparental conflict and youth psychopathology: An evidence review and practice focused update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 59(4), s. 374–402. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12893>
- Haugen, G. M. D. (2008) Incorporating children's perspectives into family sociology: Dilemmas and potentialities. *Barn*, Vol. 26(1), s. 27–41. <https://doi.org/10.5324/barn.v26i1.4352>

- Haugli, T. (2004) Til barnets beste: Familiebilder – familiemønstre i endring. *Kirke og Kultur*, Vol. 109 (3), s. 345–360. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3002-2004-03-04>.
- Holt, T. *et al.* (2019) Assessing children's responses to interparental conflict: Validation and short scale development of SIS and CPIC-properties scales. *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol. 48, s. 177–196. <https://doi.org/10.1007/s10802-019-00586-7>.
- James, A., Jenks, C. og Prout, A. (1998) *Theorizing Childhood*. Oxford: Polity Press.
- James, A. og Prout, A. (1990) *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of children*. London: Falmer Press.
- Jonassen, G. (2018) *Min skilsmissebok*. Skien: Grenland familievernkontor.
- Marshall, A. og Grumløse, S. P. (2019) Skilsmisse og barnets beste – før og nå, mellom hverdagsliv og politik, *Barn*, Vol. 37 (3–4), s. 55–67. <https://doi.org/10.5324/barn.v37i3-4.3379>.
- NOU 2019: 20 (2019) *En styrket familietjeneste: En gjennomgang av familievern tjenesten*. Oslo: Barne- og familie departementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/60b7d738df7d4d54a0e8c535cdca2ab3/no/pdfs/nou201920190020000dddpdfs.pdf> (Hentet: 30. mai 2021).
- NOU 2020: 14. (2020) *Ny barnelov – Til barnets beste*. Barne- og familiedepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-14/id2788399/> (Hentet: 3. juni 2021).
- Parkinson, P., Cashmore, J. og Single, J. (2005) Adolescents' views on the fairness of parenting and financial arrangements after separation. *Family Court Review*, Vol. 43 (3), s. 429–444. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2005.00044.x>
- Rejmer, A. og Bergman, A.-S. (2019) Barnkonventionens implementering i svensk lagstiftning och praktik – barns bästa och barns rätt till att uttrycka sina åsikter vid vårdnadstvisiter. *Barn*, Vol. 37(3–4), s. 69–83. <https://doi.org/10.5324/barn.v37i3-4.3380>
- Rød, P. A., Ekeland, T.-J. og Thuen, F. (2008) Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 45(5), s. 555–562.
- Sandberg, K. (2016) Barns rett til å bli hørt, i Høstmælingen, N., Kjørholt, E. S. og Sandberg, K. (red.) *Barnekonvensjonen*. Barns rettigheter i Norge. 3. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 98–130.
- Skivenes, M. og Strandbu, A. (2006) A child perspective and children's participation. *Children, Youth and Environments*, Vol. 16(2), s. 10–27. Tilgjengelig fra: <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/1568/Artikkel3AS.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Smith, A. B., Taylor, N. J. og Tapp, P. (2003) Rethinking children's involvement in decision-making after parental separation. *Childhood*, Vol. 10(2), s. 201–216. <https://doi.org/10.1177/0907568203010002006>
- Sommer, D. (2014) *Barndomspsykologi: Små barn i en ny tid*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Strandbu, A. og Thørnblad, R. (2015) Hva står på spill? Barns deltakelse og budskap i mekling. *Fokus på Familien*, Vol. 4(43), s. 271–291. <https://doi.org/10.18261/ISSN0807-7487-2015-04-02>
- Strandbu, A., Thørnblad, R. og Handegård, B. H. (2016) Involvering av barn i foreldremekling: Barns erfaringer fra meklinger ved varierende konfliktnivå og problembelastning. *Tidsskrift for Familierett, Arverett og Barnevernrettslige Spørsmål*, Vol. 14(4), s. 360–385. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9553-2016-04-04>
- Statistisk Sentralbyrå (2020a) Ekteskap og skilsmisser: Barn som opplevde skilsmisse, etter statistikkvariabel og år. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/05703/tableViewLayout1/> (Hentet 29. mai 2021).
- Statistisk Sentralbyrå (2020b) Ekteskap og skilsmisser: Barn som opplevde separasjon, etter statistikkvariabel og år. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/05709/tableViewLayout1/> (Hentet 29. mai 2021).

- Stokkebekk, J. *et al.* (2019) "Keeping balance", "Keeping distance" and "Keeping on with life": Child positions in divorced families with prolonged conflicts. *Children and Youth Services Review*, Vol. 102, s. 108–119. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.04.021>
- Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T. og Cummings, E. M. (2006) Impact of hostility and withdrawal in interparental conflict on parental emotional unavailability and children's adjustment difficulties. *Child Development*, Vol. 77(6), s. 1623–1641. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00963.x>
- Swauger, M., Castro, I. E. og Harger, B. (2017) The continued importance of research with children and youth: The «new» sociology of childhood 40 years later, i Castro, I. E. *et al.* (red.) *Researching Children and Youth: Methodological Issues, Strategies and Innovations*. Bingley, UK: Emerald Publishing.
- Thørnblad, R., Strandbu, A. og Salamonsen, A. (2019) Hvordan påvirker barns deltakelse foreldremekling? Barns deltakelse som mål og middel. *Barn*, Vol. 37(2), s. 67–80. <https://doi.org/10.5324/barn.v37i2.3087>
- Ulvik, O. S. (2009) Barns rett til deltakelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelpers samarbeid med barn. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, Vol. 46(12), s. 1148–1154.
- Uprichard, E. (2008) Children as «Being and Becomings»: Children, Childhood and Temporality. *Children & Society*, Vol. 22(4), s. 303–313. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00110.x>
- Vis, S. A. og Thomas, N. (2009) Beyond talking-children's participation in Norwegian care and protection cases: Ikke bare snakk – barns deltakelse i Norske barnevernssaker. *European Journal of Social Work*, Vol. 12(2), s. 155–168. <https://doi.org/10.1080/13691450802567465>

Forfatterpresentasjon

Dina Helene Sunde er psykolog i spesialisering og jobber ved BUP Furuset og Psykososialt ressurscenter i Gjerdrum kommune. Da artikkelen ble utarbeidet var hun engasjert som forsker i Avdeling for barns helse og utvikling ved Folkehelseinstituttet. Hennes faglige interesser omhandler blant annet barn og unges psykiske helse, og barns stemme og rettigheter. Område for psykisk og fysisk helse, Avdeling for barns helse og utvikling, Folkehelseinstituttet.

E-post: dina.helene.sunde@ahus.no

Linda Larsen har bakgrunn innen psykologi og har en PhD i kognitiv vitenskap fra Macquarie University i Australia. Hun har siden august 2019 jobbet som postdoktor på FamilieForSK-prosjektet ved Avdeling for barns helse og utvikling ved Folkehelseinstituttet. Hun har interesse i barns utvikling, læring og psykiske helse, samt hjelpetiltak for barn spesielt innen læring på skolen. Område for psykisk og fysisk helse, Avdeling for barns helse og utvikling, Folkehelseinstituttet.

E-post: Linda.Larsen@fhi.no

Maren Sand Helland – er psykolog, har en PhD i psykologi og jobber som forsker ved Avdeling for barns helse og utvikling ved Folkehelseinstituttet. Her leder hun FamilieForSK-prosjektet sammen med Tonje Holt. Etter at hun fullførte sin PhD om foreldres parforhold i 2015, har hun jobbet med å bygge opp FamilieForSK som et forskningsmiljø som fremskaffer praksisrelevant kunnskap på barne- og familiefeltet. Område for psykisk og fysisk helse, Avdeling for barns helse og utvikling, Folkehelseinstituttet.

E-post: MarenSand.Helland@fhi.no

Høytlesning av personaliserte bøker for førskolebarn: Foreldres barneperspektiver og opplevelser

Ida Bruheim Jensen, Ingunn Studsrød og Natalia Kucirkova

Sammendrag

Litteratur er en mulig skattkiste for barn og voksne. Personaliserte bøker, som er bøker unikt utformet for enkeltbarn, er relativt nytt i Norge, og er gjort til lite gjenstand for forskning. I denne studien analyserer vi foreldrenes opplevelser og medierte barneperspektiver på høytlesning av personaliserte bøker for førskolebarn. Datagrunnlaget er fem barnetegninger og 11 spørreskjema, med åpne svarkategorier som foreldre fylte ut på vegne av seg selv og barna. Ved hjelp av tematisk analyse utforsket vi foreldrenes barneperspektiver og opplevelser. Funnene viste at bøkene vekket interesse, engasjement og glede. Ved utforsking av hva de trekker frem som betydningsfullt viste funnene opplevelse av identifisering, og å oppleve seg som midtpunkt i sosiale fellesskap. Foreldrenes barneperspektiv trekker også på pedagogiske komponenter. Vi diskuterer funnene i lys av relevant forskning og litteratur om «barneperspektiv» og peker på noen implikasjoner av å lese personaliserte bøker med førskolebarn og anviser mulig fremtidig forskning på dette området.

Nøkkelord: barneperspektiv, billedbøker, personaliserte bøker, høytlesning

Pre-schoolers' reading of personalized books at home: Parents' child perspectives and experiences

Abstract

Literature can be a treasure trove for children and adults. Personalized books, which are books uniquely designed for individual children, are relatively new and little researched in Norway. In this study, we analysed parents' and children's experiences and perspectives of shared reading of personalized books. The data consisted of five children's drawings and 11 questionnaires, with open-ended questions that the parents answered on their and their children's behalf. Thematic analysis showed that the books generated interest, engagement and joy among children and parents. The parents highlighted children's identification with the story characters, and the experience of being at the centre of a social community. The parents also commented on the educational features of the personalized books. We discuss the findings in light of relevant research and literature on "children's perspectives". We point to some implications of reading personalized books with preschool children and indicate possible future research in this area.

Keyword: children's perspectives, personalized books, picture books, shared reading

Innledning

Høytlesning er vanligvis både hyggelig og relasjonsbyggende (Haugen, 2010; Gotehus, 2019), og det stimulerer barnas kognitive og språklige utvikling og læring (Dowdall, *et.al.* 2020). Det kan være nyttig å lese flere tekster, i forskjellig format (digitalt og papirbasert), og med ulikt innhold (Wolf, 2018). En populær måte å engasjere barn i lesing, er å lese personaliserte bøker (*personalized books*) (Kucirkova, Messer og Sheehy, 2014). Personaliserte bøker er bøker som er unikt utformet for enkeltbarn. Personaliserte bøker er populære i USA, Storbritannia, Australia og Canada, men er et relativt nytt fenomen i Norge. Selv om lærere og utdanningsforskere nylig har viet personaliserte barnebøker stor oppmerksomhet, ikke minst på grunn av disse bøkernes store læringspotensial, er dette et nytt og hittil utforsket felt i Norge (Kucirkova, Messer og Whitelock, 2012). Denne studien har til hensikt å bidra til utvikling av kunnskap på dette området. Hensikten er å utforske foreldrenes opplevelser og medierte barneperspektiver på høytlesing av personaliserte bøker for førskolebarn.

Så vidt vi vet er dette den første studien i Norge der fokus er på personaliserte bøker, og som har som mål å utforske barn og foreldres opplevelser av slike bøker. En kan anta at kunnskap fra internasjonale studier om personaliserte bøker kan overføres til norske forhold, og vi har heller ikke tilstrekkelig grunnlag for å påstå at norske barn skiller seg fra andre barn. Likevel bidrar vi med å utforske erfaringer med personaliserte bøker i en ny kontekst.

Tidligere forskning har funnet at høytlesing av personaliserte bøker kan oppleves mer engasjerende for både foreldre og barn, enn lesing av ikke-personaliserte bøker (Kucirkova *et al.*, 2013). At lesesituasjonen oppleves engasjerende, er viktig for å oppnå mange av de gode effektene av høytlesning. Det finnes ulike definisjoner av engasjement, og her forstås det som interesse, involvering og aktiv deltakelse i lesesituasjonen (Cline og Edwards, 2013). Forskning viser også at gode høytles-

ningsopplevelser karakteriseres av at foreldre og barn er «*tuned in*» med hverandre, dvs. at begge parter er aktivt deltakende, viser engasjement (*enjoyment*), deler oppmerksomhet og forståelser i lesesituasjonen (Kaderavek og Sulzby, 1998). En barriere for foreldrenes engasjement er for eksempel når bokens innhold ikke samsvarer med foreldrenes verdier (Kemple, Lee og Harris, 2016). Derfor antar man at det spiller en rolle at foreldrene også setter pris på bokens innhold (Kemple *et al.*, 2016). Foreldre kan dessuten oppleve lesesituasjonene som engasjerende når de observerer barnets (positive) responser slik som latter og smil, i lesesituasjonene. Dermed er det viktig å undersøke engasjement som både er rettet mot boken, barnet, og forelderens (Kucirkova *et al.*, 2013). Derfor vil flere oppmerksomhetsfokus ved boken, barn og foreldre være i fokus i denne studien.

Tidligere forskning (Kucirkova *et al.*, 2014) har sammenliknet høytlesning av personalisert bokinnhold med ikke-personalisert bokinnhold og studert effekt på førskolebarns (n=33) utholdenhet i lesesituasjonen og grad av spontane ytringer og ordbruk. Videoopptakene av en-til-en lesing viste at førskolebarna hadde flere spontane ytringer, for eksempel i form av spørsmål til teksten, var mer utholdende (målt i lesetid) og var mer selv-refererende når leseinnholdet var personalisert. Dette søkelyset på seg selv var gjenspeilet i barnas språk, det vil si at barna sa «meg, min, jeg og min» mer enn når de leste bokinnhold som ikke var personalisert (Kucirkova *et al.*, 2014). Selvreferering har blitt koblet til hukommelse, både lagrings evne av ny informasjon, og å være i stand til å huske og å hente frem igjen denne informasjonen (Hartlep og Forsyth, 2000). Imidlertid har den overnevnte forskningen konsentrert seg om ungdom og voksne.

Det er hevdet at mesteparten av forskning på høytlesning har tematisert språkutvikling og læring, og at vi fremdeles mangler kunnskap om andre mulige positive effekter, slik som prososial atferd (Kruse, Faller og Read, 2020)

og vennskap. Forskning viser at barn kan utvikle tilknytning og vennsapsrelasjoner til karakterer i bøker, og de kan oppleve tilknytning til en gitt karakter (for eksempel at favorittkarakteren får barnet til å føle seg trygg), har personlige trekk (slik som tanker og emosjoner), og er realistisk (at barnet opplever at karakteren er ekte) (Bond og Kalvert, 2014, i Richards og Calvert, 2017). Bokvenner, eller såkalte *parasocial relationships* kan oppleves å likne på ekte eller nokså ekte relasjoner (Rickards og Calvert, 2017, s. 12).

Lindström (2005 i Pihlgren 2008) argumenterer for at lesing av bøker er viktig for selvutvikling. For eksempel kan fiktive karakterer skape identifikasjon, læring og fungere som «partnere» i en indre dialog. Videre kan litteratur gi muligheter for «moralisk fantasi», bidra til en utvidet forståelse av seg selv og av kompleksiteten i verden (Ibid.). For eksempel ved at det kan åpne for medfølelse med ulike handlinger og motiv (Pihlgren, 2008, s. 65). Likevel er det nødvendigvis ikke slik at alle tekster åpner opp for disse mulighetene. I følge Pihlgren (2008), er det for eksempel viktig at tekster er åpne ved å tillate at et spekter av stemmer og ideer trenger gjennom slik at det er rom for tolkning og diskusjon.

Ulike former for personaliserte bøker

Litteraturen skiller mellom personlige (*personal*), personaliserte (*personalized*), og tilpassede (*customized*) produkter (f.eks. Hamilton og Jago, 2010; Hefty, 1992). Personlige og personaliserte bøker er unikt utformet til enkeltbarn, mens *tilpassede bøker* er tilpasset grupper av barn. En bok som bare er justert ut fra barnets kjønn eller hudfarge (f.eks. en bok for gutter med en hovedkarakter som har blondt hår og blå øyne), er ikke personlig, men tilpasset – fordi det finnes mange gutter med blondt hår og blå øyne. I motsetning til tilpassede bøker, er *personlige bøker* laget av barnet eller noen som kjenner barnet godt. Slike bøker kan være skrevet av barn (for eksempel

minnebøker), og kan bestå av barnas egne bidrag, slik som historier, tegninger eller hvis det er en digital bok; lydopptak. Bøkene kan også være forfattet av voksne, for eksempel en barnehagelærer eller foreldre og inneholde personlige minner, fotografier, eller tekst. *Personaliserte* bøker derimot, er bøker som har et innhold levert av et forlag, der innholdet er tilpasset enkeltbarn. Det er en slik bok som er anvendt i denne studien. Forleggere bruker begrepet personaliserte bøker for å beskrive bøker som inneholder noe personlig informasjon om barnet. Dette kan være barnets navn, men også barnets kjønn, hårfarge, hudfarge eller favorittleketøy. Det finnes flere internasjonale utgivere av personaliserte bøker som leverer til det norske markedet, for eksempel *My Magic Story Ltd.*, *Wonderbly Ltd.*, *Pick a Tale* eller *Mumablue*. Bøkene bruker barnets navn, og/eller flere andre personlige kjennetegn for å konstruere en historie. Det norske alternativet *Min Beste Bok*, tar for eksempel utgangspunkt i en fiktiv historie og setter barnet inn i bokens handling og som historiens helt. Barnet spiller da hovedrollen i historien.

I denne studien valgte vi forlaget Mumablue Ltd. (<https://www.mumablue.com/usa/home>) fordi bøkene deres hadde passelig grad av personifisering for denne studien. Valget var også motivert av at forlaget hevdet, på nettsiden, at bøkene satte søkelys på empati/sosiale relasjoner, noe som var av interesse for oss i denne studien (se for eksempel: Kucirkova, 2019). Fordi vi måtte innhente informasjon om barnet via barnehagen som hadde kontakten med barnas foreldre (se også beskrivelse under etiske hensyn), var det hensiktsmessig å tilpasse hovedkarakteren til hvert enkelt barn på følgende måte. De hadde samme navn, kjønn, hårfarge, øyefarge og hudfarge. Alle bøkene hadde den samme historien (med samme historieplott for alle barn), men hovedkarakteren i historien fikk barnets navn og øvrige kjennetegn som beskrevet over. Vi valgte boken «Eventyr i Alaska» (<https://www.mumablue.com/usa/our-personalized-books/alaska-adventures-ae>).

Den er fargerikt illustrert, har mange tegninger og leseren følger en gutt/jente som tilbringer sommeren i Alaska og møter sin venn, bjørnen Bruno. Sammen med vennen møter hovedpersonen ulike utfordringer og det gjør at vedkommende både blir nysgjerrig, trist, glad og redd. På hjemmesiden til Mumablue står det at historien handler om mobbing, da bjørnen Bruno har blitt ekskludert av de andre bjørnene i skogen fordi han er «langsom og klumsete». Ved hjelp av bokens hovedperson, gjenopptar Bruno gruppens respekt ved å vise seg å være både lojal og modig.

Teoretisk rammeverk

For å analysere vårt datamateriale henter vi inspirasjon fra barndomsstudier og litteratur om «barneperspektiv». Litteraturen skiller mellom barneperspektiv og barns perspektiv (Sommer, Samuelsson og Hundeide, 2010; Johansson, 2003; Warming, 2011). Barns perspektiv representerer barnets egne erfaringer, persepsjoner og forståelse av sin livsverden (Sommer et al., 2010, s. 22–23). Det er et perspektiv som kun barnet selv besitter. Barns perspektiv er det som viser seg for barnet, det er barnets erfaringer, intensjoner og meningsuttrykk (Johansson, 2003). Warming kaller dette perspektivet et «innenfraperspektiv» (Warming, 2011). Et barneperspektiv, på den annen side er den voksnes perspektiv på barn (Sommer et al., 2010). Begrepsparet er sentralt for vår studie fordi det er en metodologisk forskjell på det vi som forskere får tilgang til. I vår studie, har vi kun direkte tilgang på barns perspektiv via de fem tegningene. I det skriftlige materialet fra de besvarte spørreskjemaene får vi et *mediert* inntrykk av barns perspektiv. Barns perspektiv har blitt omgjort fra tale til tekst av foreldre og oversatt ut fra deres barneperspektiv. Dette er viktig da det sier noe om hva vi kan si noe om, og det handler om å kunne skille mellom hvem, av barn og foreldre som har formulert eller skapt perspektivet (Halldén, 2003).

Begrepet «barneperspektiv» er heller ikke entydig (Halldén, 2003). Ifølge Sommer og

kolleger (2010) har voksne et barneperspektiv når de har til hensikt å rekonstruere barns perspektiver så realistisk som mulig eller der de prøver å forstå hvordan noe er for barn. Barneperspektivet kan oppnås når den voksne har barnet i fokus og gjør en innsats for å prøve å forstå hvordan verden ser ut fra den ståsted. Det kan også bety at den voksne vil vurdere noe, for eksempel en bok, fordi det er nødvendig for dem å ta avgjørelser på vegne av barna, eller for å formidle til andre noe som angår barn (Sommer et al., 2010). Foreldrenes syn på barn kan dermed avspeile både nærhet og distanse til barns egne perspektiv (Johansson, 2003). Den voksne kan prøve å sette seg inn i et gitt barns situasjon, å innta et tilstrebet innenfraperspektiv (Warming, 2011). Da prøver de å sette seg i barnets sted og å oppnå en forståelse av hvordan det oppleves å være det enkelte barnet i en situasjon eller under noen bestemte betingelser (Warming, 2011). Likevel vil en voksens forsøk på å ta barnets perspektiv alltid være et *mediert blikk*, påvirket av den voksnes forståelse.

Voksne kan dessuten innta et «utenfra-perspektiv», som baserer seg på generell kunnskap om barn (Warming, 2011). Det kan ha en distanse til barnas eget perspektiv (Johansson, 2003). Hundeide (2008) viser at den voksne kan anlegge et evaluerende-normativt barneperspektiv. Et slikt perspektiv baserer seg på en forestilling om universalitet og likhet mellom barn. Siktemålet kan være å ivareta barns vilkår og virke for barns beste og å studere en kultur som er skapt for barn (Halldén, 2003). Det kan for eksempel handle om en mors antakelse eller vurdering av om hvorvidt en bok egner seg for femåringer, uten at forelderen nødvendigvis henter informasjon fra barnet selv, eller bruker enkeltbarnets egen opplevelse av dette i sin vurdering. Selv om forskere er oppfordret til å utforske barns perspektiv, hevder Sommer og kolleger (2010) at ingen av perspektivene er bedre enn andre, men de gir forskjellige perspektiver på barns erfaringer. Når vi i denne studien sier at vi utforsker *barneperspektiver*

er det forankret i en teoretisk forståelse av at det finnes *flere* måter å forstå barneperspektiver. En slik forståelse har også implikasjoner for vårt analytiske blikk, da vi har hatt en åpen tilnærming og utforsket hvilke barneperspektiv(er) som gjør seg gjeldende i materialet.

Metode

Rekruttering og deltakere

Vi distribuerte personaliserte bøker til to barnehager i en konvolutt med barnets navn skrevet utenpå. Barnehageansatte distribuerte dem videre til foreldrene til 20 barn. Det var fem gutter og femten jenter på fem år, hvorav barnas foreldre hadde samtykket til å delta i studien før Covid-19-utbruddet.

Deltakerne ble rekruttert via barnehagen og vi som forskere hadde ikke direkte kontakt med verken barna eller foreldrene. Det var kun 11 av 20 som svarte på spørreskjemaet, hvilket innebærer at vi hadde stort frafall. Vi vet ikke årsaken til frafallet, men basert på det barnehagelærerne fortalte oss, antar vi at det hadde sammenheng med hjemmesituasjonen og restriksjonene i Norge under pandemien våren 2020. Vi vet ikke om deltakernes opplevelser skiller seg fra de som ikke leverte inn spørreskjemaet, eller hvordan frafallet kan ha påvirket resultatene. Spørreskjemaene var fylt ut av både fedre og mødre (ett skjema per barn). Noen av barna hadde et annet morsmål enn norsk. Vi hadde ikke til hensikt å samle inn denne informasjonen, men fikk vite det nokså tilfeldig via informasjon fra barnehagen, fordi et annet språk enn norsk ble brukt i spørreskjemaet, og delvis fordi en av foreldrene skrev at barnet hadde et annet morsmål enn norsk (som var språket i bøkene). Av anonymitets-hensyn gir vi ikke ytterligere beskrivelser av deltakerne. Alle svarene er oversatt til norsk i denne artikkelen.

Datainnsamling og data

Selve datainnsamlingen foregikk under Covid-19-utbruddet (våren/sommeren 2020).

Opprinnelig ønsket vi som forskere å besøke de to barnehagene og lese individuelt med hvert enkelt barn, for så å observere barna og å intervju dem selv. Vi var dermed interessert i å få direkte tilgang på *barns perspektiv* (jf. Sommer et al., 2010). På grunn av pandemien og gjeldende restriksjoner måtte vi endre designet (se: Kucirkova et al., 2020). Bøkene var tilpasset enkeltbarn som, på grunn av myndighetenes håndtering av Covid-19, ikke lenger var fysisk til stede i barnehagen før de skulle begynne i 1. klasse. For å kunne gjennomføre studien bestemte vi oss derfor for å be foreldrene lese og «intervjue» barnet hjemme og å gi oss svarene i skriftlig form.

Vi leverte et to-siders spørreskjema til foreldrene, med åpne spørsmål og ba dem fylle ut skjemaet så godt de kunne etter at de hadde lest boken med barnet sitt. Vi formulerte spørsmålene slik at foreldre kunne velge hvordan de ville beskrive barnets og deres egne perspektiv på boken. Spørreskjemaet hadde mye tomrom slik at foreldrene kunne velge hvor mye de ville rapporterte. Spørsmålene handlet om barnets opplevelse av boken og vi spurte for eksempel om: Hva var ditt barns første reaksjon på boken? Hvilke bokkarakterer likte barnet ditt best, og hvorfor? Når du ber barnet ditt fortelle hva historien handlet om, hva sier hun/han? Når du spør barnet ditt om hva de likte best i historien, hva sier hun/han? og Vil du lese (eller har du lest) boken igjen, og i så fall hvor ofte? Vi spurte også etter foreldrenes syn på boken, karakterene og den generelle leseopplevelsen (se: Appendix). I tillegg ba vi foreldrene om å oppmuntre barnet til å tegne en tegning av opplevelsen av å lese boken. Vi gav ingen instruksjoner til tegningen – barna hadde frihet til å bestemme størrelsen og fargene på tegningen og i realiteten kunne barna tegne det de ville. Foreldrene ble så bedt om enten å sende oss en kopi, et digitalt bilde eller originaltegningen. Vi fikk kun tilsendt 5 barne-tegninger, og vi vet ikke årsakene til det.

Det skriftlige datamaterialet består av sitater fra barna som er videreformidlet fra foreldre,

og foreldres egen opplevelse, slik vi ser her «Lisa smilte når hun hørte navnet sitt- lekte litt med å sette utskjæringen i forsiden av boken opp mot ansiktet sitt». «Hun synes boken var gøy (hennes ord)». Resultatene i denne studien er derfor basert på foreldrenes barneperspektiv, og foreldres forsøk på å få tak i barnas eget perspektiv, som så er videreformidlet til forskerne og tolket av oss. For å illustrere funnene og å synliggjøre variasjon i empirien har vi valgt å vise to av tegningene i resultatdelen i anonymisert form. Alle navn i denne artikkelen er fiktive.

Etiske vurderinger

Studien ble godkjent av Norsk Senter for Forskningsdata (inkludert endringene i studieprotokollen etter Covid-19 utbruddet). På grunn av den personlige karakteren til barnebøkene, trengte vi noe personlig informasjon om barna (kjønn, hudfarge, hårfarge, og navn), men vi var varsomme med ikke å samle inn unødig personlig informasjon. Barnehagepersonalet var hjelpsomme med å legge til rette for tilgang til foreldre og barn. Barnehagepersonalet distribuerte innledende informasjon til foreldrene om studien, og samtykkeskjema, og de samlet inn samtykkeskjemaene fra foreldrene. Da vi mottok de personaliserte bøkene fra forlaget, forberedte vi en pakke til barna som inneholdt spørreskjemaet, bøkene, vårt brev til foreldrene og en konvolutt for å returnere spørreskjemaet og barnas tegninger. Foreldrene returnerte spørreskjemaene til barnehagene i en konvolutt, så besvarelsene deres ble bare sett av forskerne. Besvarelsene på spørreskjemaene ble overført til et digitalt dokument hvor det ikke var mulig å identifisere barna. Dette ble delt i forskerteamet på passord-beskyttede datamaskiner.

Analyse

Datamaterialet er analysert ved hjelp av en tematisk analyse (Braun og Clarke, 2006). En tematisk analyse er valgt fordi den muliggjør en refleksiv teoretisk tilnærming, og er egnet for

å søke etter temaer og mønstre, og å studere likheter og forskjeller i datamaterialet (Braun og Clarke, 2006). Først gjorde vi oss godt kjent med datagrunnlaget og gjennomførte en innledende semantisk koding, deretter knyttet vi innledende koder som overlappet sammen til mer overordnede temaer som omhandlet perspektiver og opplevelser ved høytlesning av personaliserte bøker for førskolebarn. Vi gransket empirien på grunnlag av spørsmål om hva som vekket leseglede og begeistring, når foreldre informeres av barnas perspektiver og når de anvender andre barneperspektiver. På bakgrunn av dette utviklet vi fire tema.

Resultater

Analysene viste at opplevelsen av personaliserte bøker var knyttet til fire tema, 1) opplevelse av begeistring, 2) opplevelse av identifikasjon, 3) å oppleve seg som midtpunkt i sosialt fellesskap og 4) pedagogisk opplevelse.

1. Opplevelse av begeistring

Analysene visna, som de formidlet til foreldre på ulikt vis: «Den var flott og ganske kul», «Beste boka», «Kjekk», og «Jeg liker det veldig fordi tegningene er vakre, jeg liker at karakterer har navnet mitt og det bjørnen gjorde var veldig fint». Med unntak av et barn, som fortalte forelderen at boka var kjedelig, og ikke viste særlig interesse for boken, vekket boken barnas «stolthet», engasjement, begeistring, undring og interesse, rapporterte foreldre. Foreldrene fortalte at barnets engasjement også påvirket dem i positiv retning, som en sa «Det var gøy å se barnet, når vi leste hennes navn ... da kom litt smil og stolthet. Av og til sa hun 'Det er jeg i boken'». Foreldrene opplevde dessuten at lesestunden skapte en fin sosial stemning/atmosfære, og rapporterte at «boken genererer en fin følelse av intimitet».

Alle, med unntak av et barn, ønsket å lese boken flere ganger, en sa for eksempel «Hennes svar-3 ganger». Flere fortalte at de ville ta den fram ved leggetid, vise den til beste-foreldre og andre, og en sa at barnets søsken

også gjerne ville hatt en slik bok. Moren til barnet som ikke viste interesse for boken, skrev at hun hadde prøvd å lese boken flere ganger for barnet, uten at barnet viste interesse for den. Noen hadde bare hatt tid til å lese den en gang, andre hadde allerede lest den flere ganger, og en fortalte «Den blir lest mens han var med brødrene sine i senga. Alle lytter og han er synlig stolt. Han ler ofte.».

2. Opplevelse av identifikasjon

Analysene viste at lesegledden var knyttet til barnas mulighet for identifisering og det var ulike forhold som styrket og svekket barnets mulighet for identifikasjon. Identifisering var tematisert både når foreldrene prøvde å sette seg inn i hvordan barna selv opplevde boken, og i foreldrenes antagelser av hvilke kvaliteter som skapte begeistring hos barn. Når foreldrene støttet seg til informasjonen de fikk fra sine barn, og prøvde å se verden fra deres ståsted, ble det rapportert at alle barn, med unntak av ett barn, identifiserte seg med hovedkarakteren, som et barn sa: «Det er meg». Foreldrene opplevde også at barna «likte å 'se seg selv'». Som nevnt var det et barn som ikke identifiserte seg med hovedfiguren og som ikke viste interesse for boken, og hadde fortalt forelderen at «den var kjedelig». Dette barnet har ikke norsk som morsmål, men vi har ikke ytterligere informasjon. Forelderen til dette barnet skrev at barnet sa at bokkarakteren ikke liknet på henne. Forelderen beskrev at barnet heller ikke ønsket å identifisere seg med hovedkarakteren slik den ble framstilt og «...hun vil ikke være barnet i boken».

De øvrige foreldrene beskrev sine observasjoner av barnets glede over barnets identifikasjon med hovedkarakteren. Barnas identifisering vakte latter, engasjement, begeistring og undring hos barna, beskrev foreldrene, som en skrev, «Han var stille og så interessert ut [og sa] «rart at han het det samme»». Identifisering var også tematisert i tegningene. To av de fem tegningene var skisser av barnet selv, og en av dem så slik ut.

Figur 1: Nr # 8 Emil sa «det er hva jeg likte mest- Det er jeg- Emil og navnet mitt

Som tidligere nevnt var bokpersonifiseringen kun basert på barnets navn, kjønn og hud- og hårfarge. Hva som ble trukket frem som essensielt for personifisering og som skapte mening for deltakerne varierte, men karaktertrekk som ble nevnt var både utseende og navn, slik vi ser her «mitt hår, mitt fjes [...]». Ett barn hadde fortalt forelderen at favoritten var «Mikael [samme navn som barnet], for han er helt lik meg, han såg ut som meg!», og en forelder sa «Det at boken var personlig med en hovedperson med samme navn var tydelig fengende for barnet».

Når foreldrene gav uttrykk for egne vurderinger av identifiseringen, var de mer kritiske. En forelder mente for eksempel at hovedpersonen, etter deres vurderinger, ikke var personlig nok: «Boken var ikke så personlig som vi hadde forventet, men det var sikkert pga. Covid-19? Nå var det kun navnet som var personlig». Foreldrene fremhevet dessuten at historien, og konteksten kunne være av betydning for barnas mulighet for identifisering. En stilte seg spørrende til barnets mulighet for identifisering, fordi historien var lagt til Alaska og ikke til Norge, og mente at «Historien var helt ok – men hvorfor Alaska og ikke Norge?». Det ble dermed antatt at den fremmede konteksten kunne gjøre historien mindre troverdig for barna. Et skrev videre at:

... jeg som mor synes boken virket preget av at den kanskje er laget i USA (historien). Folk der har et annet forhold til bjørner i skogen enn oss. Og det er lite troverdig at vi skulle leie et hus i en skog i Alaska.

Vi ser derved at foreldrenes barneperspektiv også er preget av historiens betydning, kontekstens troverdighet og grad av sosial realisme som betydningsfullt for barnas perspektivtaking og identifisering.

3. Oppleve seg som midtpunkt i sosialt fellesskap

Når foreldrenes opplevelser var informert av barnets erfaringer, persepsjoner og forståelse, formidlet de typisk at barnet opplevde seg som midtpunkt i sosiale fellesskap, som en forelder gjenfortalte: «Mest gøy at jeg var i boken sammen med vennene mine». Personaliseringen gjorde det mulig for barnet å spille en rolle i fortellingen, og innta en plass i venneflokken. Når foreldrene ble informert av barna, viste datamaterialet typisk at barna fremhevet sin sentrale plass i relasjonene og beskrev de andre karakterene i boken som kamerater/venner. De fortalte til foreldrene at «det handler om mine venner», om en «bjørn som var morsom og gøy», og foreldrene videreformidlet at barnet hadde sagt at boken handlet om en «hyggelig bjørnevenn som reddet livet hans». En fortalte at barnet ble fasinert fordi «Eg har aldri vært venn med en bjørn før!». Det var typisk at barna tolket relasjonen til bjørnen som en vennsapsrelasjon, og som en forelder fortalte: «Han sa [at boken handlet om] et eventyr om Nils og vennen min.» Utav foreldrenes rapporteringer kunne vi se at noen barn også fortalte om sin fasinasjon av flere hendelser i boken, men det var betegnende at barna plasserte seg midt i et sosialt fellesskap og at de verdsatte relasjonen til bjørnen og det at «de lekte sammen». Tegningen nedenfor illustrerer dette.

Figur 2: Seg selv (grønn figur), bjørnen (rød figur). Gjerde med hus bak/over Hvorfor?» Likte det så godt fordi eg var så søt» «Likte bjørnen sitt fjes» «Siden eg liker det så mye» «(hus/gjerde)

Når foreldrene vurderte det sosiale mulighetsrommet på barnas vegne, viste empirien at grad av sosial realisme igjen var sentralt. En mente for eksempel at vennsapsrelasjonene ikke var helt realistiske fordi: «Jeg [fikk] inntrykk av at alle dyrekarakterene var gutter (og bjørnen er jo ganske maskulin) så [det er] ikke helt gjenkjennbart at dette skulle være vennene til datteren min». Datamaterialet der foreldrene videreformidlet barnas egne erfaringer antydte ikke at barna snakket om kjønn. Flere av barna nevnte andre positive kvaliteter, for eksempel at «Hun likte det, når vennene var glade og avslappende i sjøen», og «(Hun) likte også bjørnen når hun satt på han fordi hun så så søt ut». Når foreldre prøvde å forstå og tolke det barna formidlet fikk karakterene (for eksempel bjørnen) menneskelige trekk, og barna knyttet seg til karakterene i boken og særlig til bjørnen. Ifølge foreldrene la barna også godt merke til hovedpersonens (og de øvrige bokkarakterenes) positive attributter eller karaktertrekk. Barna sa for eksempel at

de likte boken «fordi hun [hovedpersonen] var smart», «Frida var best til å vise ting og gjøre ting» og «de er så flinke». Bokens handling var lagt til Alaska og ikke til Norge. Det så ut som om barna anvendte sin fantasi og levde seg inn i liksomhistorien, og foreldre fortalte at barnet hadde sagt: «det var en eventyrbok», at «det handler om en jente som skal på hyttetur og møter en bjørn», og en forelder rapporterte at det var en «handling [som] barnet synes er spennende». Mens foreldrene fremhevet mulige begrensninger i mulighetsrommet for barnets posisjon i det sosiale fellesskapet, viste de samtidig at barna selv identifiserte seg med hovedfiguren og ved å bruke sin fantasi fikk de også utvidet sitt sosiale mulighetsrom.

4. Pedagogisk opplevelse

I foreldrenes vurdering av boken, inngikk dessuten flere pedagogiske komponenter. Foreldre opplevde at kvalitetene ved boken som gjorde den populær blant barna, var at det var gode billedillustrasjoner, fin fargebruk og «det at boken var delt inn i tre deler med fortelling, lek og fakta var [...] populært», og at den hadde «god moral». Karakteristisk for foreldres begrunnelser av bokens popularitet var dessuten bokens allsidighet og de skrev for eksempel at barnet i boken «[...] opplever forskjellige stemninger (lykke, tristhet, frykt, sinne, fred, ro)». Empirien tolkes slik at foreldre vurderer mulig pedagogisk effekt, de synes å være opptatt av hva barna lærer. Foreldrene festet seg også ved bokens disposisjon, utseende, litterære og tekniske kvaliteter og hvorvidt relasjoner og handling kunne oppfattes som et realistisk scenario, slik vi viste over. I deres vurderinger inngikk det også en vurdering av bokens egnethet i forhold til barnets utvikling, kjønn og alder. En mente for eksempel at boken kanskje var for kort for en 5-åring, en annen mente at boka nok var for lang. En forelder beskrev også at selve lesingen kunne ha betydning for engasjementet, og trakk fram at «[vi] Må nok lese den et par ganger for å få flyten, men kommer til å gjøre det».

Diskusjon

I denne studien har vi utforsket foreldrenes opplevelser og medierte barneperspektiver på høytlesing av personaliserte bøker for førskolebarn. Analysene viste at lesingen vekket interesse, engasjement og glede. Tidligere forskning har vist at slike bøker engasjerer barnas utholdenhet og spontane ytringer, mer enn ikke-personaliserte bøker (Kucirkova *et al.*, 2014). Samtidig fremhever forfattere at all høytlesning kan være både hyggelig og relasjonsbyggende (Haugen, 2010; Gotehus, 2019). Med et unntak, opplevde barna at boken handlet om dem, fortalte foreldrene, og denne identifikasjonen gav interesse og glede. Det samsvarer med tidligere studier om personaliserte bøker fra andre land (Kucirkova *et al.*, 2013; Kruse *et al.*, 2020). Funnene viste dessuten at opplevelse av seg selv som midtpunkt i sosiale fellesskap skapte begeistring hos barna. Lesingen førte til refleksjoner og undring over vennsksrelasjoner, som en sa: «Eg har aldri vært venn med en bjørn før!». Mens forskere lenge har studert parasosiale vennskap i andre medier, har betydningen av slike bokvenner vært oversett (Liebers og Schramm, 2017). Foreldrene vurderte bokrelasjonene med kritisk realistisk blikk, for eksempel mente en at det var lite sannsynlig at ens datter ville hatt guttevenner. Bruno, karakteren som ble beskrevet i boken, ble benevnt med et maskulint personlig pronomen (han). Tidligere forskning har funnet at kjønn på bokkarakterer kan spille en rolle for utviklingen av parasosiale vennskap blant voksne og eldre barn (Liebers og Schramm, 2017). Empirien viser ingen ytringer fra barna om at det var usannsynlig at de utviklet vennskap med en karakter av et annet kjønn, men undring og interesse over å være venn med en *bjørn*. Med andre ord virket det som barna leste boken som en eventyrbok hvor slike «magiske» elementer ble verdsatt snarere enn vurdert som urealistiske. Tidligere forskning har vist at barn kan gi fiktive karakterer positive trekk (Rickards og Calvert, 2017, s. 12). Vi vet ikke om samme orientering mot

vennskap ville blitt funnet ved høytlesning av ikke-personaliserte bøker. Oppmerksomheten mot vennskap kan også skyldes at selve historien har en orientering mot vennskap. Studiens design gir ikke mulighet til å konkludere med at opplevelsen av høytlesning av personaliserte bøker er annerledes eller bedre enn opplevelsen av å lese andre bøker. All lesning kan bidra til selvutvikling, og en utvidet forståelse av verdens kompleksitet (Lindström, 2005 referert av Philgren, 2008).

Funnene viste at lesingen skapte begeistring, men et barn opplevde det annerledes. Vi har ikke utfyllende kunnskap om hvorfor dette barnet ikke var interessert. Det kan skyldes at de personaliserte elementene ved boken «låste» barnet i, for henne, negative forestillings-, og identifikasjonsmuligheter. Dette barnet ønsket ikke å være barnet i boken, hun ville ikke identifisere seg med karakteren. Kucirkova og kolleger (2012) hevder at et viktig moment ved personaliserte bøker er at de inneholder informasjon som oppleves meningsfull og relevant for det enkelte barnet. Kanskje er ikke barnets navn, kjønn, hud- og hårfarge tilstrekkelig eller *egnede* attributter for å fremme følelser som engasjement og leseglede hos alle barn. Kanskje kan historien mer enn personaliseringen skape eller minske interesse. Mennesker er forskjellige og komplekse, og det er ikke nødvendigvis slik at de samme attributter er definerende for hvordan et barn ser på seg selv eller ønsker å være, og hva barnet vil gjøre. Foreldrene fremhevd også flere begrensinger ved bokpersonifisering. For eksempel at det var lite sannsynlig at familien ville vært på ferie til Alaska. Noen betvilte også realismen i venns-kapsrelasjonene som ble beskrevet i boken. Funnene tydet på personaliseringen ble opplevd som meningsfull og relevant for de som identifiserte seg med karakteren. For dem vakte denne identifisering engasjement, latter og undring, slik foreldre beskrev det. At lesesituasjonen oppleves engasjerende, er av betydning for barnets opplevelse (Kucirkova *et al.*, 2013). Tidligere forskning har vist at fiktive

bokkarakterer kan anvendes til identifikasjon, læring og som «partnere» i en indre dialog (Lindström, 2000 i Pilgren, 2008). Likevel er ikke alle tekster like godt egnet for identifikasjon. Mest egnet er tekster som er åpne, rommer flere stemmer, ideer og som gir forskjellige muligheter for tolkning og diskusjon (Philgren, 2008). Selve lesesituasjonen kan også ha påvirket foreldre og barns responser. I tråd med tidligere forskning om personaliserte bøker (Kucirkova *et al.*, 2013), viste funnene at foreldres engasjement var basert på flere forhold: både boken, på observasjonene av barnets responser, blant annet deres engasjement, latter og smil og den positive atmosfæren i lesesituasjonen, og pedagogiske kvaliteter.

Designet i denne studien gjør at det er vanskelig å skille mellom hvordan barna opplever lesesituasjonen, og den personaliserte boken, og en kan anta at mange forhold også påvirker barnas oppfatning (Kucirkova *et al.*, 2013). Tidligere forskning viser gjensidig påvirkning av barn og foreldres opplevelser og væremåte (Kaderavek og Sulzby, 1998). Litteraturen påpeker også på betydningen av interesse, involvering og aktiv deltakelse i lesesituasjonen for leseopplevelsen (Cline og Edwards, 2013). Empirien i denne studien gir begrensede mulighet til klare konklusjoner av hva som påvirker hva. Et annet metodisk design, for eksempel kvalitative dybdeintervjuer og observasjoner av lesesituasjonen ville kunne gitt mulighet for utvikling av mer nyanserte resultater.

Funnene viste at foreldrene gledet seg over barnas begeistring, og det synes som de prøvde å rekonstruere barns perspektiv så realistisk som mulig (Sommer *et al.*, 2010), de tilstrebet et *innenfra perspektiv* (Warming, 2011). Samtidig rettet de oppmerksomheten mot bokens disposisjon og innhold, og vurderte bokens kvaliteter i lys av sine egne personlige verdier og/eller preferanser av hva en «god» barnebok er, og hva de synes passer utviklingsmessig for et barn på denne alderen. Foreldrenes oppfatning antas dermed å også avspeile deres syn på barn (Johansson,

2003). Deres pedagogiske vurderinger synes ikke å være knyttet til personaliserte bøker spesielt, men avspeilet antageligvis deres syn på *barnets beste*. Oppfatningen inneholder en vurdering av tjenlige bøker og bokinnhold for barnet i bredere forstand, og dermed hva de tenker er best for barn (Halldén, 2003). En kan anta at oppfatningene er et uttrykk for hvilket innhold foreldre mener virker dannende eller positivt i barns sosiale, emosjonelle og kognitive utvikling. Barnebøker blir ofte skrevet for å formidle moral eller for å oppmuntre barns prososiale atferd (Kruse *et al.*, 2020). Med utgangspunkt i barn som kommende voksne (*human becomings*), ser det også ut til at foreldrene anlegger et evaluerende normativt perspektiv (Hundeide, 2008). Fremtredende da er et søkelys på barn som representanter for sin alder, og utviklingssteg (Johansson, 2003). Et slikt barneperspektiv har fellestrekk med et *utenfraperspektiv* (Warming, 2011). Som en oppsummering antyder dermed våre resultater at foreldre inntar flere barneperspektiver som er mer eller mindre informert av barns egne perspektiv.

Studiens begrensninger

På grunn av Covid-19 utbruddet ble designet endret til høytlesing hjemme og hovedsakelig rapportering via spørreskjema. Vi har begrenset data om selve lesesituasjonen, slik som tonefall, kroppslige og andre uttrykk, for å nevne noe. Empirien gjør det dessuten vanskelig å skille foreldrenes vurderinger fra barnas egne, og det sistnevnte blir mediert av foreldrene. Vi kan anta at både barnas og foreldrenes engasjement for lesning varierer, noe som også kan påvirke funnene. Tolkningen av funnene må derfor gjøres med varsomhet. Funnene gir likevel interessant innsikt i høytlesning av personaliserte bøker i hjemmet. Høytlesning mellom foreldre og barn i hjemmet er dessuten identifisert som en av de mest økologisk valide og beste lesekontekstene for barns utvikling av språk- og leseevner (Justice og Kaderavek, 2002).

Konklusjon

Så vidt vi vet er dette den første studien gjennomført i Norge der fokus er på personaliserte bøker. Dermed bidrar denne studien inn i et understudert felt. Funnene viste at foreldres opplevelse og barneperspektiver var knyttet til fire tema, 1) opplevelse av begeistring, 2) opplevelse av identifikasjon, 3) å oppleve seg som midtpunkt i sosialt fellesskap og 4) pedagogisk opplevelse. Covid-19 pandemien innskrenket de metodiske mulighetene for denne studien. Vi oppfordrer fremtidig forskning til større metodet variasjon, eventuelt å gi klarere instruksjoner til foreldre i spørreskjemaet, gjennomføre kvalitative intervjuer med barn og/eller ta opp lesesesjonene, for eksempel på video (se for eksempel Kucirkova *et al.*, 2014). Slike studier vil da kunne inkludere barnets eget perspektiv, og deres verbale og nonverbale kommunikasjon. En kan da få mer utfyllende data om personlige bøker. Det vil også være interessant for kommende studier å undersøke hvorvidt større grad av bokpersonifisering vil gi andre resultater eller større grad av engasjement. Vi har ikke datamateriale som kan sammenligne foreldre og barns opplevelser, ei heller kunne vi dra konklusjoner om ulikhet og likhet i oppfatninger av personaliserte bøker og ikke-personaliserte bøker. Dette kan være et interessant område for fremtidig forskning.

Acknowledgment/takk til

Takk til alle barna og foreldrene som deltok i denne studien. Vi ønsker også å takke barnehagepersonalet for hjelp til å gjennomføre studien. Denne studien er finansiert av Universitet i Stavanger og Senter for barnehageforskning (FILIORUM).

Appendix: Spørreskjema til foreldre

- 1) Hva var ditt barns første reaksjon på boka?
- 2) Hvilke bokkarakterer likte barnet ditt mest, og hvorfor?
- 3) Når du ber barnet ditt fortelle hva historien handlet om, hva sier hun/han?
- 4) Når du spør barnet ditt om hva de likte mest i historien, hva sier hun/han?
- 5) Vil du lese (eller har du lest) boka igjen, og i så fall hvor ofte?
- 6) Hva er ditt syn på boken, historien, karakterene og den generelle leseopplevelsen?
- 7) Del gjerne andre kommentarer om denne boken og leseopplevelsen.
- 8) Be barnet ditt om å tegne et bilde av noe de likte i boka. De kan tegne hva som helst og bruke blyanter og papir de har tilgjengelig hjemme. Skriv ned kommentarene til tegningen deres (spør dem hva tegningen forestiller og hvorfor de bestemte seg for å tegne den). Ta gjerne et bilde av denne tegningen, eller legg tegningen ved dette skjemaet, og send den til barnehagen. Forsikre deg om at det bare er tegningen til barnet på bildet, ikke barnet eller andre fra familien.

Tusen takk for din hjelp til forskningen.

Referanseliste

Cline, K. D. og Edwards, C. P. (2013) The instructional and emotional quality of parent-child book reading and early head start children's learning outcomes. *Early Education and Development*, Vol. 24(8), s. 1214–1231.

- Gotehus, A. (2019) *Evaluering av lesevenn. Høytelesning for barn utført av sanitetskvinner*. NOVA notat 6/2019. Oslo: OsloMet. Lastet ned 12.09. 2020, fra: <https://fagarkivet-hioa.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/20.500.12199/2915/NOVA-Notat-6-2019E%20Nettversjon.pdf?sequence=8>
- Halldén, G. (2003) Barnperspektiv som ideologisk og/eller metodologisk begrepp, *Pedagogisk forskning i Sverige*, Vol. 8(1–2), s. 12–23.
- Haugen, H., M. (2010) *Om vilkårene for den planlagte litteraturformidlingen i barnehagen: "å lese for barna i barnehagen, det er ikke noe vi kan skulke unna, det er noe vi MÅ gjøre..."*. Masteroppgave, Stavanger: Universitetet i Stavanger.
- Hundeide, K. (2008) *Børns livsverden og socio-kulturelle rammer*. København: Akademisk Forlag.
- Hefty, J. B. (1992) *U.S. Patent No. 5,114,291*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Johansson, E. (2003) Att närma sig barns perspektiv: Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*, Vol. 8(1–2), s. 42–57.
- Justice, L. og Kaderavek, J. (2002) Using Shared Storybook Reading to Promote Emergent Literacy. *Teaching Exceptional Children*, Vol. 34(4), s. 8–13.
- Kaderavek, J. og Sulzby, E. (1998) Parent-Child Joint Book Reading: An Observational Protocol for Young Children. *American Journal of Speech-Language Pathology*, Vol. 7(1), s. 33–47.
- Kemple, K. M., Lee, I. R. og Harris, M. (2016) Young children's curiosity about physical differences associated with race: Shared reading to encourage conversation. *Early Childhood Education Journal*, Vol. 44(2), s. 97–105.
- Kruse, E., Faller, I. og Read, K. (2020) Can Reading Personalized Storybooks to Children Increase Their Prosocial Behavior?. *Early Childhood Education Journal*, s. 1–10. <https://doi.org/10.1007/s10643-020-01069-x>

- Kucirkova, N., Evertsen-Stanghelle, C., Studsrød, I., Jensen, I. B. og Størksen, I. (2020) Lessons for child-computer interaction studies following the research challenges during the Covid-19 pandemic. *International Journal of Child-Computer Interaction*, Vol. 26. <https://doi.org/10.1016/j.ijcci.2020.100203>
- Kucirkova, N., Messer, D., Sheehy, K. og Flewitt, R. (2013) Sharing personalized stories on iPads: a close look at one parent-child interaction. *Literacy*, Vol. 47(3), s. 115–122. <https://doi.org/10.1111/lit.12003>
- Kucirkova, N., Messer, D. og Sheehy, K. (2014) The effects of personalisation on young children's spontaneous speech during shared book reading. *Journal of Pragmatics*, Vol. 71, s. 45–55. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.07.007>
- Kucirkova, N. (2019) How could children's story-books promote empathy? A conceptual framework based on developmental psychology and literary theory. *Frontiers in psychology*, Vol. 10(121), s. 1–15. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00121>
- Kucirkova, N., Messer, D. og Whitelock, D. (2012) Parents reading with their toddlers: The role of personalization in book engagement. *Journal of Early Childhood Literacy*, Vol. 13(4), s. 445–470. <https://doi.org/10.1177/1468798412438068>
- Liebers, N. og Schramm, H. (2017) Friends in books: The influence of character attributes and the reading experience on parasocial relationships and romances. *Poetics*, Vol. 65(1), s. 12–23. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2017.10.001>
- Pihlgren, A. S. (2008) *Socrates in the classroom: rationales and effects of philosophizing with children* [PhD. thesis]. Stockholm University, Department of Education.
- Richards, M. N. og Calvert, S. L. (2017) Media characters, parasocial relationships, and the social aspects of children's learning across media platforms, i Barr, R. og Linebarger, D. N. (red.) *Media exposure during infancy and early childhood: The effects of content and context on learning and development*. Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer International Publishing AG, s. 141–163. https://doi.org/10.1007/978-3-319-45102-2_9
- Sommer, D., Samuelsson, I. P. og Hundeide, K. (2010) *Child perspectives and children's perspectives in theory and practice* (2. Utg.). Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer International Publishing AG.
- Warming, H. (2011) *Børneperspektiver. Børn som likeverdige medspillere i sosialt og pædagogisk arbejde*. København: Professionsserien Akademisk forlag.
- Wolf, M. (2018) *Reader, come home: The reading brain in a digital world*. New York, NY: Harper.

Forfatterpresentasjon

Ida Bruheim Jensen er stipendiat i sosialt arbeid ved Institutt for sosialfag, Universitetet i Stavanger. Hennes forskningsinteresser omfatter blant annet sosialt arbeid med barn og familier, perspektiver på barn og barndom, komparativ forskning og Q-metodologi.

E-post: ida.b.jensen@uis.no

Ingunn Studsrød, PhD, er professor i sosialt arbeid ved Institutt for sosialfag ved Universitetet i Stavanger. Hennes forskningsinteresser omfatter barnevern, sosialt arbeid med barn og familier og perspektiver på barn og barndom. E-post: ingunn.studsrod@uis.no

Natalia Kucirkova er professor ved Læringsmiljøseneteret ved Universitetet i Stavanger og The Open University, UK. Hun er medredaktør av bokserien "Children's Reading and Writing on Screen", ledet av International Collective Children's Digital Books og er forfatter av "How and Why to Read and Create Children's Digital Books" (UCL Press). E-post: natalia.kucirkova@uis.no

Mulighetsrom for de yngste barna til deltakelse, lekende dynamikk og samspill i et fellesskap

Annette Kristoffersen Winje og Sissel Jeanette Aastvedt Halland

Sammendrag

Med dette essayet ønsker vi å løfte frem nye perspektiver knyttet til hvordan nærvær og fravær av sekundære intersubjektive fellesskap kan påvirke de yngste barnas opplevelser av deltakelse i barnehagehverdagen. Vi knytter sekundære intersubjektive fellesskap til Hans Skjervheims (1996) og Solveig Østrems, (2008; 2012) forståelse av en treleddet relasjon. Å se barn er noe annet enn å se sammen med barn, og i dette essayet forsøker vi derfor å bidra med ny kunnskap knyttet til de yngste barnas deltakelse i barnehagens fellesskap.

Opportunities for the youngest children to participate, play dynamics and interaction in a community

Abstract

In this essay we seek to highlight new perspectives related to how the presence and absence of secondary intersubjective communities can affect the youngest children's experiences of participation in everyday kindergarten. We link secondary intersubjective communities to Hans Skjervheim's (1996) and Solveig Østrems (2008, 2012) understanding of a three-way relationship. Seeing children is something different than seeing with children, and in this essay we therefore try to contribute new knowledge related to the youngest children's participation in the kindergarten community.

Innledning

Vi knytter de yngste barnas mulighetsrom til deltakelse, lekende dynamikk og samspill til sekundære intersubjektive fellesskap, og treleddede relasjoner (Skjervheim, 1996; Østrem, 2008; 2012). Oppmerksomheten i samspillet mellom barn og voksne retter fokuset mot «noe» felles utenfor de selv, og det skapes rom for hverandres innspill og bidrag i barnehagehverdagen. Barnehagen skal være en møteplass for deltakelse og fellesskap (Kunnskapsdepartementet, 2017), og vi mener derfor at det er viktig å se på hvordan nærvær og fravær av disse sekundære intersubjektive

fellesskapene påvirker de yngste barnas opplevelser av deltakelse i barnehagehverdagen. Vårt fokus er som følger: *Hvordan påvirker nærvær og fravær av sekundære intersubjektive fellesskap de yngste barnas opplevelse av deltakelse i barnehagehverdagen?* Med dette som utgangspunkt presenterer vi først noen teoretiske perspektiver som vi tar med oss inn i diskusjonen av egne observasjoner fra barnehagen.

Å møte små barn som (kropp) subjekt og likeverdige mennesker forutsetter en anerkjennelse av barns kroppslige uttrykk og handlinger, og deres opplevelsesverden i en

samspillende atmosfære (Bae, 1996; Løkken, 2004; Johansson, 2013).

Atmosfærer forstås som felles og varige trekk med hensyn til holdninger, væremåter og (emosjonelt) engasjement eller tilstedeværelse i barnas livsverdener når det gjelder voksnes samspill med barna (Johansson, 2013:24).

Atmosfærer binder mennesker og omgivelser sammen og påvirker hverdagslivet i barnehagen. De kan virke begrensende eller berikende, og det er barnehagens ansvar å skape praksiser der barn får oppleve seg som deltakere i utviklende miljøer. En god atmosfære forutsetter pedagogisk takt som innebærer å være orientert mot andre med følsom lytting og observasjon (Van Manen, 1993). Dette kan vise seg som åpenhet og innlevelse overfor den andres subjektive opplevelse, gjerne gjennom å møtes i «noe» tredje, og det krever en likeverdig relasjon mellom deltakerne, hvor de ikke bare ser hverandre, men også i samme retning (Skjervheim, 1996; Skålid, 2007; Østrem, 2008).

Å se sammen med barn

Vi tror at norske barnehagelærere har kunnskaper, og er gode til å se barn, men vi stiller spørsmål ved om barnehagelærerne er like bevisste på å se sammen med barna i barnehage-hverdagen. Barn har rett til å medvirke i barnehagen (FN's Barnekonvensjon, 2003; Kunnskapsdepartementet, 2005; 2017), men dersom barns perspektiv skal gjøres gjeldende, må barna være de som ser, og de voksne være de som ser sammen med dem. Å være sammen med barn evner å fange inn barnets blikk. Dette krever voksne som lytter og møter barn med nysgjerrighet på hva barnet ser, forstår, tenker og tror (Skålid, 2007; Østrem, 2008). Å sette søkelys på relasjonene i barnehagen, og på det barn og voksne er sammen om, kan bidra til å skape større bevissthet på gjensidighet, fellesskap og vilje til å hjelpe og lære av hverandre. Da barnehagene ble innlemmet i utdanningssystemet i 2006, fikk de

en sterkere skoleaktig struktur, og kartlegging av barn og ulike programmer ble i økende grad tatt i bruk (Pettersvold og Østrem, 2012). Dette økte objektiviseringen av barnet. Voksnes definisjonsmakt er sterkt til stede i kartlegging og bruk av programmer og tar ikke høyde for barns unike tilgang til egen erfaringshorisont. Dette kan frata de voksne muligheter til å tre inn i barnets posisjon som subjekt.

Forestillingen om det tredje er en beskrivelse av å se barnet som subjekt innvevd i en intersubjektiv sammenheng, noe som synliggjør at intersubjektiviteten består av mer enn et «jeg» og et «du», og at det finnes et «mellom» (Skjervheim, 1996; Skålid, 2007; Østrem, 2008). I dette «mellom» ligger muligheten til å møtes som subjekter uten at vi invaderer hverandres subjektive forståelseshorisonter. I erkjennelsen av at man ikke kjenner den andres tanker og motiver ligger det en anerkjennelse av den andres autonomi og subjektive opplevelseshorisont. Det tredje innebærer å involvere seg kroppslig og emosjonelt om noe som står i sentrum for kommunikasjonen mellom mennesker. Eksempelvis kan dette handle om felles oppmerksomhet mot en sak, et felles prosjekt eller felles deltakelse i lek. Både lekesaker og gjenstander blir betydningsfulle tredje ledd som gjør noe med kommunikasjonen, og de gjensidige relasjonene (Wolf, 2014). Relasjoner kan noen ganger være for skjøre til å bære seg selv, og det blir i disse tilfellene avgjørende å ha «noe» betydningsfullt å være sammen om, for å unngå faren for å «objektivere» og krenke den «andre». Gode relasjoner, blir etter vår mening, etablert gjennom felles engasjement for det tredje leddet i relasjonen. Østrem (2008) sine undersøkelser viser at barnehagen, med sitt faglige og kulturelle innhold, har et potensiale til å skape dette betydningsfulle tredje leddet, noe også barnehagens far, Friedrich Fröbel, var opptatt av. Han mente at lærer og barn befinner seg i samme relasjon om kunnskaper, og at de møter omverden gjennom et felles utgangspunkt (Greve, Jansen og Solheim, 2014).

Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver krever både læring og medvirkning i barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017), og når dette kobles sammen får barns nysgjerrighet, uttrykksformer og perspektiver betydning for hva barn skal lære og hvilke læringsprosesser barnehagen skal tilrettelegge for. Barnehagens fagområder gjør det tydelig at dersom barn skal kunne medvirke, må de også ha noe å medvirke til. De skal ikke være overlatt til seg selv og være alene om å finne mening i tilværelsen, fortolke egne erfaringer og forstå de kontekstene de inngår i (Skålid, 2007; Østrem, 2008;), men ha voksne rundt seg som ser, møter og erfarer verden sammen med dem.

«Når dyrekassen kommer mellom»

En episode fra barnehagehverdagen (Winje, 2010) viser hvordan Augustin (2 år) går målbevisst med en pekefinger foran seg bort til en av hyllene hvor det står kasser med leker høyt oppe:

Han stopper, peker opp og sier: «Æ».

Liv, som er ansatt i barnehagen, kommer bort til Augustin. Augustin uttaler verbalt noe som ligner på dyr, og Liv spør: «Vil du ha dyra?»

Augustin sier: «Ja».

Liv tar ned kassen med dyr fra hyllen og setter den på gulvet.

Augustin sier: «Urr», som om han hermer etter et dyr.

Liv sier: «Urr»,

og går bort fra dyrekassen og Augustin.

I dette hverdagsøyeblikket mister Liv muligheten til å finne retningen Augustin beveger seg i. Hun retter oppmerksomheten mot han, men uten å ta hensyn til hans «intensjonalitet» (Merleau-Ponty, 1994; Østrem, 2012) eller «alteritet» (Lévinas, 2004; Taguchi, 2004; Østrem, 2012) i det hun forlater Augustin og dyrekassen. Slik vi tolker dette, tar ikke Liv seg tid til å se, lytte eller lete etter Augustins intensjoner med dyrekassen, og Liv kan derfor stå i fare

for å objektivere Augustin ved å forholde seg til saksforholdet, som er dyrekassen, mer enn å finne Augustins retning utover dyrekassen.

Det som utspiller seg videre er at det kommer andre barn bort til kassen med dyr, og det oppstår en rivalisering om dyrene. I kampens hete blir Lukas (1 år) skubbet over ende av en treåring. Når Liv oppfatter dette kommer hun bort til dyrekassen og sier: «Neil!» til barnet som skubbet Lukas. Lukas trekker seg tilbake og står og ser på treåringen som fortsetter å leke med dyrene.

Barna retter sin felles oppmerksomhet mot dyrekassen, men den voksne ser ikke dyrekassen som et felles tredje eller som et potensiale i å skape et mulighetsrom for deltakelse, en lekende dynamikk og samspill i fellesskapet. Det kan også se ut som den voksne ikke lar seg engasjere av barna, men reagerer først når Lukas blir skubbet over ende. Dette kan, på den ene siden, handle om den voksnes behov for orden og oversikt, sikkerhet eller et overordnet omsorgsperspektiv. På den andre siden kan det handle om et ubevisst fravær av sekundært intersubjektivt fellesskap og en treleddet relasjon, fordi den voksne og barna ikke ser i samme retning, men i ulike retninger. Å se i ulike retninger kan handle om en sårbarhet knyttet til det fremmede og det usikre i seg selv, men også om et møte med det fremmede og usikre i den «andre». Når vi som voksne er sårbare kan det være vanskelig å rette oppmerksomheten mot det som er utenfor oss selv, noe som kan føre til en ubevisst ignorering av barna og deres initiativ (Ilje-Lien, 2019). Når dette skjer, står verken barna eller den voksne i en subjektposisjon, og de går glipp av potensialet som ligger i å se dyrekassen som det felles tredje. Dyrekassen kommer mellom barna og den voksne, og i stedet for å gå sammen om den, mister de felles fokus og muligheten til å skape et felles meningsgrunnlag for kroppslig samhandling og deltakelse i fellesskapet. Å arbeide med små barn handler om å tilrettelegge for sekundære intersubjek-

tive fellesskap som dreies mot noe felles tredje (Østrem, 2012). Vi mener derfor det må skapes mer oppmerksomhet og bevissthet rundt de yngste barnas væren og lek i barnehagen, fordi de yngste barnas relasjonsliv i barnehagen rommer mer enn primære intersubjektive opplevelser i harmoniske en-til-en-samspill.

«Med pappesken mellom oss»

Situasjonen som utspiller seg er hentet fra et narrativ fra barnehagen hvor pedagogen bringer inn en stor pappeske i rommet, setter seg ned på gulvet, fanger blikket til barna og griper deres retning (Halland, 2014). De er sammen om noe utenfor seg selv, og det kan se ut som om fellesskapet de opplever åpner for dialog og samspill. De utforsker og skaper noe sammen og inngår, slik vi tolker det, i et sekundært intersubjektivt samspill gjennom felles oppmerksomhet om noe tredje, forstått som en likeverdig relasjon mellom deltakerne (Skjervheim, 1996; Skålid, 2007; Østrem, 2008). Den voksne tar hensyn til barnas «intensjonalitet» når hun oppdager, undersøker og følger den retningen barna beveger seg i. Oppmerksomheten deres er rettet mot pappesken, og det er tydelig at de deler noe og tar hverandres synspunkter på alvor. Når Philip vegrer seg for å gå oppi kassen, er pedagogen der. Hun er oppmuntrende og støttende, og ber Kari lage plass slik at han får sitte sammen med henne oppi kassen. Pedagogen gynger kassen og synger til barna. Barna ler.

Vi oppfatter at den voksne er til stede i barnas initiativ, forstår deres hensikter og svarer på dem gjennom å lete etter deres intensjoner med det de gjør. Meningen skapes i samspillet, og med kroppen er både barna og den voksne til stede gjennom å være i kontakt med pappkassen. Møtet er preget av likeverdighet og gjensidighet, og at de lar seg engasjere av hverandres kroppsspråk, tonefall og gester. Den voksne skaper et mulighetsrom for deltakelse, lekende dynamikk og bevegelser. Pappkassen er mellom dem og fungerer som en felles lekegenstand som utforskes gjennom å bli satt

i bevegelse av den voksne, og som etter hvert utforskes av barna. Felles materialutforskning skaper et felles meningsgrunnlag (Halland, 2019; Ilje-Lien, 2019).

Slik vi ser det handler dette møtet om en voksen og to barn som tar hensyn til hverandres «alteritet». De har en vilje til å anerkjenne hverandres unike subjektivitet gjennom å ta hverandres perspektiver, og erkjenne hverandres ulikheter (Lévinas, 2004; Taguchi, 2004; Østrem, 2012). Pedagogen og Kari går foran og viser vei, og anerkjenner Philip og hans annerledeshet når de møter det usikre og fremmede hos Philip. Interaksjonen er preget av en samspillende atmosfære (Johansson, 2013). Pedagogen har et avslappet forhold til det grenseoverskridende som skjer, og tilpasser sine handlinger til lekesituasjonen. Hun varierer sin deltakelse ut fra fornemmelser av hva barna og leken til enhver tid trenger (Röthle, 2005), og møter barnas kroppslige uttrykk og initiativ ved å tilby et repertoar av muligheter som kassen byr på med sin form og kvalitet. Hun legger merke til hva barna sier med kroppen når hun er rettet mot de to toddler-kroppene (Løkken, 2004), og er selv til stede i egen kropp. Hun er engasjert og fordyper seg i barna, og vi kan stille spørsmål ved hva barn går glipp av om de ikke blir presentert for slike magiske øyeblikk, lekesituasjoner og treleddede relasjoner som dette.

Når små barn får oppleve seg som deltakere i fellesskapet

I henhold til barnehagelovens §2 skal barnehagen være en pedagogisk virksomhet som har ansvar for å skape en pedagogisk atmosfære som får barn til å oppleve seg som deltakere i fellesskapet. Når barn opplever seg som deltakere i barnehagen og har opplevelsen av å virke med i barnehagemiljøet, kan det skapes et inkluderende fellesskap i barnegruppen (Winje, 2017). I en treleddet pedagogisk relasjon er det innholdet eller «sakstilhøvet» som binder voksne og barn i barnehagen sammen (Skjervheim, 1996). De to eksemplene vi har

presentert viser at fravær og nærvær av sekundære intersubjektive fellesskap kan påvirke de yngste barns opplevelser av deltakelse i barnehagehverdagen. I en pedagogisk relasjon hvor det er nærvær av sekundære intersubjektive fellesskap, vil i større grad også være en relasjon som er preget av gjensidighet og likeverd, enn i kontekster som er preget av fravær av sekundære intersubjektive fellesskap. Vi, som Østrem (Østrem, 2008; Skålid, 2007), stiller oss spørsmålet om dette fraværet kan henge sammen med forestillingen om at barn har et grenseløst behov for oppmerksomhet og for å bli sett, og om vi står i fare for å utvikle en praksis og en forståelse der den voksne ser, og barnet blir sett, og slik unngår å se sammen med barna. Om dette får feste seg som en dominerende diskurs i barnehagen kan vi stå i fare for å miste barnet som subjekt av syne, og konsekvensene kan bli at den voksne definerer, og at barnet blir definert. Ved at personalet i barnehagen anerkjenner det barn er sammen om, vil det kunne bidra til en gjensidighet, fellesskap og vilje til å hjelpe og lære av hverandre. Barn trenger å møte voksne i barnehagen som evner å lytte til dem, og som kan møte dem med oppriktig nysgjerrighet på hva barnet ser, forstår, tenker og tror (Skålid, 2007). Dette er helt avgjørende for å kunne møte barns livsverden og for å skape et felles vi der alle får oppleve sekundære intersubjektive fellesskap og være deltakere i fellesskapet.

Referanser

- Bae, B. (1996) Voksnes definisjonsmakt og barns selvopplevelse, i Bae, B. (red.) *Det interessante i det alminnelige - en artikkelsamling*, s. 145 – 165. Oslo: Pedagogisk Forum.
- FN. De Forente Nasjoner (2003) *FNs konvensjon om barnets rettigheter (revidert utgave fra 1989)*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Greve, A., Jansen, T. T. og Solheim, M. (2014) *Kritisk og begeistret: Barnehagelærernes fagpolitiske historie*. Bergen: Fagforlaget.
- Halland, S. J. A. (2014) *Toddleren i møte med materialar. Ei fenomenologisk tilnærming*. Masteroppgave. Universitetet i Stavanger. Tilgjengelig fra: https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/221710/Halland_Sissel.pdf?sequence=4
- Halland, S. J. A. (2019) Toddleren sitt møte med gjenbruksmaterialar. *Barn*, Vol. 37 (1), s. 81 – 94. <https://doi.org/10.5324/barn.v37i1.3008>
- Ilje-Lien, J. (2019) Å få øye på det tause som blir «sagt»: en estetisk tilnærming til barns uartikulerte perspektiver. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, Vol. 5, s.130 – 146. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v5.1364>
- Johansson, E. (2013) *Små barns læring: Møter mellom barn og voksne i barnehagen*. Oslo: Gyldendal.
- Kunnskapsdepartementet (2005) *Lov om barnehager*.
- Kunnskapsdepartementet (2017) *Rammeplan for barnehagen. Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>
- Lévinas, E. et al., (2004) Den annens humanisme 3. korrigerte utg., Oslo: Aschehoug i samarbeid med Fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det norske akademi for språk og litteratur.
- Løkken, G. (2004) *Toddlerkultur. Om ett- og toåringers sosiale omgang i barnehagen*. Oslo: Cappelen Forlag.
- Manen, M. V. (1993) *Pedagogisk takt. Betydningen av pedagogisk omtensksomhet*. Oslo: Caspar Forlag.
- Merleau-Ponty, M. (1994) *Kroppens fenomenologi*. Oslo: Pax Forlag.
- Pettersvold, M. og Østrem, S. (2012) *Mestrer, mestrer ikke. Jakten på det normale barnet*. Oslo: Res publica.

- Röthle, M. (2005) Møtet med de lekende barna, i Haugen, S., Løkken, G. og Röthle M. (red.) *Småbarnspedagogikk. Fenomenologiske og estetiske tilnærminger*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Skjervheim, H. (1996) *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Aschehoug Forlag
- Skålid, J. O. (2007) *Barn skal se - ikke bare bli sett*. Tilgjengelig fra: <https://forskning.no/sosiale-relasjoner-universitetet-i-sorost-norge-pedagogiske-fag/barn-skal-se---ikke-bare-bli-sett/995490>
- Taguchi, H. L. (2004) *In på bara benet*. En introduksjon til feminистisk poststrukturalism. Stockholm: HLS Förlag.
- Winje, A. K. (2017) *Å gjøre demokrati i barnehagens kommunikative fellesskap* - En studie av de yngste barna sitt språk, barnehagen sin relasjonelle og romlige kvalitet og dets betydning for de yngste barna sin tilgang og meddelelse av livsverden i barnehage. *Barn*, Vol. 35(4), s. 53 – 69. <https://doi.org/10.5324/barn.v35i4.3687>
- Wolf, K. D. (2014) *Små barns lek og samspill i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østrem, S. (2008) *Barns subjektivitet og likeverd: et bidrag til en diskusjon om barnehagens pedagogiske innhold og etiske forankring*. Oslo: Unipub.
- Østrem, S. (2012) *Barnet som subjekt: Etikk, demokrati og pedagogisk ansvar*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Forfatterpresentasjon

Annette Kristoffersen Winje er utdannet førskolelærer og har i tillegg en masterutdanning i barnehagepedagogikk fra OsloMet. Hun forsker på temaene de yngste barna i barnehagen og på profesjonsutdanning og har arbeidet som høyskolelektor ved Høgskulen Stord Haugesund som nå er Høgskulen på Vestlandet siden 2011. Her underviser hun i pedagogikk ved barnehagelærereutdanningen. Hun er for tiden førstelektorstipendiat ved HVL. E-post: annette.winje@hvl.no

Sissel Jeanette Aastvedt Halland er utdannet førskolelærer og har i tillegg en masterutdanning i barnehagevitenskap fra UIS. Hun forsker på temaene de yngste barna i barnehagen og på profesjonsutdanning og har arbeidet som høyskolelektor ved Høgskulen Stord Haugesund som nå er Høgskulen på Vestlandet siden 2015. Her underviser hun i pedagogikk ved barnehagelærereutdanningen. Hun er for tiden førstelektorstipendiat ved HVL.